

2012

ROČNÍK 3

ČÍSLO 2

LOGOS POLYTECHNIKOS

V Š P

J

Vysoká škola
polytechnická
Jihlava

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

Na prahu nejkrásnějšího ročního období držíte v rukou jubilejní desáté číslo našeho školního časopisu. Jsem opravdu ráda, že si LOGOS POLYTECHNIKOS za poměrně krátké období své existence a hlavně v tvrdé konkurenci ostatních odborných periodik vydobyl své pevné postavení a našel věrné a dychtivé čtenáře. Chtěla bych proto úvodem poděkovat autorům, kteří do něj přispívají, i recenzentům, kteří pomáhají povznést jeho úroveň svými posudky. Jedním slovem všem, kteří se na vzniku tohoto časopisu podílejí.

Již jste si zajisté zvykli, že každé vydání má svoje specifické odborné zaměření. Toto číslo obsahuje příspěvky z oblasti *cestovního ruchu, jazyků a veřejné správy*. Propojit tyto tři zdánlivě nesourodé oblasti nebylo pro mě lehké. Pak jsem si ale vzpomněla na volební nápis, pocházející z 1. stol. n. l. a zachovaný v Pompejích: „*Bruttium Balbum Ilvir(um), Genialis rogat. Hic aerarium conservabit.* (Genialis požaduje za duumvira Bruttsia Balba. Ten zachová státní pokladnu)“. A vše bylo najednou jasné. Latinský jazyk, slunná Itálie i veřejný zájem.

Ve světě kolem nás jsou úžasné souvislosti, jen je pro vlastní zaslepenost, a občas i pohodlnost, nevidíme. Snad nám i tento časopis pomáhá otevírat oči a vidět, co nám dříve unikalo nebo bylo nezřetelné.

Přeji vám inspirativní a zajímavé čtení a báječné prázdniny.

Doc. Ing. Eva Lajtkepová, Ph.D.
Prorektorka pro studium

JAROMÍR RUX

Národní deskriptory pro jednotlivé stupně terciárního vzdělávání.....4

EVA JANOUŠKOVÁ, PETR CHALUPA

**Podíl terénní praxe na tvorbě geografické gramotnosti pracovníka
v cestovním ruchu9**

OTTO ČAČKA

Východiska a cíle předmětu psychologie architektury pro průvodce CK 17

JIŘÍ ŠÍP

Disparity a prostorová polarizace v cestovním ruchu.....27

VĚRA NEČADOVÁ

**UKAZATEL PRŮMĚRNÉ MZDY – jeho podstata, charakteristika a
význam35**

PRAVOMIL PRCHAL

Obecné srovnání daňové zátěže fyzických osob51

ALENA PRHALOVÁ

„Švarcsystém“ – Vývoj a současnost.....57

MICHAL ŠULC

Definice, faktory a měření regionální konkurenceschopnosti65

MARTINA CHALUPOVÁ, JANA BORŮVKOVÁ

**Výzkum zájmu chlapců-maturantů o vysokoškolské zdravotnické studijní
obory v Kraji Vysočina80**

MARTINA BENEŠOVÁ, MILOSLAV REITERMAN

Zero in on zeros **93**

IVANA BRYCHTOVÁ

Fremdsprachenunterricht und E-Learning..... **102**

LENKA VYMAZALOVÁ

Postavení německého jazyka v systému vzdělávání..... **111**

Národní deskriptory pro jednotlivé stupně terciárního vzdělávání

Jaromír Rux

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstrakt

Cílem článku je upozornit čtenáře na Kvalifikační rámec terciárního vzdělávání a seznámit je s již schválenými deskriptory vzdělávání pro bakalářský, magisterský a doktorský stupeň, které jsou závazné pro všechny oblasti vzdělávání.

Klíčová slova

Operační program, kvalifikační rámec, znalosti, dovednosti, competence.

V rámci Operačního programu vzdělávání pro konkurenceschopnost jsou realizovány Individuální projekty národní (IPn). Jedním z nich je Kvalifikační rámec terciárního vzdělávání (QRAM). Cílem projektu je zastřešit výstupy terciárního vzdělávání prostřednictvím kvalifikačního rámce, který bude zároveň kompatibilní s kvalifikačním rámcem v evropském prostoru vysokoškolského vzdělávání. Výstupem z projektu je popis jednotlivých oblastí vzdělávání, očekávané znalosti, dovednosti a kompetence absolventů vysokých škol pro jednotlivé stupně vzdělávání (bakalář, magistr, doktor) společné pro všechny oblasti vzdělávání a odborné znalosti a dovednosti pro jednotlivé oblasti vzdělávání. Budou využívány při akreditaci, a proto je musíme využívat i při psaní výstupů z jednotlivých předmětů.

Na projektu pracoval od roku 2009 tým asi 100 lidí ze všech oblastí vzdělání. Jeho skromnou součástí byla pracovní podskupina Cestovní ruch a hotelnictví ve složení Zdenka Petru (VŠE Praha), Blažena Křížová (VŠO Praha) a Jaromír Rux (Vysoká škola polytechnická Jihlava) pod vedením předsedy pracovní skupiny Michala Karpíška (Sdružení profesního terciárního vzdělávání).

Původních 42 oblastí vzdělávání bylo nahrazeno nově vymezenými 39 oblastmi. Cestovní ruch již není samostatnou oblastí vzdělávání, ale je zařazen do skupiny Ekonomických věd. V jejich rámci budou využity i zpracované deskriptory vzdělávání pro bakalářský a magisterský stupeň studia. Doktorský stupeň pro obor cestovní ruch nebyl zpracován, protože se na žádné vysoké škole v České republice nevyučuje.

Některé pojmy používané v deskriptorech

Výstupy z učení – vymezení znalostí, dovedností a způsobilostí, které má absolvent vzdělávání prokázat při ukončení dané fáze učení (zejména však při ukončení studia).

Znalosti – učením osvojené informace. Rozlišují se faktické znalosti jako soubor faktů a teoretické znalosti jako soubor teorií, konceptů a principů příslušného oboru, včetně metod poznávání a interpretace poznání.

Dovednosti – schopnost používat znalosti. Jedná se obecně o dovednost řešení problémů a specificky pak o ovládání výzkumných postupů jako prostředku poznávání charakterizujícího úroveň terciárního vzdělávání a povolání, pro která se získání určité úrovně terciárního vzdělávání předpokládá.

Způsobilosti – schopnost používat znalosti a dovednosti v určitém kontextu, který je vymezen stupněm samostatnosti a odpovědnosti, jakož i mírou složitosti prostředí.

Široké znalosti se opírají především o sekundární prameny oboru a předpokládá se jejich uplatnění jak v praxi (mimo akademické povolání, což je jinak samozřejmě také druh praxe), tak při pokračujícím vzdělávání (schopnost dále se pod odborným vedením vzdělávat je jednou ze způsobilostí nabývaných v prvním cyklu, pro jehož vymezení je kategorie širokých znalostí zásadní).

Hluboké znalosti se vztahují k určitému výseku obooru/oblasti vzdělávání ve své šíři; předpokládá se, že se opírají jak o sekundární prameny, tak o výsledky vlastní tvůrčí činnosti (dovednost získávat nové poznatky pokročilými výzkumnými postupy oboru je jedním ze znaků druhého cyklu, pro který jsou hluboké znalosti charakteristické). Zatímco široké znalosti předpokládají především prosté porozumění, schopnost bezprostřední aplikace, případně také analýzy, pro hluboké znalosti je typická převaha vyšší míry schopnosti porozumění, tj. analýzy, syntézy a evaluace.

Systematické znalosti (charakterizující třetí cyklus) jsou založeny na dominanci schopnosti evaluace a vztahují se ke schopnosti propojit vysokou míru specializovaného poznání (hluboké znalosti) s dostupnými vědeckými poznatky a teoriemi vůbec.

Deskriptory pro jednotlivé stupně vzdělávání

BAKALÁŘSKÉ STUDIJNÍ PROGRAMY		
Národní deskriptory		
Kategorie kompetencí	činnostní sloveso	předmět činnosti
Odborné znalosti	prokazují	široké znalosti a porozumění předmětu a rozsahu daného oboru
		široké znalosti teorií, konceptů a metod oboru porozumění možnostem, podmínkám a omezením využití teorií, konceptů a metod oboru v praxi
Odborné dovednosti	umí	s využitím odborných znalostí na základě rámcově vymezeného úkolu řešit praktické problémy v obooru vyhledat, utřídit a interpretovat informace relevantní pro řešení vymezeného praktického problému

		použít některé základní výzkumné postupy oboru v rozsahu potřebném pro řešení praktických problémů v oboru
Obecné způsobilosti	<i>jsou schopni</i>	<p>samostatně a odpovědně se rozhodovat v jen částečně známých souvislostech na základě rámcového zadání dle rámcového zadání a přidělených zdrojů koordinovat činnost týmu a nést odpovědnost za jeho výsledky do řešení problémů zahrnout úvahu o jejich etickém rozměru</p> <p>srozumitelně a přesvědčivě sdělovat odborníkům i laikům informace o povaze odborných problémů a vlastním názoru na jejich řešení</p> <p>srozumitelně shrnout názory ostatních členů týmu</p> <p>používat své odborné znalosti, odborné dovednosti a obecné způsobilosti v alespoň dvou cizích jazycích</p> <p>samostatně získávat další odborné znalosti, dovednosti a způsobilosti na základě především praktické zkušenosti a jejího vyhodnocení, ale také samostatným studiem teoretických poznatků oboru</p>

MAGISTERSKÉ STUDIJNÍ PROGRAMY

Národní deskriptory		
Kategorie kompetencí	činnostní sloveso	předmět činnosti
Odborné znalosti	<i>prokazují</i>	<p>široké a/nebo hluboké znalosti a porozumění předmětu a rozsahu oboru odpovídající soudobému stavu poznání</p> <p>široké a/nebo hluboké znalosti a porozumění teoriím, konceptům a metodám odpovídající soudobému stavu poznání v oboru</p> <p>porozumění možnostem, podmínkám a omezením využití poznatků souvisejících oborů</p>
Odborné dovednosti	<i>umí</i>	<p>s využitím odborných znalostí samostatně vymezit a tvůrčím způsobem řešit teoretický nebo praktický problém v oboru</p> <p> samostatně a tvůrčím způsobem řešit komplexní problém s použitím vybraných teorií, konceptů a metod oboru</p> <p>použít některé z pokročilých výzkumných postupů v oboru způsobem umožňujícím získávat nové původní informace</p>
Obecné způsobilosti	<i>jsou schopni</i>	<p> samostatně a odpovědně rozhodovat v nových nebo měnících se souvislostech nebo v zásadně se vyvíjejícím prostředí s přihlédnutím k širším společenským důsledkům rozhodování</p> <p>dle vyvíjejících se souvislostí a dostupných zdrojů vymezit zadání pro odborné činnosti, koordinovat je a nést konečnou</p>

		odpovědnost za jejich výsledky samostatného řešení etického problému srozumitelně a přesvědčivě sdělovat odborníkům i širší veřejnosti vlastní odborné názory srozumitelně shrnout názory ostatních členů týmu používat své odborné znalosti, odborné dovednosti a obecné způsobilosti v alespoň ve dvou cizích jazycích plánovat, podporovat a řídit s využitím teoretických poznatků oboru získávání dalších odborných znalostí, dovedností a způsobilostí ostatních členů týmu
--	--	--

DOKTORSKÉ STUDIJNÍ PROGRAMY

Národní deskriptory		
<i>Kategorie kompetencí</i>	<i>činnostní sloveso</i>	<i>předmět činnosti</i>
Odborné znalosti	prokazují	hluboké a systematické znalosti a porozumění předmětu a rozsahu oboru odpovídající soudobému stavu poznání hluboké a systematické znalosti a porozumění teoriím, konceptům a metodám, které jsou v popředí poznání oboru na mezinárodní úrovni porozumění systému věd a výzkumným problémům na pomezí oborů
Odborné dovednosti	umí	navrhovat a používat pokročilé výzkumné postupy v oboru způsobem umožňujícím rozšiřovat poznání oboru původním výzkumem rozvíjet a vyhodnocovat teorie, koncepty a metody oboru včetně vymezení oborů nebo jejich zařazení do širší oblasti
Obecné způsobilosti	jsou schopni	vyhodnocovat nové poznatky a ideje s přihlédnutím k dlouhodobým společenským důsledkům jejich využívání plánovat rozsáhlé činnosti tvůrčí povahy a získávat a plánovat zdroje pro jejich uskutečnění samostatného řešení složitého etického problému při tvůrčí činnosti nebo využívání jejich výsledků srozumitelně a přesvědčivě sdělovat vlastní poznatky v oboru ostatním členům vědecké komunity na mezinárodní úrovni i široké veřejnosti používat své odborné znalosti, odborné dovednosti a obecné způsobilosti v alespoň jednom cizím jazyce získávat nové odborné znalosti, dovednosti a způsobilosti vlastní tvůrčí činností a ovlivňovat podmínky a souvislosti vzdělávání ostatních

Literatura

- [1] NANTL, Jiří, ČERNIKOVSKÝ, Petr a kol. Národní kvalifikační rámec terciárního vzdělávání České republiky. 1. díl Národní deskriptory. MŠMT Praha, 2010 Dostupné z <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/ipn-pro-oblasc-terciarniho-vzdelavani-vyzkumu-a-vyvoje/narodni-deskriptory-schvaleny?highlightWords=Ram>
- [2] ORIEŠKA, Ján. Oponentský posudok na parciálnu časť projektu „Národní kvalifikační rámec terciárního vzdělávání“ Q-Ram, popis oblastí kvalifikací Cestovní ruch a hotelnictví, pracovní skupina 9 Služby a ostatní.
- [3] KARPÍŠEK, Michal, PETRU, Zdenka, KŘÍŽOVÁ, Blažena, RUX, Jaromír. Deskriptory pro oblast vzdělávání cestovní ruch a hotelnictví. Studia Turistica, VŠP Jihlava, prosinec 2010

National Descriptors for Each Level of Tertiary Education

Abstract

This article aims to draw readers' attention to the qualification framework for tertiary education and make them familiar with the already approved education descriptors for bachelor's, master's and doctor's degree, which are binding on all areas of education.

Key words

Operational Programme, Qualifications Framework, knowledge, skills, competencies.

Podíl terénní praxe na tvorbě geografické gramotnosti pracovníka v cestovním ruchu

Eva Janoušková, Petr Chalupa

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstrakt

V kvalitativně nové postindustriální společnosti dojde k neobvyklým společenským změnám vlivem přechodu od masovosti k individualitě, od analýzy k syntéze, od "zaměstnanosti v továrnách k zaměstnanosti v domovech", od centralizace k decentralizaci. Nové společenské hodnoty budou vznikat především kreativní silou lidského intelektu, což si, spolu s přeměnou technosféry, vyžaduje revolucionizaci informsféry a kvalitativní přeměnu obsahu vzdělání, včetně geografického. O tom, jakou roli může mít v procesu vysokoškolské profesní přípravy budoucího pracovníka v cestovním ruchu geografie (a potažmo odborná terénní praxe), pojednává tento příspěvek. Geografická gramotnost je totiž významnou složkou praxe pracovníka v cestovním ruchu a tím také nezbytnou součástí jeho vysokoškolské profesní přípravy.

Klíčová slova

Geografická gramotnost, geofséra, geografická terénní praxe, praktická činnost v terénu, geografie cestovního ruchu, Latinská Amerika, Kuba

1. Úvod

Hybnou silou postindustriální společnosti bude proces, kterým se vědomosti jednak vytvářejí (studium) a jednak jak je člověk (nutně vzdělaný) aplikuje. Kvalitativní profesní odlišnost absolventů studia cestovního ruchu, ve srovnání s většinou jiných studijních vysokoškolských oborů, je v tom, že ve své praxi vystupují jak v roli tvůrce hodnot (např. teoretická a organizační příprava zájezdů různého typu), tak v roli realizátora a uživatele připraveného produktu (např. průvodce).

Geografická gramotnost se stala již nyní významnou složkou praxe pracovníka v cestovním ruchu a tím také nezbytnou součástí jeho vysokoškolské profesní přípravy, což vychází ze samé podstaty geografie.

Současný význam geografie vyplývá z jejich tří funkcí:

- teoretické
- praktické
- vzdělávací

Průnik těchto tří funkcí tvoří rámcový obsah geografických znalostí absolventa studia cestovního ruchu. Propojení teoretických poznatků s realitou a tím dosažení

odpovídající kvalitativní úrovně geografické gramotnosti umožňují optimálně geografické terénní praxe.

2. Specifikum geografie

Nikdo v současné době již nepochybuje, že geografie nemá za úkol odstraňovat „bílá místa na mapě Země“. Snad jen výjimečně ji dnes lidé bez odborné potence zcela mylně považují za „zábavné cestování“.

Geografie jako celek v dnešní pozici vytváří samostatnou kategorii tzv. přírodovědně sociálních oborů. Je vědou o geosféře (krajinné sféře) planety Země, vytvořené z koncentricky uspořádaných vrstev, které jsou vzájemně propojené svými vztahy.

Je možno říci, že ve své propojenosti tvoří geosféra celostní systém vzniklý průnikem fyzicko-geografické sféry (přírodní) a humánní sféry (socioekonomické). Geosféra je složená ze čtyř vrstev, a to neživé složky (nekrosféry), živé složky (biosféry), lidskou činností vytvořené sociosféry a nehmotné noosféry.

Jejich objekty, které jsou propojené symbiotickými vazbami, nejlépe studenti poznají při praktické činnosti v terénu. Vyplývá to z vlastního předmětu geografie, kterým jsou zákonitosti vzniku, vývoje, stavby a fungování geosféry. Při jejím zkoumání geografie uplatňuje dvě hlediska:

- prostorovost - při níž se používá regionální anebo strukturální princip
- syntetičnost - při níž se zkoumají horizontální anebo vertikální vzájemné vztahy

Specifickým syntetickým přístupem se geografie výrazně liší od ostatních vědních oborů. Geografie – jako samostatný vědní obor – vyšla z přírodovědného základu. Používá proto racionální postupy a metody výzkumu, které jsou svým tradičním pojetím blízké právě přírodním vědám. V oblasti humánní geografie využívá ovšem i všech teoretických a praktických přístupů vlastních metodologii společenských vědních oborů. Není bez zajímavosti, že některé moderní filozofické směry vnímají geografii jako jeden z tzv. základních (bázových či bazických) faktuálních vědních oborů (spolu s fyzikálními, chemickými, biologickými a sociálními obory). Považují geografii nejen za interdisciplinární, ale také zároveň za multidisciplinární vědní obor, který pokrývá více výzkumných polí (oblastí).

2.1 Geografie cestovního ruchu

Geografie cestovního ruchu je součástí systému geografických věd. Je jednou z nejmladších disciplín socioekonomické geografie. Ve své více než osmdesátileté historii se zaměřuje na následující okruhy problémů:

- analýza a hodnocení základních faktorů a podmínek rozvoje cestovního ruchu
- prostorová analýza cestovního ruchu
- geografická analýza hlavních forem cestovního ruchu
- geografické aspekty mezinárodního cestovního ruchu
- koncepce a prognózy rozvoje cestovního ruchu a rekreace
- geograficko-kartografické přístupy a metody v cestovním ruchu

- udržitelný rozvoj cestovního ruchu, hodnocení vlivů cestovního ruchu na geografické prostředí

Geografie cestovního ruchu jako aplikovaný syntetický geografický vědní obor čerpá ze všech tří geografických směrů:

- prostorového
- ekologicko-environmentálního
- regionálního

2.2 Geografie cestovního ruchu na VŠPJ

Geografie cestovního ruchu je jedním z oborově povinných předmětů, které tvoří základ studijního plánu oboru „Cestovní ruch“ v rámci studijního programu „Ekonomika a management“ na Vysoké škole polytechnické Jihlava. Předmět je vyučován po dobu dvou semestrů vždy v rozsahu dvou hodin přednášek a jedné hodiny cvičení týdně. Společně s předměty „Úvod do geografie“, „Geografické a navigační systémy“, „Geografie obyvatelstva a sídel“ a „Využití GIS“ tvoří komplex předmětů, které mají největší podíl na tvorbě geografické gramotnosti budoucích pracovníků v cestovním ruchu. Teoretické studium je doplněno terénní praxí, která se realizuje v modelových regionech České republiky, Evropy a od studijního roku 2009/10 také v Latinské Americe.

3. Geografické terénní praxe jako součást studia cestovního ruchu

Komplexní souvislá geografická praxe umožní studentům ověření teoretických poznatků získaných v předmětech studijního oboru Cestovní ruch a seznámí je s objekty, které lze sledovat jen v reálu. K dokumentaci výše uvedeného tvrzení poslouží výběr několika málo geografických jevů a procesů, které si vyžadují demonstraci a výklad v krajině:

Nekrosféra: srovnání endogenních a exogenních procesů, srovnání epirogenetických a orogenetických pohybů, vulkanická činnost, seismická činnost, denundace, koraze, viklany, duny, barchany, ronový splach, vliv výmolné činnosti, plaveniny, inundace, říční nivy, krasové jevy povrchové a podzemní (škrapy, závrtý, polje, typy krasových údolí, propasti, jeskyně, tvary krápníků), vlivy glaciální činnosti (morény, trogy, kary, nunataky), projevy periglaciálních jevů (permafrost, soliflukce), svahové pochody, typy reliéfu (fluviální, deluviální, eolický, glaciální, periglaciální, krasový), biota klimatických oblastí (pásmovitost, stupňovitost), hydrologický režim, říční režim v klimatických pásech, bifurkace, vliv půdotvorných činitelů, vznik půdy, půdní typy a půdní druhy, podzolizační proces, éterizace...

Biosféra: zoocenóza, fytocenóza, biocenóza, bioklimatické pásy a zóny, vegetační pásmovitost a stupňovitost, specifika zoogeografických oblastí, biokoridory a jejich význam v krajině...

Sociosféra: důsledky demografické revoluce, světových migračních proudů a procesů urbanizace, citizace a ruralizace. Funkční klasifikace městských sídel

a geneticko-morfologická charakteristika vesnických sídel. Specifika extenzivního, intenzivního, plantážního a příměstského zemědělství. Důsledky kořistné těžby dřeva, oceánského rybolovu a exploatace nerostných surovin. Lokalizační faktory průmyslu. Valority cestovního ruchu...

Noosféra: negativní dopady rasové, etnické, náboženské a politické nesnášenlivosti...

Studenti v praxi poznají také svoje organizační a průvodcovské schopnosti. V případě zahraniční terénní praxe si navíc ověří úroveň své jazykové vybavenosti. Absolvent do společenské praxe odchází po absolvitoriu vybaven schopností vysvětlit v reálném prostředí vzájemné vztahy mezi přírodní a společenskou složkou krajinné sféry, dovede analyzovat přírodní a společenské valority pro cestovní ruch a rekreaci a umí posoudit realizační předpoklady dané rekreační lokality anebo regionu z pozice kvalifikovaného pracovníka. K dosažení výsledného vzdělávacího efektu a k úspěšné realizaci terénní praxe musí organizátor dokonale znát lokalitu anebo modelový region a studenti musí projít specializovanou přípravou.

3.1 Terénní praxe v Latinské Americe

Kromě Evropy od roku 2010 zajíždějí studenti cestovního ruchu VŠPJ také do Latinské Ameriky. Organizačně navazuje tato praxe na poznatky z dvaceti osmi měsíčních geografických studentských expedic, které byly připraveny pro studenty brněnské Pedagogické Fakulty MU, Přírodovědecké fakulty MU, Filozofické fakulty MU, Fakulty sociálních studií MU, Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií MeU, Přírodovědecké fakulty UK v Praze, Fakulty přírodních věd UKF v Nitře a Prešovské univerzity v Prešově. Studenti pobývali několikrát v Dominikánské republice, Guatemale, Hondurasu, Bolívii, Peru a mnohokrát na Kubě. Obsahově je program pro jihlavské studenty cestovního ruchu upraven s ohledem na studovaný obor. Náklady si hradí všichni účastníci.

Kromě ověření teoretických vědomostí a získání nových poznatků a zkušeností vyplynuly z terénních praxí četné obhájené bakalářské a diplomové práce a v současnosti zpracovávané rigorózní a disertační práce.

Proč Latinská Amerika

O Latinské Americe se právem říká, že je regionem s nejlepšími podmínkami pro perspektivní rozvoj cestovního ruchu. Povrch je tvořen z poloviny hornatinami, jsou zde nejrozsáhlejší vlhké tropické deštné lesy, které představují čtvrtinu lesních porostů planety Země, a na druhé straně nejsušší oblasti. Nejvýznamnější předkolumbovské památky západní polokoule jsou v Latinské Americe, kde také najdeme dosud lidskými aktivitami minimálně narušenou přírodu chráněnou v národních parcích. Klimatické podmínky, pláže, kvalita oceánských vod a nově budovaná infrastruktura přitahuje stále více klientů ze zemí Bohatého Severu. Navíc v současnosti prochází Latinská Amerika, která zabírá 14 % světové souše, výraznou ekonomickou a zejména politickou proměnou. Region, který náleží do tzv. "třetího světa" je – se všemi důsledky z toho plynoucími – bezprostředním sousedem ekonomicky, politicky a vojensky největší světové velmoci. Zároveň je oblastí planety,

kde velmi rychle přibývá obyvatelstva a prohlubuje se nejvyšší sociální nerovnost ze všech světadílů¹. Dynamickou současnost Latinské Ameriky lze přirovnat k době, kdy se zde bojovalo o nezávislost na zemích Pyrenejského poloostrova. Dnes se jedná spíše o vlastní využívání nemalých přírodních zdrojů, způsoby přerozdělování národního důchodu a zajištění mezinárodní dělby práce bez politických bariér a omezování. Heslo „*Mejor mundo es posible!*“ (*Lepší svět je možný!*), které je rozšířené v mnoha zemích Latinské Ameriky, výstižně prezentuje tyto tendenze².

Proč Kuba

Kromě bezpečnosti a zdravotní úrovně, což při pobytu v Latinské Americe jsou jedny z nejvýznamnějších priorit, upřednostňují tento ostrov jeho přírodní podmínky. Dále se nabízí možnost srovnat jejich vývoj po roce 1959 se situací u nás do roku 1989. Nyní probíhá na Kubě, která se až do roku 1989 rozvíjela za masivní pomoci zemí sovětského bloku, specifický ekonomický a politický proces. Země, která prošla zcela jiným historickým, společenským a politickým vývojem než bývalé socialistické země, byla jiná už před rokem 1989. V současnosti v tzv. „Speciálním období“ (*Época Especial*) a zvláště od dubna minulého roku, v zemi probíhají významné ekonomické změny. Soukromé podnikání a zahraniční kapitál dynamicky mění sociální strukturu společnosti a ovlivňují politickou situaci. Kuba se otevírá světu a lze s velkou pravděpodobností předpokládat, že tento proces bude v příštích letech akcelerovat. Příliv zahraniční klientely, zejména z Kanady, Španělska, Francie, Německa, Argentiny a Ruska rok od roku roste. Počet českých hostů se také zvyšuje a určitě se

¹ 45 % populace žije v Latinské Americe v chudobě, z toho 90 % je zcela nemajetných, 60 % obyvatel je bez lékařské péče, 50 % obyvatel nemá přístup k pitné vodě, 36 % obyvatel mladších dvou let a 46 % doselých trpí podvýživou. 42 % dětí opakuje první ročník, 30 % dětí opakuje druhý ročník, 80 % dětí končí školní docházku ve 4. ročníku, 20 milionů dětí pracuje. 80 000 dětí ročně umírá na násilí ve vlastní rodině, 40 % dívek živících se v Latinské Americe prostitucí je mladší 16 let.

² Časopis Newsweek přinesl 7. srpna 2005 zajímavý rozhovor s Alvarem Garciovou Linerem, viceprezidentem Bolívie. V něm tento politik - profesí sociolog - procesy, které probíhají v Latinské Americe, přirovnal k situaci před dvěma stoletími, kdy se země snažily zbavit španělské a portugalské nadvlády. Předseda guatemalské biskupské konference a církevní hodnostář Alvaro Ramazzini prohlásil počátkem roku 2011, že nástupem indiána Evo Moralesa do prezidentského úřadu v Bolívii, se v indiánech probudila latentní touha po rozhodnutích týkajících se jejich společenství. Nositelka Nobelovy ceny Míru Rigoberta Menchúová ve své kandidatuře na prezidentský úřad v programu uváděla, že: „*sní o Guatemale pro všechny, kde nikdo nikoho neodstrkuje pro oblečení nebo společenské postavení a bude usilovat, aby se všichni mohli podílet na správě této země*“. V bolivijské Sinahotě byla v roce 2007 projednána možnost realizace integračního projektu ALBA pro celou Latinskou Ameriku. Dlouhodobými cíli projektu ALBA jsou jednotná politika, odstranění obchodních barier mezi zeměmi, hospodaření s vlastními surovinovými zdroji a dalším přírodním bohatstvím, uvolnění toků surovin, zboží a peněz mezi zeměmi Latinské Ameriky. V roce 2007 byla ustavovena společná banka BANCOSUR. V rámci demokratizačních procesů je v Latinské Americe již nyní v čelných politických funkcích nejvíce žen za všech kontinentů.

v blízké budoucnosti karibský ostrov stane mnohem více atraktivní i pro české cestovní kanceláře, které budou upřednostňovat zaměstnance se zkušenostmi.

V návaznosti na poznacích, které vyplývají z dlouholeté spolupráce, která byla uzavřena s univerzitou v Santigu (*Universidad Oriente J. A. Mella, Santiago de Cuba*) a s pomocí učitelů z univerzit připravujících geografy a pracovníky v cestovním ruchu (*Universidad M. Abreu Santa Clara a Universidad Centro Sancti Spíritus*), je připravován program terénní praxe jihlavských studentů také pro expedici v roce 2013. S ohledem na specializaci oboru cestovní ruch se na ní podílí také největší kubánská cestovní kancelář CUBANACAN.

Ve třicetidenním programu je zařazena pod odborným vedením například prohlídka největšího koloniálního komplexu Latinské Ameriky v Havaně, všech míst zapsaných do Seznamu světového kulturního a přírodního bohatství UNESCO, provinčních středisek a jejich historických částí, které jsou zařazeny mezi Národní kulturní památky. Studenti se seznámí postupně výškově v národních parcích Kuby se vsemi středoamerickými ekosystémy, a to od korálových ostrovů západní provincie, bažinatého poloostrova Zapata s krokodýly, přes mlžné horské lesy a suché regiony karibského pobřeží, až k tropickým deštným lesům v Parque Nacional Alejandro Humboldt na samém východě ostrova. Zajímavý je pro ně pobyt v hotelech nejvyšší kategorie nadnárodních řetězců, informace vedení těchto hotelů o jejich činnosti a přednáška ředitele agentury CUBANACAN o organizaci cestovního ruchu, který je nyní nejdůležitějším kubánským ekonomickým odvětvím. Za měsíc ujedou studenti po Kubě téměř pět tisíc kilometrů. Cestují nejen luxusním čínským autobusem, ale i terénními automobily a na koních v nejvyšším pohoří Sierra Maestra. Poznají pěstování plantážních rostlin, zpracování tabáku v továrnách, výrobu rumu a tradiční výrobu keramiky. Informace v muzeích doplňuje návštěva škol a univerzit, prohlídka nemocnice, nejvýznamnějších církevních památek, včetně obřadů, a návštěva mnoha dalších hudebních a kulturních podniků a sportovních akcí.

Studenti se téměř rok před cestou začnou připravovat. Obdrží seznam literatury k prostudování a zvolí si téma, které budou v průběhu praxe zpracovávat. Znamená to pro ně připravit danou problematiku k veřejné prezentaci, což vyžaduje elementární výzkumnou činnost, např. dotazníkové šetření, pořízení videozáZNAMŮ, doplňující fotodokumentace anebo získání statistických údajů a konkrétních informací. U mnohých tato činnost vytvoří podkladový materiál pro zpracování závěrečné bakalářské práce.

4. Závěr

Od posledního desetiletí minulého století se geografie zabývá nejen problémy životního prostředí člověka, řešením otázek trvale udržitelného rozvoje, ale začíná studovat také záležitosti noosféry a věnuje se studiu podmínek rozvoje kvality lidských zdrojů. Příčinou této změny je skutečnost, že v postindustriální společnosti nové hodnoty vznikají především kreativní silou lidského mozku. Intelektuálně náročná činnost bude vyžadovat kvalitativně jinou formu regenerace a uvědomělého trávení volného času. Nezastupitelnou roli bude mít cestovní ruch, který se stane významným ekonomickým odvětvím. Tyto tendenze se projevují už od poloviny minulého století a

již nyní je cestovní ruch významnou součástí lidského života ve většině států a účastní se ho všechny vrstvy společnosti. Vlivem toho se mění obsah a formy specializovaného vzdělávání pracovníků v cestovním ruchu. Neobejde se bez geografie, včetně terénní praxe. Tato je stejnou výukovou metodou, které se běžně užívají, jako např. skupinová a kooperativní výuka, kritické myšlení, brainstorming, využití mentálních map, práce s GIS.

Literatura

- [1] CHALUPA, P., VILÍMKOVÁ, O., VILÍMEK, V.: *Minulost a přítomnost Mexika a Peru*. Spisy Pdf MU, sv. 77, MU v Brně, Brno 2001, ISBN 80-210-2373-2
- [2] CHALUPA, P.: *Minulost a přítomnost Ekvádoru a Kuby*. Akademické nakladatelství CERM, Brno 2002, 151 s. ISBN 80-7204-241-1
- [3] CHALUPA, P., HÜBELOVÁ, D.: *Latinská Amerika v přehledu a cvičeních*. FRRMS, MeU v Brně, Brno 2012, s. 189, ISBN 978-80-7375-593-5
- [4] CHALUPA, P., NOVÁK, S. *Geografie a zdraví*. Škola a zdraví pro XXI. století. Masarykova univerzita, Brno 2010, 103 s. ISBN 978-80-210-5207-9 (MU, Brno), ISBN 978-80-210-5207-9 (MSD, Brno).
- [5] CHALUPA, P.: *Kuba libre I*. Lidé a Země, ročník 51, číslo 9, s. 612-622. Mladá fronta, Praha 2002
- [6] CHALUPA, P.: *Kuba libre II*. Lidé a Země, ročník 51, číslo 10, s. 721-728. Mladá fronta, Praha 2002
- [7] CHALUPA, P., HÜBELOVÁ, D.: *Dominikánská republika - kolébka španělské kolonizace Ameriky*. Geografia, ročník XVII., č. 1. s. 4-12, Bratislava 2009, SR, ISSN 1335-9258
- [8] CHALUPA, P., HÜBELOVÁ, D.: *Peru, jak dnes žijí potomci Inků*. Geografia, ročník XVIII. č. 2, s. 44-54, Geo-servis, Bratislava 2010, SR, ISSN 1335-9258
- [9] CHALUPA, P., HÜBELOVÁ, D.: *Bolívarská republika Venezuela*. Geografia, ročník XVIII. č. 2, s. 54-62, Geo-servis, Bratislava 2010, SR, ISSN 1335-9258
- [10] CHALUPA, P.: *Época especial - 12 roků zvláštního období revoluce na Kubě*. Geografia, časopis pre zakladné, stredné a vysoké školy. Geo-servis, Bratislava, ročník XIII., číslo 1, s. 30-36, ISSN 1335-9258
- [11] JANOUŠKOVÁ, E. *Aplikace vybraných klasických, aktivizujících a komplexních výukových metod v geografii cestovního ruchu*. In: Aktuální problémy cestovního ruchu – Vzdělávání a výzkum v cestovním ruchu. Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2009, ISBN 978-80-87035-25-2
- [12] TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. a kol. *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 411 s. ISBN 978-80-7380-114-4

The Share of Terrain Experience in the Creation of Geographic Literacy of a Worker in Tourism

Abstract

The complex (multidisciplinary) approach to the content of geography is a prerequisite that the geographic literacy of a graduate in tourism will become a necessity in the future. This is because the driving force of the post-industrial society will be the process by which knowledge is both formed (school) and applied by a man (necessarily well-educated and healthy). Contemporary graduates of tourism will experience their productive age in a post-industrial society, and in their professional practice they will solve problems that have only been presented in the form of so called blurred structures by now. Without practical knowledge gained by terrain experience in model regions their optimal solutions cannot be assumed.

Key words

Geographic literacy, geosphere, geographical terrain experience, practical activities in the terrain, geography of tourism, Latin America, Cuba.

Kontaktní údaje

RNDr. Eva Janoušková, Ph.D.

Vysoká škola polytechnická Jihlava, katedra cestovního ruchu

Tolstého 16, 586 01 Jihlava

tel.: 567 141 111, e-mail: janouskova@vspj.cz

Prof. PhDr. Petr Chalupa, CSc.

Vysoká škola polytechnická Jihlava, katedra cestovního ruchu

Tolstého 16, 586 01 Jihlava

tel.: 567 141 111, e-mail: chalup10@vspj.cz

Východiska a cíle předmětu psychologie architektury pro průvodce CK

Otto Čačka

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstrakt

Psychologie architektury je mezipředmětový obor orientovaný na působení vzhledu architektonických děl. Ve výuce studentů cestovního ruchu je součástí psychologie kultury, a proto zkoumá dopad architektury v různých dobách a kulturách, včetně jejich vnímání současnými klienty CK.

Klíčová slova

Kultura, architektura, interakce, imaginace, sloh, psychika.

Úvod

Psychologie architektury přednášená na VŠPJ v rámci psychologie kultury využívá poznatky celé řady obdobně orientovaných oborů, včetně ekologie, autoekologie (studující vazby jedince a prostředí), kulturní antropologie (vědy o člověku a kultuře), kulturologie, etnopsychologie, transkulturnální psychologie, až po rodící se antropologii cestovního ruchu. Interakcí subjektu se sociofyzikálním prostředím se zabývá také enviromentální psychologie, která vznikla teprve v druhé polovině minulého století [2]. Navzdory metodologickým problémům a krátkosti času od svého konstituování však již dokázala odhalit řadu principů interakce "druhé přírody" a lidské duševní činnosti.

Psychologie kultury je také jedním z mladších psychologických oborů a zůstává stále otevřená novým tématům i metodám. Naši snahou je přiblížit se kvalitativní analýzou [19] nejen při zkoumání výtvarných děl, umělecko-řemeslných artefaktů, stavebních památek, ale i mýtů, pohádek, románů, poezie a dalších imaginativních aktivit (které zákonitě zrcadlí specifickou sociální atmosféru doby svého vzniku, včetně životních hodnot, norem a cílů svých tvůrců) k hlubšímu porozumění člověku a optimálně až k poodehalení některých obecnějších psychologických principů ve vyrovnavání člověka s lidským údělem (Schmeidler, Kohoutek 1997). Opíráme se nejen o postupně narůstající teoretické poznatky v této oblasti, ale i osobní zkušenosti získané během stereofotodokumentace prostředí i památek v řadě světových center kultury (viz www.cackon.net/fotky).

Koncepčně se psychologie kultury opírá o interakční teorii, humanistický model duševního vývoje, poznatky o dynamice mechanizmů imaginace, vrstvový model osobnosti aj. V každém etníku se ustálil nejen určitý způsob společenského vědomí, ale i adaptačních mechanizmů, které spolu natolik korespondují, že umožňují i po letech studiem jednoho faktoru rekonstruovat druhý. Volba forem a uspořádání

artefaktů v souladu se zákony estetiky i účelu zahrnuje navíc i předpoklad zpětného formování duševního dění člověka. „Permanentní výchova“ tedy zákonitě zahrnuje i znalost mechanizmů tohoto zpětnovazebního působení činitelů životního prostředí na člověka. To je svým způsobem také předmětem psychologie architektury (Sedláková, Procházka, Beneš 1989). Přibližování zákonitých principů této interakce je součást přípravy budoucích průvodců, která jim napomáhá i v procesu osobní autokultivace. Každý průvodce je totiž svým způsobem i vychovatel – proto je důležité, aby jeho způsobilost zahrnovala vedle organizačních schopností, tvořivosti a široké palety odborných znalostí také požadavek na jeho osobní vyspělost a kultivovanost. Rozšiřující se jemnost emocinality v kontaktu s prostředím je nenásilným faktorem rozvoje osobnosti každého jedince. Obyvatel města Wej řekl o sochách fantastických tvorů u městské brány: "Posilují naše srdce a prohlubují naše dobré skutky. Opravdu, jsou to dobrá a poctivá zvířata" (in Čačka 1999).

Klient CK – který je prostřednictvím průvodce seznamován s okolnostmi vzniku a záměry formování určitého charakteru staveb – si tak z každého zájezdu odnáší mozaiku informací a prožitků, které mu pak sice nepřímo, ale o to hlouběji, pomáhají formovat jeho osobní náhled na obecné zákonitosti volby cílů a postupů všelidského snažení v rámci nejrůznějších dob a kultur. Proto již J. A. Komenský moudře radil studentům, aby po studiích hodně cestovali [22]. To se totiž ukazuje být tou nejlepší cestou k pochopení lidí, sebe, realistického povědomí řádu světa i vlastního místa v něm. Zkušenosti z cest podstatně napomáhaly i k překonání středověkého myšlení na prahu novověku, v dobách osvícenectví atp.

Koncepční východiska

Jedním z nezanedbatelných aspektů sebeutváření určité osobní filozofie je také znalost východisek kulturní antropologie. V historii se měnila i náplň pojmu kultura: od původního významu „agri kultura“, přes antické ztotožnění se „vzdělaností“ (filozofie), středověkého zúžení jen na specifickou „kultivaci duše“, až po emancipovanou renezanční snahu o autokultivaci (tj. rozvíjení tvořivých schopností jedince pro dosažení osobní vlády nad svým osudem). Kulturu lze také pojmitout jako jedinečný systém názorů a projevů usnadňující určitému etniku čelit obvyklým problémům v daných podmínkách. Díky internetu je to dnes již stále šířejí komunikativní systém, který bohužel nešíří jen pokrokové názory atp. V reálné rovině však vždy platilo a platí, jak řekl již K. Libert, že "Rozhlédneš-li se po světici, do níž vcházíš, ihned si uděláš obraz o paní domu. Rozhlédneš-li se po dvoře, ihned vidíš, jaký je hospodář" (in Szuman 1960).

Existuje také řada nejrůznějších teorií snažících se vysvětlit impulzy kulturních změn. Například progresionismus (progres je rozumnější, pravdivější a užitečnější na rozdíl od pověr, přežitků, konzervativismu), teorie cyklického vývoje (za chaosem řád – po rozkvětu kulturní úpadek), koncepce stadiálnosti vývoje (divoštví – barbarství – civilizace), evolucionismus (psychická potřeba tvořivosti a inovační tendence), difuzionismus (zákonitá shoda faktorů a projevů všech kultur), konfiguracionismus (směřování k osvobození od tradičních předsudků a náboženských tabu), typologizace kultur (s dominancí buď hédonismu, konformity, konkurence, humanity aj.).

sociokulturní regulativ (změna nastává po ztrátě účinnosti), sociobiologie (hledání interakce genů a kultury), kulturní materializmus (výklad charakteru kultury činiteli materiálního prostředí), strukturální přístup (shoda obecných principů lidské psychiky) aj. (Soukup 2004). Kultura je dnes nejčastěji chápána jako sociokulturní systém artefaktů, idejí a regulativů sdílených členy určité společnosti, tedy duchovně-materiální aspekt životního stylu určitých etnik a oblastí.

Současná „západní civilizace“ proklamuje „rovnostářský individualizmus“ jako dominantní společenskou hodnotu, chápe člověka jako „autonomní seberegulující bytost“, zbavuje ho rituálů a dává mu svobodu k autokultivaci. (Někteří to ale nezvládnou a vzniká u nich „paranoidní pohled na svět“ vedoucí k revitalizaci náboženství, hypertrofii významu jídla, oblékání aj. „kulturních konstruktů“).

Chápeme-li poznané, dávno překonané, avšak stále přežívající jako kulturní zajímavost – něco jako „folklor“ dané oblasti, který není bez jistého půvabu, pak nás může uchvatit, ale ne opanovat. Člověk může např. dobře znát sútry, aniž by se musel stát buddhistou atp. Jakýkoliv rigidní řád dogmat – oproti současnemu otevřenému systému vědy, umění či svobodné volbě osobního smyslu života – lze jen obtížně považovat za adaptační optimum. Pozoruhodná je také následující černobílá a vpravdě reverzibilní metafora M. Ajvaze (1996) „V záphase s obludami prohraje ten, kdo z nich cítí strach a komu se hnusí, kdo v podivných tvarech jejich těl vidí jen narušení smysluplnosti a krásy, které je třeba odstranit, kdo jejich řev vnímá jen jako popření smysluplné řeči. Řád, který byl vytržen z celku kosmu a klade se jako poslední kritérium smyslu, není s to vydržet nápor sil beztváreho a obludného; jeho formy pod tímto tlakem prasknou. Nad obludou je možné zvítězit jen tehdy, když se do ní zamilujeme a budeme obdivovat její krásu, když v labyrintech beztváreho objevíme pramen smysluplnosti, zapomenutý ve světě forem. Pak se obluda stává bezmocnou, na našem těle není místa, kam by se mohly zatnout její drápy. V temném dechu oblud se rozpouštějí ustálené formy, my už jsme však ze světa těchto forem vystoupili, neboť jsme došli až k prameni, v němž se zrodily. Rozpad tvarů znamená současně jejich obnovu. Obluda v záphase hyne, protože přestává být obludnou: beztváre se zjevilo jako součást světa smyslu.“

Sémiotika architektury

Architektura působí na lidskou psychiku zvláště svými symbolickými významy. Znaky (semiony) – osvojené či osobně odvozené významy, posouvají více či méně jednoznačně naše vnímání a prozívání do rovin skrytých za viditelnými parametry podnětů. Poselství "neverbální komunikace" artefaktů překračuje racionálně-kognitivní procesy a prostřednictvím imaginativně-emotivních funkcí působí podstatně hlouběji a účinněji než pouhá verbální komunikace [13].

V psychosémiotice je znak smyslově vnímatelný názorný jev, který je však v procesu poznávání a komunikace zástupným nositelem určitého širšího významu. Přínosem psychosémiotiky je i možnost modelování psychických funkcí na počítači a využívání stále dokonalejších statistických metod (Kostroň 2011). Podle Ch. S. Peirce [14] je znak prostředníkem mezi vnějším světem objektů a vnitřním

světem idejí. Současná psychosémiotika chápe názorné "znaky" jako pojmuř rovnocenné nástroje mentálních operací (Barry, Bever, Cramer, Cherry, Klimenko, Lindsay, Lebrun, Norman, Venda, Wallon aj.). Znak plní svou funkci ve vědomém i podvědomém předávání, příjmu, uchovávání i zpracovávání informací v duševním dění, které je mnohostranně determinováno dispozicemi, osvojeným významem, subjektivním hodnocením, širším chápáním souvislostí atp. Druhy znaků jsou (Černý, Holeš 2004):

"index" – signál příčiny jevu (např. stopy, kouř aj.), vychází ze zkušeností či osvojených vědomostí;

"symbol" – vedle obecně srozumitelných symbolů vznikajících na základě dohody (např. okřídlený šíp), jsou i symboly opřené o jedinečné subjektivní asociace (např. orientace podle osobně významných bodů);

"ikona" – se vyznačuje vnitřní shodou jevu s reálným smyslem zobrazovaného (např. mapa). V umění existují navíc ikony mimetické (napodobivé), alegorické (prožitková shoda) aj.

Jednotné chápání názorné, či verbální znakové komunikace v určité komunitě vychází ze shody potřeb, prožitků, reálných problémů atp. Řadu znaků uplatňují zcela přirozeně již malé děti ve svých hrách a tento sklon provází člověka po celou historii. Existuje ale nejen obecná srozumitelnost souboru znaků, ale také shoda reakcí na tyto neverbální signály. Některé názorné znaky a jejich významy jsou komunikovatelné i transkulturně, s nevidomými a jsou i takové, co umožňují i mezdruhovou komunikaci (Kulka 1991). Obecně známé symboly se však v jednotlivých kulturách mohou lišit – např. symbolem "hlouposti" může být někde osel, jinde prase atp. Postupně však dochází ke stále širší interkulturní srozumitelnosti a sjednocování symbolů působením vzdělávání, filmu, televize, internetu, cestování a dalšími prostředky neustálého sbližování kultur a světového umění. Nejen paměti hodnosti, ale i setrvačnost kulturních vzorců však bude ještě dlouho uchovávat specifičnost znakové komunikace odlišných kulturních oblastí. Specifičnost mnohých znaků je totiž i určitým aspektem identity každého jedince a jejich změny pocitujeme nezřídka téměř jako ohrožení vlastní zakotvenosti [3].

Člověk vždy tvořil se svým prostředím psychicky i fyzicky interakční jednotu. Starořečtí filozofové chápali pojem fysis jako nedělitelný celek světa a člověka ve vzájemných vazbách. V současné době na to poukazují zvláště ekologové. Úkolem psychologie je prohloubit ze svého hlediska objasnění těchto jevů a vztahů.

Sloh (nejen stavební) je zpravidla nositelem podstatných aspektů dosažené úrovně dané epochy. Charakteristické znaky slohu nejen demonstrují, ale zároveň i zpětně upevňují dobové duchovní jistoty. V obecném smyslu tak představuje sloh dočasně ustálený styl výrazových forem korespondujících s charakterem a kvalitami proklamovaného společenského vědomí v daném prostředí a době. Prostřednictvím uměleckých znaků se jím navenek demonstrují vládnoucí materiálové, ideové i společenské kvality dané společnosti a víceméně i obecně akceptované aspekty prozívání většiny jejích příslušníků. Každý tvůrce věci určitým způsobem hodnotí, tvoří a užívá – a tím vyjadřuje sám sebe – své záměrné, ale i nevědomé tužby a přání, zasuté často hluboko

někde v podvědomí. Psycholog by tedy, stejně jako grafolog, měl dokázat vyčíst kvality společenské atmosféry určité komunity a epochy ze stop, které zanechala. Vliv imaginativně-emotivních aspektů způsobuje i to, že "se setkáváme – i mezi současnými lidmi gotickými, renezančními, ba i takovými, kteří ještě prodlévají na barbarské úrovni".

V současnosti představuje nejmasovější proud umění především umění užité. V něm se odráží obecný životní styl daného místa a doby. Prostorovou organizací a estetickou úpravou míst, v nichž bydlíme, pracujeme, provádíme nákupy, odpočíváme atp. proniká umění bezprostředně do našeho života. Strojová výroba disponuje nyní armádou odborníků, kteří dodávají jedinečný výraz produktům, které byly ještě donedávna pouze výsledkem mechanicky realizované výroby. Totéž se uskutečňuje rafinovanou režií koncertů aj. synteticko-estetických představení [12]. Hranice mezi moderním uměním a modelem života se relativně stírají, avšak nikdy nemohou být zcela setřeny – to by byl konec umění, nebo lidských problémů.

Vnímání architektury je příliš komplexní děj, než abychom se mohli spokojit s jakoukoliv schematickou představou. Mnozí filozofové, teoretici umění, pedagogové atp. (např. O. Hostinský, S. Witkiewitz, R. Ingardé, J. Uždíl aj.) očekávají od psychologie, že objasní podstatu umělecké tvorby i vnímání. Sama o sobě však k tomu nemůže být jediným východiskem, třebaže by odhalením duševních mechanismů provázejících vznik umění i sama značně pokročila na vlastní cestě za zkoumáním lidského vnitřního života. Psychologie zvolna sestupuje stále hlouběji do podstaty zkoumaných mechanismů, avšak stále se ještě v mnohém nevyszná. Chraňme se všech neadekvátních škatulek, ze kterých „znásilněná realita vždy rychle vystrkuje své čertovské růžky“ (Uždíl 1990).

V přehnaně "symbolickém" pojímání reality je nebezpečí, že člověk bude přistupovat ke krajině s již předem danými a vytvořenými předsudky, chápát ji schematicky jako svět hotových významů, osvojených v organizovaném vzdělávacím procesu, nebo prostřednictvím sociálního učení. Avšak právě schopnost odložit veškerou apriorní apercepci a obnovit původní sounáležitost s přírodou, navozuje ničím nenahraditelný přímý kontakt s okolím, který je obzvlášť bohatý, otevřeme-li se mnohým povznášejícím podnětům prostředí či přírody. Život sám se projevuje vlastními znaky, vyvarujme se proto při tvorbě i interpretaci díla jakýchkoliv pošetlostí a směšností.

Člověk a architektura

Znakový účinek určitých tvarů nevychází z nich samotných, ale ze zafixovaných symbolických významů. Na architektuře úřadů je symbolika obvykle užívána zcela záměrně (ať jde o znaky "boží moci", anebo prvky antických chrámů jako symbolu demokracie atp.). Vnější monumentalita by však měla vždy korespondovat i s "vnitřní velikostí"! Moderní architektura přinesla holé plochy podobné „mlčení“ – které však může být mlčením filozofa a výrazem moudrosti, anebo naopak nezralosti tvůrce, který nemá co říci. Primární je sice provozní aspekt, avšak neuspokojení vyvolá nakonec i sebeúčelnější uspořádání, pokud postrádá jakákoliv hlediska krásy, stejně tak

působí i mimořádně estetický objekt, který je funkčně neobyvatelný. Funkční nevhlednost je tak stejnou chybou jako nefunkční krása.

Čínský profesor Tuan J. F. (1974), zabývající se psychologií vnímání a hodnocení životního prostředí, zjistil, že estetický prožitek větší intenzity může trvat nejdéle několik minut a to i v mimořádně estetickém prostředí. Schopnost estetického vnímání tedy po určité době zákonitě klesá. Abychom ji obnovili, musíme přenést na chvíli pozornost jinam. Nejintenzivnější estetické prožitky vznikají překvapením, náhlým a nečekaným kontaktem. Pro déletrvající estetické vazby člověka k důvěrně známému prostředí zavedl pojem "topofilie". Zde je do estetického vnímání v budováno i povědomí sounáležitosti s vlastní minulostí a z toho pak mohou pramenit obzvlášť silné emocionální prožitky. V tom je pravděpodobně i pramen tzv. "vztahu k domovu".

Určité znaky v uspořádání prostoru jsou nezřídka i výrazem převažujícího charakteru meziliských vztahů u určité době či komunitě. Sociopetální (dostředivé) uspořádání prostoru povzbuzuje možnost navazování kontaktů, zatímco sociofugální (odstředivé) je naopak tlumí. Např. ve starších typech tramvají bývala sedadla proti sobě, zatímco dnes k sobě sedíme vesměs zády. Za určitých okolností však může sezení proti sobě vyvolávat spíše pocity antagonismu. Mají-li psychoterapeuti s pacientem stejně nasměrovanou židli navozuje to pocit "spoluplutí". Obecně je také známa i rozdílná atmosféra u kulatého stolu, oproti podlouhlému atp.

Jednou z podmínek kulturního projevu je také ohled na žádoucí dimenzi životního prostředí. "Přelidnění" mírá za následek pokles kulturnosti projevu a nárůst agresivity (zvláště není-li možnost kompenzace jinými kultivačními podněty). Hustota lidí (např. jen děti na pískovišti) je zažívána jako nežádoucí tlak prostředí. Důsledky absence soukromí v kolektivních výchovných zařízeních neprodukují "kolektivní" jedince, ale naopak. Naproti tomu v situaci ohrožení se projevuje spíše tendence k většímu shlukování. Každý člověk potřebuje mít své soukromí a jeho hájení je svým způsobem i obranou vlastní identity. Jakoby v nás stále přetrávaly podvědomé projevy "teritoriálních pudů", které se aktivizují například, když si někdo sedne na naši židli atp. To je dobré mít na paměti při uspořádání vlastního bytu, ale i pracoven v zaměstnání.

Velikost "soukromého prostoru" v interakci je určována hlavně vzájemnou „blízkostí“ vztahu. Existují čtyři "sféry optimální distance" komunikujících:

1. "Intimní sféra" – do 50 cm (kde funkci komunikace doplňuje vedle zraku již i čich a hmat). Bez patřičného vztahu vyvolává obranné reakce.
2. "Osobní sféra" – do 120 cm (umožňuje sledovat i detaily mimiky). Je charakteristická pro dobré přátele a známé.
3. "Sociální sféra" – do 350 cm (dává pocit bezpečí při oficiálních kontaktech, může však evokovat i pocity dominance či podřízenosti). Realizuje se nejčastěji v pracovním procesu.
4. "Sféra veřejného styku" – až 8 m (vyžaduje zpravidla již dosti hlasitý projev). Je charakteristická pro veřejná vystoupení, proslovny atp.

Obyvatelnost prostoru vyžaduje splnění řady předpokladů. Člověk ale mívá dost rozporné požadavky: ani vedro - ani chlad, větrání - ale ne průvan, proslunění - ale také stín, místo na odpočinek - i na kutilství, výhled - avšak bez možnosti pohledu zvenčí, volnost zvukového projevu - a zároveň klid, styk s jinými - ale také samotu atp.

"Mezologický komfort" zahrnuje k navození pohody kromě racionálních požadavků i řadu osobních aspektů, které lze souhrnně nazvat „poezií prostoru“ (mnohé město ji má např. v "obydlených" náměstích, tržnicích, promenádách, parcích atp.). "Poezie prostoru" je dána funkčností i uspokojením komplexu estetických a psychických potřeb – preferujeme např. zed' za zády, vyšší podlaží, víceúrovňový prostor atp. [5].

Vyspělost člověka dnes stále více demonstruje jeho reakce na podněty okolí, projevující se např. ve formách bydlení, práce či rekreační. Obecně konvenční a socializovaný životní styl bývá u méně závislých osobností značně osobitý. Nejvýstižněji to vyjádřil K. Honzík (1976): „Není formy, ať námi tvořené či vnímané a posuzované, která by nebyla ozařována z našeho podvědomí řadou přání nebo zájmů“. Specifické egotendence se vyjevují navenek znakovou řečí, která je psychologicky čitelná.

Výběr určitých forem mívá původ: reminiscenční (vzpomínky z dětství), iluzívni (vytváření iluze "měšťák šlechticem"), sekurativní (zajišťování bezpečí), reprezentační aj., ale také preference opačných znaků může pramenit pouze z potřeby „předstírání symbolů pokory“ atp. Dokonce ani purismus svým odklonem od zdobnosti nebyl ve své podstatě veden čistě rozumem, ale především emocionálně podmíněnou demonstrací snahy vyjádřit odpor ke všemu exaltovanému.

Zvláště ve svém soukromí chce být člověk "pohlcován iluzemi". Charakter úpravy bytu tak z psychologického hlediska výrazně vypovídá o založení jeho obyvatel. Věci promlouvají již svým materiélem či barvou [6].

Upřednostňování některého materiálu koresponduje s určitými tendencemi a charakteristikami osobnosti. Například preference materiálů evokujících pocity vláčnosti, křehkosti, tepla či chladu atp. určitě odpovídají potřebám, hodnotám atd. těch, co si je vybírají. Přírodní hmota a rukodělné výrobky reprezentují spíše konzervativní názory a vztah k tradicím; kdežto kov, sklo a umělé hmota napovídají větší orientaci na budoucnost, technický pokrok a průmyslovou výrobu. Dřevo a plameny v krbu jsou výrazem osob blízkých mentalitě obyvatel severských krajů, zatímco mramor a fontány naznačují spíše těsnutí ke světu jižních kulturních oblastí.

Sám vztah k určitým tvarům je obvykle také diktován osobními, (často i podvědomými) imaginativně-emotivními aspekty (popudy, zábranami, předsudky aj.), tedy impulsy tzv. „sociální mytologie“. A to i v případech, kdy se domníváme, že výběr určité "formy" byl řízen zcela uvědoměle čistě praktickými hledisky. Například stavitele domu, který si jej přizdobil prvky hradní architektury se tím, stejně jako dítě ve hře, imaginativně ztotožňuje s evokovanou rolí. Může se dokonce stát, že znakový aspekt převládne nad funkčností (falešný mramor atp.) [5].

Pouhý tvar, hmota ani barva sama o sobě ještě nenapoví nic o úrovni "estetického citu" obyvatele, ten je dán teprve souladem třeba i značně různorodých prvků, to však vyžaduje nezbytnou schopnost tvůrce nalézt sjednocující "katalyzátor". Tím může být

třeba shoda stylu, technika zpracování, vyváženosť kompozice atp. Soulad či naopak pseudosoulad vykresluje pak nejen dílčí charakteristiky, ale celkovou integritu a zralost osobnosti uživatele bytu. Afektovaný a samolibý člověk nezdobí "své prostředí", ale především "sebe". Kultivovaný byť osobitě vyhraněný jedinec dokáže zabydlet jakékoliv prostředí zcela v souladu s kvalitami vlastní osobnosti.

Vyhlašování jakýchkoliv klateb je ale stejný formalizmus jako nepřirozená zdobnost. Optimální není "strohost" ani "okrasná kamufláž", ale organické utváření celkové kompozice stavby, opakování, rytmus, kontrasty atp., mohou udělat ze stavby téměř "plastiku" zkrášlující životní prostředí a povznášející člověka. Architekt K. Honzík (1976) proto metaforicky doporučuje: "Píšeň nikoliv zaklínání!".

Závěr

Můžeme tedy shrnout, že architektonická díla jsou mj. i složité znakové podněty. Připisování obecnějšího významu znakům tvoří významnou součást specificky lidské formy vnímání prostředí. Dívat se na architekturu by tedy mělo být obdobné jako se dívat na obraz, který nás osloví a my se tak staneme jeho vnímatelnými pozorovateli. To bývá obtížné pro čistě racionálně uvažující lidi, kteří vidí krajinu i objekty jen v jejich funkcích, jako zdroje zisku atp.

Upřímnou analýzou svých – ať skrývaných či neuvědomovaných pohnutek, z nichž vycházejí naše vnitřní "znakotvorné síly", můžeme poznávat i sami sebe. Krásné harmonické prostředí zpětně zušlechtuje naši imaginaci, prožívání, myšlení i vnější projevy a napomáhá dosažení vzájemného souladu kvalit prostředí a osobnosti jeho tvůrce.

Metakomunikace zahrnuje nejen osvojený význam znaků, ale i individuální bohatost osobních asociací přinášející komplexní hodnotící prožitek. Zvyšování citlivosti k "řeči artefaktů" je proto organickou součástí výchovy a vzdělávání budoucích průvodců na Katedře cestovního ruchu VŠPJ.

Literatura

- [1] AJVAZ, M. *Tiché labyrinty*, Praha: Argo, 1996
- [2] BAKER, R. G. (1968). *Ecological psychology: Concepts and methods for studying the environment of human behavior*. Stanford, Ca.: Stanford University Press, 1968
- [3] ČAČKA, O. a kol.: Psychologie imaginativní výchovy a vzdělávání s příklady aplikace. Brno: Doplněk, 1999. ISBN 80-7239-034-1.
- [4] ČERNÝ, J., HOLEŠ, J.: *Sémiotika*. Praha: Portál 2004. ISBN 80-7178-832-5
- [5] ČERNOUŠEK, M.: Psychologie životního prostředí. Praha 1986
- [6] HONZÍK, K.: Tvorba životního slohu. Praha 1976

- [7] JŮVA, V. Estetická výchova a všestranný rozvoj osobnosti. Praha: Academia, 1987
- [8] KÜHNLOVÁ, H. (1998): *Tady jsem doma. Aneb poznej dobře svoje bydliště.* Moby Dick, 53 str.
- [9] KOSTROŇ, L. *Psychologie architektury.* Praha: Grada 2011. ISBN 978-80-247- 2926-8
- [10] KULKA, J. (1989). Segmentace, stratifikace a sémiotická transformace v komunikaci uměním. *Estetika*, 3, 139 - 151.
- [11] LISZKA, J. J. (1996): *A General Introduction into the Semeiotic of Charles Sanders Peirce.* Bloomington and Indianapolis, INDIANA UNIVERSITY PRESS.
- [12] MORAWSKI, S. *Controversy about the Aesthetic nature of Art.* (Brit J Aesthetics 1988. 28)
- [13] PALEK, B. ed. *Sémiotika.* Praha, Karolinum 1997. ISBN 80-7184-356-3
- [14] PEIRCE, Ch. S. (1972). *Sémiotika.* Lingvistické čítanky I. sv. 1 (red. B. Palek, D. Short). Praha: Univerzita Karlova, 1972.
- [15] SEDLÁKOVÁ, M., PROCHÁZKA, V., BENEŠ, M. *Působení vzhledu architektonických děl.* I. a II. Díl. Praha VUVA 1989
- [16] SCHMEIDLER, K., KOHOUTEK, R. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě.* Brno, PC-DIR 1997. ISBN 80-85895-11-0
- [17] SHORT, T. L. (2007): *Peirce's Theory of Signs.* Cambridge University Press, New York.
- [18] SOUKUP, V. *Dějiny antropologie.* Praha, Karolinum 2004. ISBN 80-246-0337-3. 670 stran
- [19] STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu.* Boskovice, Albert 1999. ISBN 80-85834-60-X
- [20] SZUMAN, S. *O sztuce i wychowaniu estetycznym.* 2.vyd. Warszawa 1969
- [21] TUAN, Y. F. (1974): *Space and Place. Humanistic perspective.* In: Agnew, J. (eds.): *Human Geography. An Essential Anthology.* Blackwell Publishers 1996
- [22] UŽDIL, J. *K otázkám umění, umělosti a výchovy.* Estetická výchova. 1990, 9, 4-6

Basis and Object of Psychology of Architectur for Travel Agency Guides

Abstrakt

The psychology of architecture is a cross-curricular branch oriented at architectural works design effect. For students of tourism, the psychology of culture is a part of their teaching and it therefore examines the impact of architecture in different times and cultures, including their perception of current clients of travel agencies.

Key words:

Culture, architecture, interaction, imagination, style, psyche.

Kontaktní údaje

Doc. PhDr. Otto Čačka

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Katedra cestovního ruchu

Tolstého 16

586 01 Jihlava

e-mail: cacka@vspj.cz

tel.: 777 130 143

Disparity a prostorová polarizace v cestovním ruchu

Jiří Šíp

Katedra cestovního ruchu VŠP Jihlava

Abstrakt

V první části článku se autor zabývá obecnými teoriemi regionálního rozvoje ve vztahu k cestovnímu ruchu. Ve druhé části se zabývá významem cestovního ruchu při zmírňování regionálních disparit při přechodu České republiky na kapitalistický systém ekonomiky.

Klíčová slova

Regionální disparity, regionální rozvoj, cestovní ruch, trvale udržitelný cestovní ruch, polarizace.

1. Teoretické přístupy k problematice regionálního rozvoje

V aktuální odborné veřejnosti se stále častěji objevuje pojem regionální disparity, který evokuje diskuzi o vymezení a explikaci diskutovaného pojmu. Zejména nám, pedagogickým zástupcům akademické obce, je potřebná diskuze na toto téma. Pojem disparity je nejčastěji spojován s pojmy regionální rozvoj a regionální politika. Tento pojem obecně označující nerovnoměrnost, různost nebo rozdílnost nemá v teorii ani praxi propracován ucelený systémový metodologický rámec jeho chápání (více viz Viturka 2010). Výklady spojené s podstatou regionální disparity jsou často nejasné a vyjadřují vysokou komplexitu problematiky regionálního rozvoje. Vzájemné disparity mezi regiony jsou socioekonomické povahy odehrávající se ve fyzicko-geografickém prostředí a čase. I když se konkrétní slovo regionální disparita v našem moderním odborném slovníku objevuje relativně krátkou dobu, jeho významová podstata je předmětem dlouholetých studií a s nimi korespondujících teorií regionálního rozvoje vycházejících z teorie o nerovnoměrném vývoji společnosti. Tyto teorie jsou zpravidla založené na retrospektivě socioekonomických procesů založených na nerovnoměrném vývoji společnosti a spojené s prostorovou diferenciací jsou indukované do současnosti i budoucnosti. Realita těchto indukcí však naznačuje, že vysoká komplexita socioekonomických jevů, probíhajících ve fyzicko-geografickém prostředí a čase, omezuje obecně platnou validitu těchto teorií a velice často se uchyluje k aplikaci variantní, nebo k jejich kombinaci.

Existující teorie se tradičně klasifikují do dvou velkých skupin (např. podle Armstronga a Taylora). Do první skupiny jsou řazeny teorie regionální rovnováhy (tzv. konvergenční teorie), kde jejím základním procesem je proces vyrovnávající disbalance mezi regiony. Druhou skupinu reprezentují teorie regionální nerovnováhy

(divergenční), kde v průběhu vývoje dochází ke stále větším meziregionálním rozdílům. Základní rozdíl mezi oběma skupinami spočívá v tom, zda jejich autoři přikládají větší význam mechanizmů a procesům vedoucím k niveliaci, nebo naopak, zda za silnější považují procesy a mechanizmy diferenciacioní (kumulativní, selektivní, koncentrační atd.) (více viz Blažek 2002).

Typickým příkladem je Myrdalova a Hyrschmanova teorie kumulativních příčin vycházející z širšího konceptu teorií jádro-periferie, kde autoři rozlišují převažující negativní, tzv. polarizační, respektive back-wash efekty působení vyspělejších regionů na méně vyspělé regiony, ale i pozitivní působení – spread respektive trickle-down efekty.

2. Cestovní ruch jako dílčí alternativa rozvoje regionů

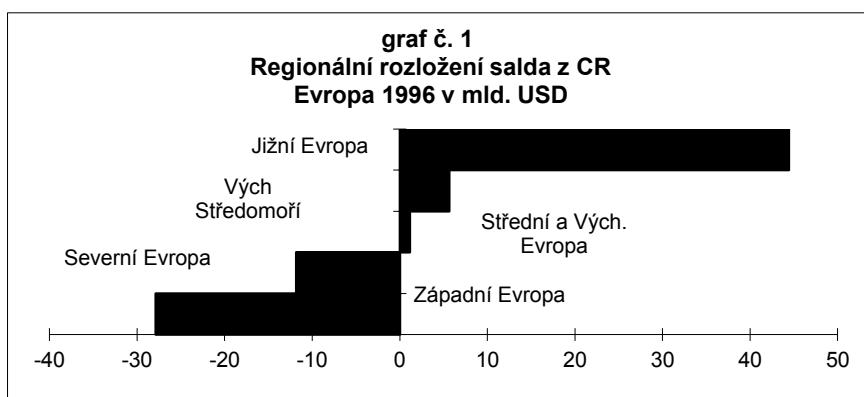
Výše uvedené teorie, zejména typu jádro periferie, nám částečně korespondují s výkladem role cestovního ruchu při působení vyspělejších regionů (poptávka a kapitál na investice do slabších regionů) na méně vyspělé regiony (nabídka a investice do regionů z vyspělých regionů). Procesy směřující k polarizaci jsou výsledkem sociálně-ekonomické a sociálně-geografické organizace společnosti a projevují se ve vývojové a hierarchické diferenciaci společenských systémů (podrobněji viz Hampl a kol. 1996).

Regionální disparity ve smyslu polarizace centrum periferie jsou i předmětem strukturální politiky EU, která prostřednictvím svých fondů přerozděluje finanční prostředky na podporu slabších regionů, kde je cestovní ruch považován za jednu z alternativ trvale udržitelného rozvoje regionů. V souvislosti s vnímáním vztahu centra versus periferie lze označit některá území periferie za rekreační zázemí hustě urbanizovaných území (centrum), kde přiměřeně hierarchickému významu nodálního centra roste realizační prostor rekreačního zázemí a přiměřeně růstu životní úrovni obyvatel centra roste i celková kvalita vybavenosti tohoto rekreačního zázemí. Z těchto úvah vyplývá, že v české terminologii je třeba s pojmem cestovní ruch účelově spojovat i pojem rekreace (viz např. Francie, Tourisme et loisir). Takto vymezený a pracovně označený prostor rekreačního zázemí centra se ve skutečnosti překrývá s návštěvností z jiných center, a tím posiluje svoji konkurenčeschopnost. Na principu polarizačních a disparitních teorií „jádro-periferie“ lze založit i teorie „selektivních faktorů ovlivňujících poptávku“, „lokalačních faktorů ovlivňujících nabídku“ (podrobněji například Mariot), nebo „selektivní subsystém potenciálů cestovního ruchu na straně poptávky“, nebo „lokalační subsystém potenciálů cestovního ruchu na straně nabídky“ (viz schéma č. 1 podrobněji Šíp 2001). Samotný význam slov lokalizace a selekce obecně vyjadřují procesy spojené s diferenciací společnosti vůči vysoce diferencovanému socioekonomickému prostoru.

Schéma č. 1 Model systému cestovního ruchu
Zdroj: Šíp (2001)

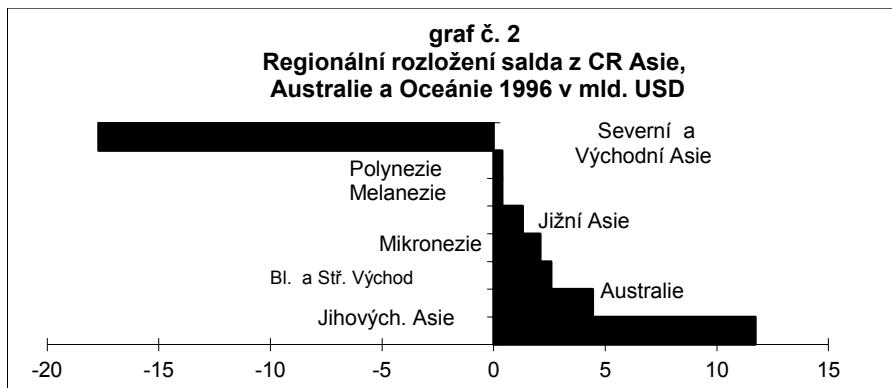

Jako praktický příklad diferenciace regionů lze uvést grafy č. 1 a č. 2, které vyjadřují vnitřní turistickou regionální disparitu evropského, nebo asijského prostoru založenou na prostorové distribuci záporného a kladného salda příjmů a výdajů z cestovního ruchu. Je patrné, že na straně hospodářsky vyspělých oblastí (např. Německo, Británie, Nizozemí, Japonsko, J. Korea atd.) lze pozorovat vyšší výdaje regionu na výjezdový cestovní ruch než příjmy z příjezdového cestovního ruchu. Naopak je tomu v regionech s vysokým podílem turistické nabídky, kam plynou příjmy od návštěvníků, ale i investice z ekonomicky vyspělejších regionů, které převyšují výdaje spojené s výjezdovým cestovním ruchem místních rezidentů. Z grafu vyplývající mírně pozitivní saldo zahraničního cestovního ruchu České republiky naznačuje, že jej staví do pozice vhodného alternativního nástroje k zmírňování interregionálních disparit. Jednosměrná orientace na rozvoj regionů prostřednictvím cestovního ruchu je riziková, protože prosperita cestovního ruchu je úzce závislá na politických, náboženských, rasových a sociálních událostech, ekonomických krizích, ale i na vývoji klimatu nebo přírodních katastrofách.

Zdroj dat: WTO

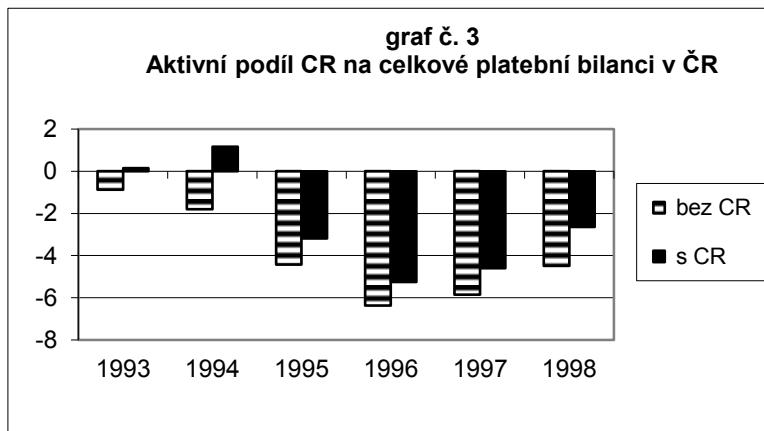
zpracoval: autor

Zdroj dat: WTO

zpracoval autor

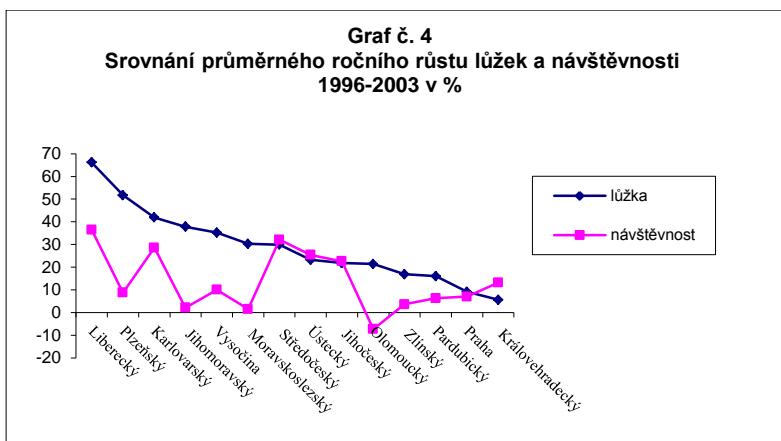
V grafu číslo 3 je vyjádřen příklad významné podpory kladné bilance zahraničního obchodu České republiky v kontextu středoevropského prostoru. Atraktivita pádu „Železné opony“ evokovala vysoký nárůst návštěvníků do ČR (tehdy jedné ze dvou republik československé federace) a s tím souvisejících příjmů. V prostředí tranzitivní ekonomiky spojené s restrukturalizací průmyslu, zemědělství i ostatních služeb, kde došlo k poklesu jejich výkonů, se cestovní ruch etabloval jako dočasný stabilizátor transformujícího se ekonomického prostředí zahraničního obchodu.

Zdroj dat: ČSÚ

zpracoval: autor

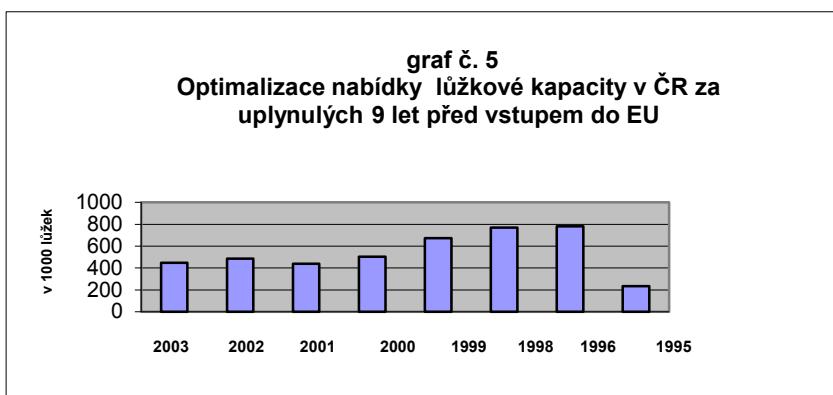
Graf číslo 4 výstižně demonstruje konflikt dynamiky růstu lůžkových kapacit a dynamiky růstu poptávky po ubytování v krajích ČR, který nakonec optimalizoval trvale udržitelný stav lůžkové kapacity v regionech. Jedná se o významnou tranzitivní etapu změny politicko-ekonomického systému a současně i o předvstupní období do EU.

Zdroj dat: ČSÚ

zpracoval: autor

Graf číslo 5 vyjadřuje na celonárodní úrovni (region ČR) výsledek střetu dynamiky vývoje lůžkových kapacit krajů a návštěvnosti směřující k postupné stabilizaci nabídky. Z grafu je patrný nejprve živelný nárůst lůžkových kapacit evokovaný masovou návštěvností ČR po pádu „Železné opony“, který vrcholí v letech 1996 až 1998, a v následujících letech je patrná redukce kapacit vyplývající z postupně se stabilizující poptávky. Proces směřující k optimálnímu trvale udržitelnému počtu lůžkových kapacit byl determinován vývojem poptávky na trhu cestovního ruchu.

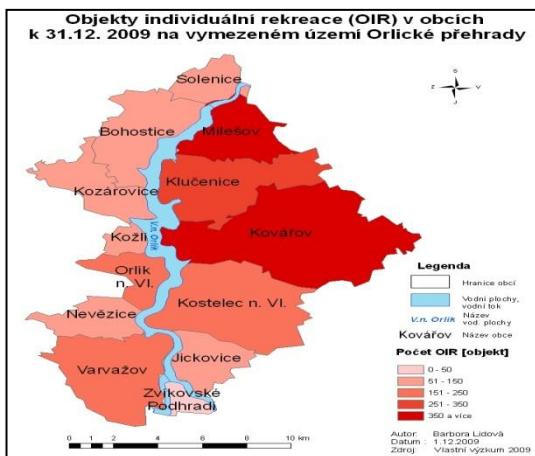
Zdroje dat: ČSÚ

vypracoval: autor

Prezentované kartodiagramy číslo 1 a 2 vyjadřují dlouhodobé kontinuální procesy vnitřní regionální polarizace ubytovacích služeb.

Na příkladu gravitace atraktivity prostředí jihočeské části řeky Vltavy lze sledovat výsledky kvantitativní i kvalitativní koncentrace lůžkových kapacit, které multiplikují další služby cestovního ruchu.

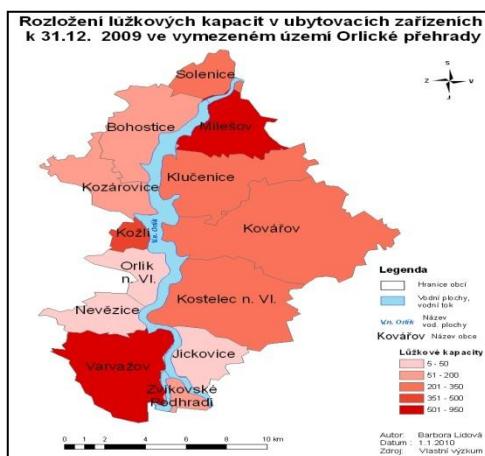
Kartodiagram č. 1

Zdroj: Šíp

autor: Šíp, Lidová

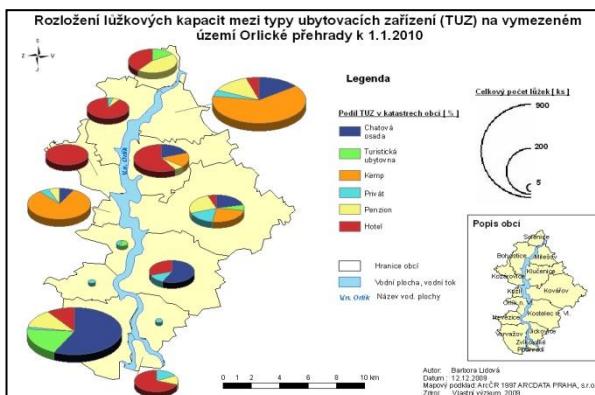
Kartodiagram č. 2

Zdroj: Šíp

autor: Šíp, Lidová

Kartodiagram č. 3

Zdroj: Šíp, Lidová

autor: Šíp, Lidová

3. Závěr

Nerovnoměrný socioekonomický vývoj společnosti ve fyzicko-geografickém prostředí a čase vyvolává regionální disparity mezi regiony, ale i uvnitř regionů. Jedním z nástrojů regionální politiky pro zmírňování hospodářských rozdílů mezi vyspělými a méně vyspělými regiony je i cestovní ruch. Z výše uvedených příkladů jsou patrné I vnitřní procesy optimalizující infrastrukturu vlastního cestovního ruchu v regionech. Současná a budoucí nabídka regionálních produktů cestovního ruchu je odrazem dlouhodobého socioekonomického procesu, ve kterém se projevuje schopnost lidí efektivně zhodnotit potenciály cestovního ruchu ve svém životním prostoru. Výsledkem tohoto dlouhodobého procesu je strukturace významu a hodnoty cestovního ruchu v regionech. Tento optimalizační proces lze považovat

za dlouhodobý a otevřený. Jak vyplývá z výše uvedených argumentů, český cestovní ruch sehrál dočasně významnou roli při zmírňování disparit na různých hierarchických úrovních regionů českého, evropského i světového prostoru v tranzitivní době ekonomicko-politické a sociální přestavby České republiky. Současnost a budoucnost trvale udržitelného cestovního ruchu v Česku spočívá v optimalizaci mezisektorové participace uvnitř i mezi regiony a z ní vyplývající prostorové dělby práce.

Literatura

- [1] Blažek ,J. Uhlíř, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje – nástin–kritika–klasifikace. Karolinum Praha. 210 s.
- [2] Hampl, M. a kol. (1996): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. PřF UK, Praha, 395 s.
- [3] Mariot, P. (1983): Geografia cestovného ruchu. SAV, Bratislava, 248 s.
- [4] Šíp, J., (2005): Retrospektiva vývoje infrastruktury lůžkových kapacit na území České republiky před vstupem do EU. Časopis Geografie-Sborník ČGS, 110 (1): 62-65. rec časopis ISSN 1212-0014
- [5] Šíp, J., Vystoupil, J., (2005): Metodika analýzy hodnoty území venkovského prostoru v intencích trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu jako základního nástroje nové rajonizace CR. In: Hesková, M., Šittler, E., Dvořák, V. (eds.): Sborník referátů z 10. mezinárodní konference "Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství", Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Tábor, 6 s.
- [6] Šíp, J., Klufová, R. (2010): Příklady a možnosti modelování v cestovním ruchu. In: Sborník konference Modelování procesů. Vydavatel VŠPJ Jihlava Projekt Most partnerství. ISBN 978-80-87035-32-0
- [7] Štěpánek,V., Kopačka, L., Šíp, J. (2001): Geografie cestovního ruchu. Karolinum Praha. 226 s.
- [8] Viturka, M. (2010): Regionální disparity a jejich hodnocení v kontextu regionální politiky. Geografie 115, č. 2 str. 131-13. ISSN 1212-0014

Disparity and Spatial Polarisation in Tourism

Abstract

The author is engaged in general theories of the regional development in reference to tourism in the first part. He inquires into a meaning of tourism by modification of the disparities in regional development at the time of the Czech Republic transition to the capitalist system of economy in the second part.

Key words

Sustainable tourism, regional development, regional disparities, tourism

Kontaktní údaje

RNDr. Jiří Šíp, Ph.D.

Katedra cestovního ruchu

VŠPJ Jihlava

e-mail: sipj@vspj.cz

UKAZATEL PRŮMĚRNÉ MZDY – jeho podstata, charakteristika a význam

Věra Nečadová

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstrakt

Význam ukazatele průměrné mzdy je především makroekonomický, když průměrná mzda má vypovídat o celkové mzdové úrovni. Používá se zejména v časovém srovnání (vývoj proti předchozímu období), resp. v mezinárodním srovnání po přepočtech na stejnou měnu.

Ukazatel „průměrná mzda“ je sice značně důležitý, avšak je to jen jeden ukazatel z mnoha dalších. Teprve několik různých ukazatelů dohromady může poskytnout přesný obraz. Proto je též důležité sledovat i další údaje z oblasti mezd, ale i z dalších oblastí, např. HDP, index spotřebitelských cen, míra inflace apod., které právě takovýto celkový obraz poskytují.

Klíčová slova

Průměrná mzda, mzdová úroveň, časové srovnání, mezinárodní srovnání, životní úroveň, hrubý domácí produkt, index spotřebitelských cen, míra inflace.

Úvod

Vývoj mezd je jedním z nejsledovanějších ukazatelů v ekonomice. Údaj o průměrné mzdě je sledován nejen ekonomy, ale také širokou veřejností. Každého z nás zajímá, kolik si v průměru vyděláváme, kolik si vydělávají v sousedních státech apod. Růst mezd je úzce vázán na výkon samotné ekonomiky.

Průměrná mzda je v ČR Kč 24 319,-. Ovšem průměrnou mzdu v České republice nemají téměř dvě třetiny zaměstnanců, jedna třetina zaměstnanců bere více než je průměrná mzda.

Občané by však neměli porovnávat svoji mzdu s celostátním průměrem, ale měli by se spíše soustředit na mzdové úrovně v jednotlivých profesních skupinách, kde opravdu u některých profesí je značný rozdíl mezi průměrnou mzdou a finančním ohodnocením v této profesi.

Průměrná mzda v České republice loni meziročně vzrostla o 522 korun na 24.319 Kč. Byla tak vyšší o 2,2 procenta. Reálně po odečtení inflace se zvýšila o 0,3 procenta. Česká ekonomika se sice v druhém pololetí propadla do recese, celkově však v roce 2011 meziročně vzrostla o 1,7 procenta.

Byla tak potvrzena recese české ekonomiky, když následovaly dva mezičtvrtletní poklesy v řadě, a to ve 3. a 4. čtvrtletí minulého roku. Někteří ekonomové koncem roku 2011 předpokládali, že letos za celý rok tuzemská ekonomika klesne o 0,2 procenta, když první polovina letošního roku by měla být jednoznačně ve znamení recese. Podle tohoto názoru se uvádělo, že zlepšení se dá předpokládat s největší pravděpodobností teprve až v závěru letošního roku.

Ukazatel průměrné mzdy

Často se o ní píše, často se o ní mluví. Informace o ní zajímají téměř každého pracujícího člověka. Nejvíce však je toto téma diskutováno v době, kdy se zveřejní údaje o velikosti průměrné mzdy za určité období. To potom vyvstává celá řada otázek, na které se řada z nás snaží odpovědět, případně odpovědi najít.

Pracujeme za průměrnou mzdu, nebo jsme podprůměrní, případně nadprůměrní? Průměrná měsíční nominální mzda zahrnuje všechny pracovní příjmy (základní mzdy a platy, příplatky a doplatky ke mzde nebo platu, prémie a odměny, náhrady mezd a platů, odměny za pracovní pohotovost a jiné složky mzdy nebo platu), které byly v daném období zaměstnancům zúčtovány k výplatě a představuje podíl připadající na jednoho zaměstnance za měsíc. Jedná se o hrubé mzdy, tj. před snížením o pojistné na všeobecné zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, zálohové splátky daně z příjmů fyzických osob a další zákonné nebo se zaměstnancem dohodnuté srážky.

Růst případně pokles průměrné nominální mzdy vyjadřuje, o kolik procent se zvýšila případně snížila tato mzda v daném období v porovnání s jiným obdobím (zpravidla se stejným obdobím předchozího roku).

Řada občanů, když se seznámí se zveřejněnými údaji o průměrné mzde, tak si nedovede vysvětlit, jak je možné, že právě oni (a někdy i jejich známí) takovou mzdu nemají, že na ni prostě nedosáhnou?

Výši průměrné mzdy vypočítává Český statistický úřad a zjišťuje ji jako běžný aritmetický průměr, když objem mzdových prostředků vydělí počtem zaměstnanců. Výsledek ovšem velice ovlivňují značně vysoké příjmy zpravidla poměrně malé skupiny zaměstnanců s velmi vysokými platy. Výslednou částku nelze v žádném případě interpretovat „jako mzdu nějakého průměrného zaměstnance“.

Průměrná mzda není tedy ukazatelem, který by měl vypovídat o většině zaměstnanců. Průměrná mzda má vypovídat o celkové mzdové úrovni, používá se zejména v časovém srovnání (vývoj proti předchozímu období), resp. v mezinárodním srovnání po přepočtech na stejnou měnu. Proto by občané neměli porovnávat svoji mzdu s celostátním průměrem, ale měli by se spíše soustředit na mzdové úrovni v jednotlivých profesních skupinách, kde opravdu u některých profesí je značný rozdíl mezi průměrnou mzdou a finančním ohodnocením v této profesi.

Nabízí se tedy tvrzení, že za průměrnou mzdu nepracuje téměř nikdo, protože vypočtená průměrná mzda je vlastně údaj za všechny profese a řada profesí je finančně ohodnocena vysoko nad průměrnou mzdou a další jsou finančně ohodnoceny hluboce pod průměrnou mzdou.

Skutečností však zůstává fakt, že podprůměrně placených zaměstnanců je vždy více než těch nadprůměrných, a že se tato disproporce stále zvyšuje, když nyní dosahuje hodnoty téměř dvě třetiny. Existují tedy dvě třetiny těch zaměstnanců, kteří nedosahují průměrné mzdy. Z tohoto počtu zaměstnanců se odhaduje, že většina z nich se pohybuje dva až tři tisíce pod hodnotou průměrné mzdy. Jak jsem již výše uvedla, je to dáno především tím, že zaměstnanci s vysokými platy velikost průměrné mzdy neúměrně „nadhadnocují“. Jaké zkreslení to může způsobovat představim na jednoduchém příkladu.

Vezmeme si firmu, která má 10 zaměstnanců a tito pracují každý za Kč 15 000,- a ředitel firmy je ohodnocen finanční částkou Kč 80 000,-. Objem celkových zúčtovaných mezd v této fixní firmě je tedy $10 \times \text{Kč } 15\ 000,- = \text{Kč } 150\ 000,-$, k tomu přičteme plat ředitele, tedy $\text{Kč } 150\ 000 + \text{Kč } 80\ 000,- = \text{Kč } 230\ 000,-$ a vše vydělíme počtem všech zaměstnanců firmy, tj. $\text{Kč } 230\ 000,- : 11 = \text{Kč } 20\ 909,-$. Průměrná mzda za firmu na jednoho zaměstnance tedy činí Kč 20 909,-. Je zcela zřejmé, že po uveřejnění této částky průměrné mzdy za danou firmu nebude 10 zaměstnanců firmy spokojeno, neboť budou hluboce pod průměrnou mzdou.

Stejný postup se uplatňuje i na úrovni celé ekonomiky, když nutno vzít ještě v úvahu i ten fakt, že do celostátního průměru průměrné mzdy se dále promítají i rozdíly mezi jednotlivými profesemi, vzděláním, věkem, pohlavím, podnikatelskou a nepodnikatelskou sférou, regiony a podobně.

Pouze pro dokreslení celé situace uvádíme zcela přesné hodnoty průměrné hrubé měsíční mzdy v České republice a zároveň i v jednotlivých krajích za 1. čtvrtletí roku 2011.

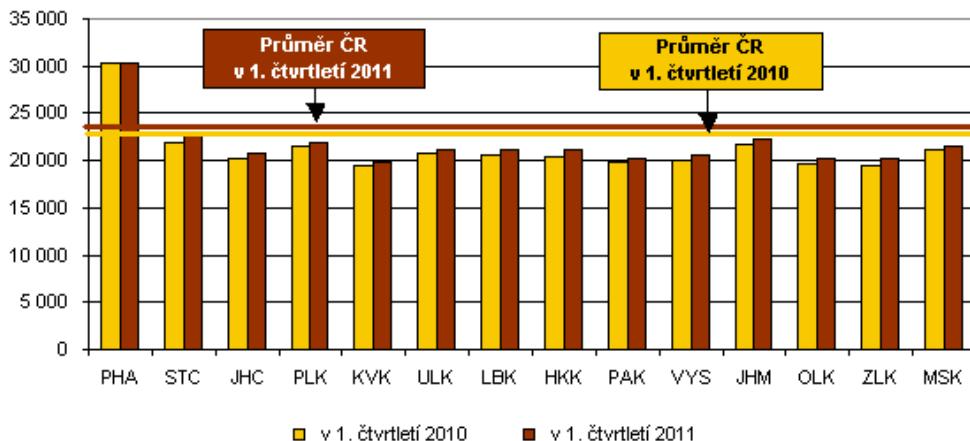
Průměrné hrubé měsíční mzdy v České republice a krajích v 1. čtvrtletí 2011

(předběžné výsledky)

	Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnance			
	fyzické osoby		osoby přepočtené na plně zaměstnané	
	ve sledovaném období v Kč	index 2011/2010	ve sledovaném období v Kč	index 2011/2010
Česká republika	22 349	101,9	23 144	102,1
v tom kraje:				
Hl. město Praha	28 924	99,5	30 262	99,8
Středočeský	21 860	102,5	22 577	102,8
Jihočeský	20 132	102,6	20 827	102,7
Plzeňský	21 247	101,6	21 954	101,9
Karlovarský	19 302	102,8	19 931	102,9
Ústecký	20 564	101,7	21 160	101,8
Liberecký	20 476	102,9	21 157	103,0
Královéhradecký	20 427	103,1	21 135	103,3
Pardubický	19 684	102,3	20 288	102,5
Vysocina	20 065	102,6	20 621	102,6
Jihomoravský	21 395	102,0	22 197	102,3
Olomoucký	19 599	102,8	20 306	103,1
Zlinský	19 638	103,5	20 241	103,7
Moravskoslezský	20 868	101,7	21 515	102,0

Zdroj: ČSÚ

**Průměrné hrubé měsíční mzdy v ČR a krajích
(osoby přepracované na plně zaměstnané)**

Zdroj: ČSÚ a MPSV ČR

Pro přesnější určení průměrné mzdy než je aritmetický průměr by se mohly zdát být lepší a vhodnější i jiné metody výpočtu, například serioznější srovnání by vyjádřil medián, který říká, kolik pobíral zaměstnanec uprostřed rozdělení mezd, tedy v seřazení od nejnižší po nejvyšší mzdu. Mzda prostředního zaměstnance není ovlivněna tolík extrémy a je to mzda skutečného člověka, nikoli vypočtené číslo. Například když vezmeme řadu přesných údajů o výši skutečných mezd v korunách – 1 000, 2 000, 4 000, 5 000, 6 000, 9 000, 16 000, 18 000, 20 000 – tak medián je Kč 6 000,-, ale aritmetický průměr je Kč 9 000,-.

Z hlediska ustálených zjišťování některých ukazatelů a metod, které se při tom používají, je právě v souvislosti s průměrnou mzdou používán dlouhodobě aritmetický průměr, když řada ekonomů se domnívá, že průměr není nevhodnější ukazatel a daleko lepším ukazatelem pro přiblížení skutečné reality by byl právě medián. Jako důvod je právě uváděna skutečnost, že průměrná mzda je totiž velmi významně navýšena k vyšším částkám platy několika jedinců, kteří mají vysoké finanční ohodnocení, když v případě použití mediánu tyto extrémní hodnoty ovlivňují výsledek výrazně méně. Ale protože ukazatel průměrné mzdy se zjišťuje tímto způsobem již řadu let a i v ostatních zemích byla již v minulosti uplatňována právě metoda aritmetického průměru, bylo by i mimo jiné důvody, z hlediska srovnatelnosti tohoto ukazatele s ostatními zeměmi problematické, kdyby každá země používala jinou metodu zjišťování.

Nyní se přímo nabízí otázka, k čemu je tedy vůbec ukazatel průměrné mzdy dobrý a proč se zjišťuje? Chtěla bych zdůraznit, že ukazatel průměrné mzdy slouží mimo jiné i jako jeden z ukazatelů životní úrovně. A životní úroveň a její výše zajímá rozhodně každého občana. Co vše si bude moci občan dovolit koupit, kolik finančních prostředků mu zůstane po úhradě základních životních potřeb apod., to jsou otázky, které si kladou lidé ve všech zemích. Pro zajímavost uvedu, že dle údajů Českého

statistického úřadu každý občan České republiky potřebuje na měsíc na důležité životní potřeby včetně kultury a rekreace cca Kč 11 000,-.

Z toho nejvíce přijde na bydlení, energie, vodu a paliva	- 21 %,
na potraviny a nealkoholické nápoje	- 19 %,
na dopravu	- 11 %,
na rekreaci a kulturu	- 10 %,
na bytové vybavení	- 6 %,
na odívání a obuv	- 5 %,
na stravování a ubytování	- 5 %,
na služby Pošty	- 5 %,
na zdraví a zdravý životní styl	- 3 %,
na alkoholické nápoje a tabákové výrobky	- 3 %,
na vzdělání	- 1 %,
na ostatní nedefinované zboží různého charakteru	- 11 %.

Mít kde bydlet spolu s dostatkem jídla a pití, to jsou životní potřeby, bez kterých se neobejdeme. A právě za tyto potřeby v České republice utratíme z příjmu domácností až 40 %. To je poměrně značná část finančních prostředků z rodinného rozpočtu, když statistiky uvádí, že v roce 2010 byly náklady průměrné české rodiny vynaložené na bydlení včetně energie, vody a otopu měsíčně Kč 4 750,-. O něco méně bylo z rozpočtu domácností vynaloženo finančních prostředků na potraviny a nealkoholické nápoje - celkem Kč 4 243,-, když průměrná výše nákladů za měsíc na každého člena domácnosti se pohybuje kolem Kč 10 835,-. Domnívám se, že tyto údaje jsou srozumitelné pro každého a každý si také může sám udělat obrázek o hospodaření rodiny, ve které žije a i když se některým z nás bude zdát, že na tom nejsme nejlépe, tak bych chtěla uvést, že pokud se týká celkových výdajů domácností v ČR, tak ve srovnání se státy EU na tom nejsme nejhůře, neboť z 27 zemí EU jsme na 18. místě. Potěšitelná je skutečnost, že jsme kulturním národem, když za kulturu a rekreaci ročně vynaložíme 11 % z celkového rozpočtu domácnosti. Kulturnejší než my jsou například Angličané a i naši sousedi v Rakousku, kteří vynaloží na kulturu a rekreaci nejvíce v celé Evropě a to 12 % z ročního rozpočtu domácnosti. Pokulháváme však za ostatními státy Evropy pokud se týká výdajů na bydlení, když ročně vynakládáme na tyto pouze 27 %.

Opodstatnění a charakteristika ukazatele průměrná mzda

Někoho by mohlo nyní napadnout, že průměrná mzda vlastně nemá žádné opodstatnění. S tím bych však nemohla souhlasit. Vždyť průměrná mzda slouží například, jak již bylo uvedeno výše, jako jeden z ukazatelů životní úrovně, určuje se podle ní maximální výše podpory v nezaměstnanosti, slouží jako podklad pro kolektivní vyjednávání o mzdách pro příští období, vychází se z ní pro stanovení rozhodného příjmu pro poskytování státní sociální podpory, odvíjejí se od její výše i platy poslanců a soudců a také v souvislosti s výší průměrné mzdy se odvíjí valorizace důchodů.

Zjednodušeně můžeme tedy říci, že průměrná mzda obecně a laicky řečeno znamená, kolik by připadalo na jednoho zaměstnance, kdyby všichni zaměstnanci bez rozdílu pobírali stejně. Je to obdobný údaj, jako když se uvádí, že v České republice připadá na jednoho každého občana, včetně kojenců, spotřeba piva ročně 150 litrů, případně spotřeba pražené kávy 2,5 kg ročně. To si také někteří občané, včetně mne, řeknou, kdo asi vypije to pivo a kávu za mne, když pivo nepiju vůbec a kávu jen zcela výjimečně?

Význam ukazatele průměrné mzdy je především makroekonomický, když například zjišťujeme růst průměrné mzdy v časové řadě, tak zjistíme, zda jsou v ekonomice třeba inflační tlaky, tedy že při vysokém růstu mezd mají pochopitelně lidé více peněžních prostředků na utrácení a ceny zboží mohou rychleji růst.

Pro úplnost údajů bych chtěla uvést, že problematikou průměrné mzdy se zabývá šetření ministerstva práce a sociálních věcí s názvem Informační systém o průměrném výdělku a na výsledky tohoto šetření, které jsou jen tak mimochodem velice zajímavé, je možno nahlédnout na <http://czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/3109-11>.

Jako zajímavé údaje se mi jeví přehled výše průměrné mzdy k 31. 12. 2011 v přepočtu na Kč a Euro v některých státech Evropy, které jsem namátkově vybrala.

Název státu	průměrná mzda vyjádřená	
	v Kč	v Euro
Německo	89 719,-	3 677
Nizozemsko	86 485,-	3 545
Belgie	83 080,-	3 405
Rakousko	78 915,-	3 234
Velká Británie	76 612,-	2 786
Francie	67 032,-	2 747
Itálie	53 484,-	2 191
Česká republika	24 319,-	972
Maďarsko	17 910,-	
Polsko	17 493,-	
Slovensko	16 954,-	695

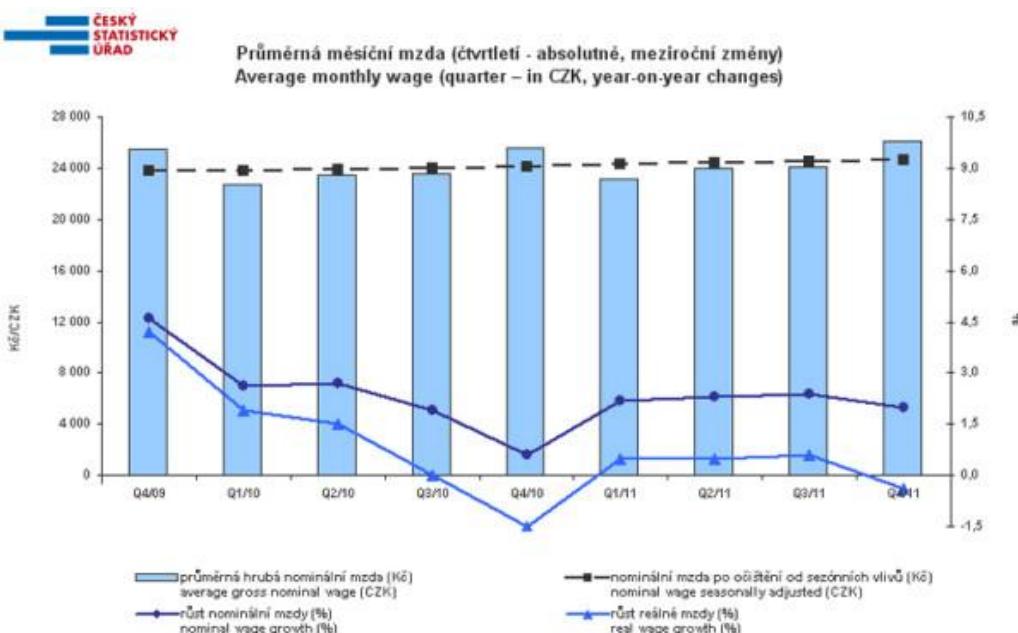
Zdroj: MPSV

Z výše uvedeného vyplývá, že význam ukazatele průměrné mzdy je nesporný, důležitý a poukazuje na řadu dalších průvodních jevů, které s tímto bezprostředně souvisí.

Průměrná hrubá měsíční mzda stoupala tedy v roce 2011 meziročně o 522 korun na částku 24 319 Kč, v samotném čtvrtém čtvrtletí roku 2011 dosáhla dokonce výše 26 067 Kč, což je ve srovnání se stejným obdobím 2010 o 502 Kč více.

Spotřebitelské ceny se ale zvýšily za uvedené období o 2,4 procenta, tudíž reálně se tedy mzda snížila o 0,4 procenta. Objem mezd vzrostl o 1,3 procenta, počet zaměstnanců poklesl o 0,6 procenta. V podnikatelské sféře se průměrná mzda zvýšila nominálně o 2,1 procenta, reálně však poklesla o 0,3 procenta, v nepodnikatelské sféře se zvýšila nominálně o 1,6 procenta, reálně se snížila o 0,8 procenta. I takové poznatky lze vyvodit z údajů, které poskytuje Český statistický úřad.

Proti předchozímu čtvrtletí vzrostla potom průměrná mzda ve 4. čtvrtletí 2011 po očištění od sezónních vlivů pouze o 0,4 procenta.

Zdroj: ČSÚ, 2012

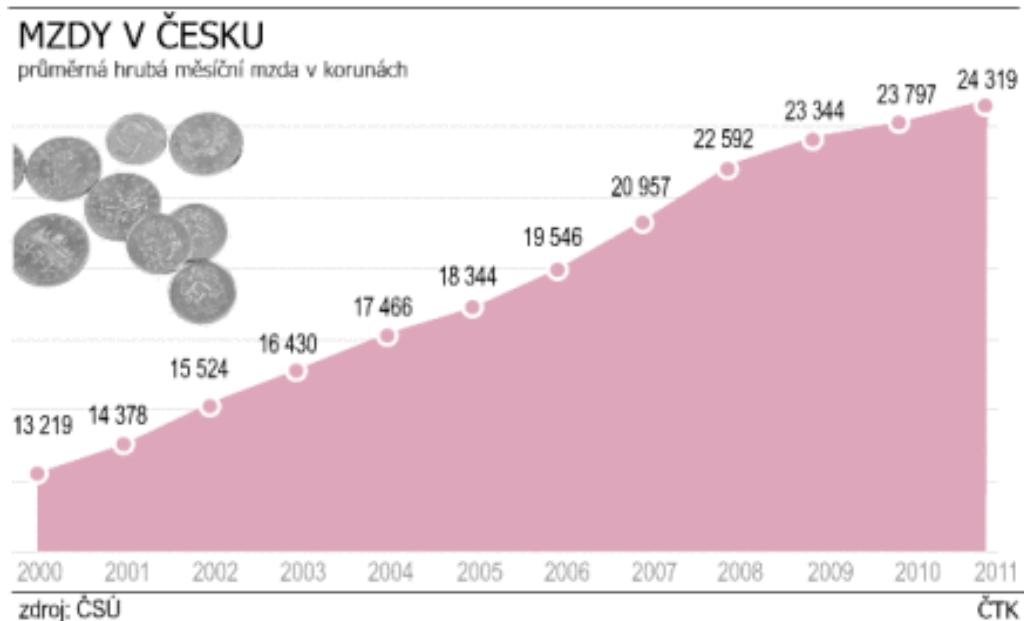
Ukazatel „průměrná mzda“ je sice značně důležitý, avšak je jen jedním z mnoha. Teprve několik různých ukazatelů dohromady může poskytnout přesný obraz. Proto je též důležité sledovat i další údaje z oblasti mezd, ale i z dalších oblastí, které právě takovýto celkový obraz poskytují.

Možno konstatovat, že česká ekonomika zpomalovala postupně v každém čtvrtletí roku 2011 jak v meziročním, tak i mezikvartálním srovnání. K mezikvartálnímu poklesu došlo u nás ještě dříve než v ekonomice EU. Na ztrátu dynamiky ekonomiky působila vnější poptávka jen dílcí způsobem a výrazněji se to projevilo až ve 4. čtvrtletí. Hlavní příčina nepříznivého vývoje české ekonomiky tak spočívala ve vnitřním prostředí, neboť plných sedm desetin českého HDP v reálném i nominálním vyjádření tvoří výdaje na konečnou spotřebu domácností a vládního sektoru, které v každém

čtvrtletí reálně klesaly. Po převážnou část roku se snižovaly také investice. Jediným pozitivním růstovým impulsem se tak stal v roce 2011 zahraniční obchod.

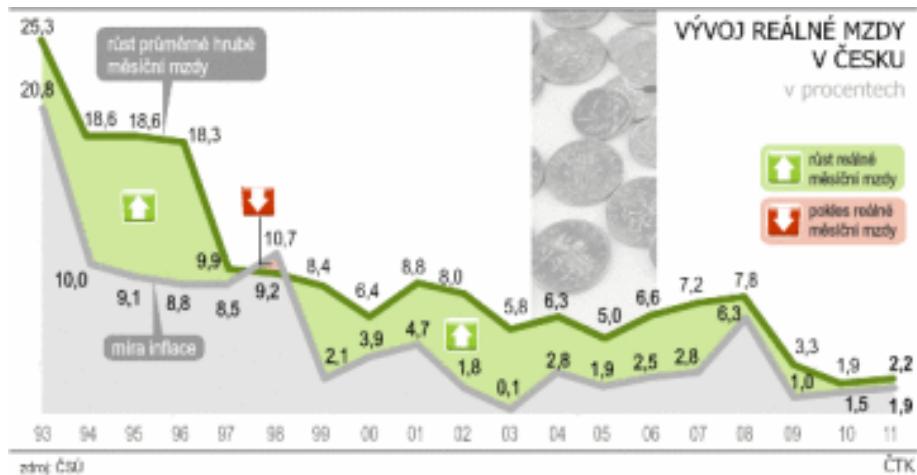
Hrubý domácí produkt (HDP) stoupal v roce 2011 meziročně pouze o 1,7 % proti růstu o 2,6 % v roce 2010. Pokles tempa byl během roku velmi pozvolný, když tyto trendy se objevovali i v ekonomice Evropské unie. Oproti ní však bylo meziroční zpomalování HDP v ČR ve druhé polovině roku značně rychlejší – zatímco unie jako celek ubrala ve 3. a 4. čtvrtletí na tempu tak, že její HDP rostl meziročně o 1,4 % a 0,9 %, české ekonomika zpomalila na 1,2 % a v posledních třech měsících roku se HDP zvýšil jen o 0,6 %. Mezikvartálně v posledních dvou čtvrtletích roku 2011 česká ekonomika poklesla o 0,1 %.

Podíváme-li se ještě na jedno grafické znázornění vývoje velikosti průměrné mzdy u nás v období let 2000 – 2011, tak je možno konstatovat, že výše reálné mzdy v letošním roce v ČR s největší pravděpodobností klesne.

K výše uvedenému konstatování mne vede fakt, že podíváme-li se na grafické znázornění vývoje reálné mzdy u nás v období let 1993 – 2011, potom tento trend je zcela zřejmý.

Vývoj reálné mzdy v Česku

V souvislosti s tímto předpokladem lze poukázat na skutečnost, že nejnovější ekonomické údaje za březen 2012 nejsou příliš příznivé.

Nejnovější ekonomické údaje – březen 2012

Ukazatel	Období	Meziroční růst (pokles)	Termín zveřejnění
Hrubý domácí produkt	4. čtvrtletí 2011	0,6	09.03.2012
Index spotřebitelských cen	únor 2012	3,7	09.03.2012
Míra inflace	únor 2012	2,2	09.03.2012
Průmyslová výroba	prosinec 2011	2,0	06.02.2012
Stavební výroba	prosinec 2011	14,6	06.02.2012
Tržby v maloobchodě (CZ-NACE 45, 47)	prosinec 2011	1,6	03.02.2012
Průměrná mzda: nominální reálná	4. čtvrtletí 2011	2,0 -0,4	09.03.2012
Indexy cen výrobců: zemědělských průmyslových stavebních prací tržních služeb	leden 2012	0,7 4,1 -0,4 2,1	22.02.2012

Zahraniční obchod: dovoz vývoz	leden 2012	6,3 11,0	08.03.2012
Indexy cen vývozu a dovozu: dovoz vývoz	prosinec 2011	5,1 3,5	15.02.2012
Míra nezaměstnanosti *	k 29.02.2012	9,2*	08.03.2012

*Hodnota ukazatele v % (nejde o růst či pokles) - podíl nezaměstnaných na celkové pracovní síle

Zdroj: SSÚ, Min.financí

Budeme-li hodnotit rok 2011 v souvislosti s ukazatelem průměrné mzdy, lze konstatovat, že tento rok byl „dobrý“ jen v několika málo odvětvích, kde vzrostl jak počet zaměstnanců, tak se i výrazněji zvýšila průměrná mzda. Patří sem například činnosti v oblasti nemovitostí, peněžnictví a pojišťovnictví, informační a komunikační činnosti, ale i obchod. Dařilo se průmyslu, výrazně zejména zpracovatelskému. Nepříznivá situace byla například v oblasti veřejné správy a obrany. Snižování stavu zaměstnanců zde doprovázelo znatelný pokles nominální průměrné mzdy. Pokles průměrné mzdy postihl také profesní, vědecké a technické činnosti a kulturní, zábavní a rekreační činnosti. Ve stavebnictví pak je nízký růst mezd doprovázen výrazným poklesem počtu zaměstnanců o 6,6 procenta.

Ze všech výše uvedených skutečností zcela jednoznačně vyplývá, že rok 2012 se nebude příliš lišit o roku loňského. Navíc se očekává vyšší inflace, která s velkou pravděpodobností nedovolí reálný růst průměrné mzdy.

Vývoj ekonomiky v letošním roce se odhaduje podle posledních předpokladů na tzv. „kladnou nulu“

Česká ekonomika by měla v roce 2012 skončit tzv. „kladnou nulou“, respektive pár desetin procenta v plusu. Toto je prognóza ministerstva financí, která byla uveřejněna počátkem roku 2012. V polovině roku 2011 se předpokládalo, že v roce 2012 ekonomika v České republice poroste cca o 2,5 procenta. Ještě v říjnu loňského roku se předpokládal růst ekonomiky u nás v roce 2012 o jedno procento, případně v okolí jednoho procenta.

Prognóza vybraných makroekonomických ukazatelů

Odhad vývoje vybraných makroekonomických ukazatelů (meziroční růst v %)

Odhad MPSV - březen 2012

	2011 skutečnost	2012 predikce ¹⁾	2013 výhled ¹⁾
Hrubý domácí produkt (ve stálých cenách)	1,7	0,3	1,5
Průměrná roční míra cenové inflace	1,9	2,8 - 3,5	1,9 - 2,8
Objem mezd a platů v NH ²⁾	1,5 - 2,5 ¹⁾	0,6 - 2,0	2,2 - 3,6
Průměrná nominální mzda v NH ³⁾	2,2	1,9 - 2,9	2,8 - 3,8
Průměrná míra nezaměstnanosti ⁴⁾	8,6	8,4 - 9,0	8,4 - 9,0

Poznámky k tabulce – Prognóza vybraných makroekonomických ukazatelů

- 1) odhady MPSV
- 2) mzdy a platy v pojetí statistiky národních účtů
- 3) průměrná mzda vykazovaná ČSÚ na přepočtené počty zaměstnanců v celém národním hospodářství
- 4) míra nezaměstnanosti vykazovaná MPSV, vypočtená jako podíl uchazečů o zaměstnání registrovaných na úřadech práce na pracovní síle (roční průměr v procentech)

Predikce vývoje spotřebitelských cen (životních nákladů) za domácnosti celkem (růst v %)

Rok 2012

Odhad MPSV - březen 2012

Měsíc	Skutečný a odhadovaný dopad změn cen do úhrnné inflace		Růst (pokles) spotř. cen v %				
	netržních ¹⁾	tržních	meziměsíční	proti prosinci r. 2011	proti st. měsíci r. 2011	meziroč. průměr od poč. r.	
	vliv	dopad v proc. bodech					
leden skut.	zvýšení čistého nájemného v bytech (regulované +5,7%, čisté +2,7%)	0,12	0,0	1,8	1,8	3,5	3,5
	zvýšení cen elektřiny (o 4,2%)	0,17					

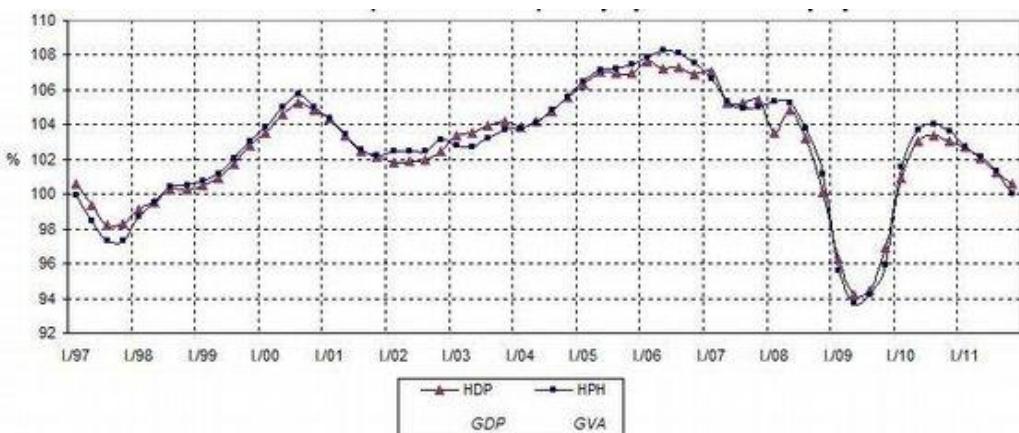
	zvýšení cen plynu (o 4,2%)	0,07						
	zvýšení ceny tepla a teplé vody (+ 6,7%)	0,15						
	zvýšení ceny vodného a stočného (+11%)	0,10						
	zohlednění 14% sazby DPH v cenách zboží a služeb	1,13						
	ostatní (svou povahou netržní) služby ²⁾	0,05						
únor skut.	zvýšení cen tepla (+0,8%), poplatků v domovech důchodců (+2,8%)	0,08	0,1	0,2	2,0	3,6	3,5	
březen	-	-	0,3	0,3	2,3	3,7	3,5	
duben	úpravy regulovaných cen léků a lázeňské péče	0,05	0,2	0,2	2,3	3,6	3,6	
květen	-	-	0,1	0,1	2,4	3,3	3,5	
červen	-	-	0,1	0,1	2,5	3,3	3,4	
červenec	zvýšení cen plynu (+3%)	0,06	0,2	0,3	2,8	3,4	3,4	
	zvýšení čistého nájemného v bytech	0,05						
srpen	-	-	-0,1	-0,1	2,8	3,5	3,5	
září	-	-	-0,3	-0,3	2,5	3,3	3,4	
říjen	zvýšení ceny plynu (+3%)	0,08	0,1	0,2	2,7	3,2	3,3	
listopad	-	-	0,1	0,1	2,8	3,2	3,2	
prosinec	-	-	0,2	0,2	3,0	3,0	3,2	
	CELKEM	2,1	0,9					

Poznámky

- 1) deregulační, administrativní, daňová a jiná netržní opatření
- 2) komunální služby, dodávky tepla, odvoz odpadu, veřejná doprava, správní poplatky, jiné povinné platby a pojištění spíše netržní povahy

Pokud se týká prognózy některých ukazatelů a jejich vývoje v roce 2012 uvádím ještě pro dokreslení vývoj HDP a HPH ve stálých cenách, když v souvislosti s těmito údaji se dá s velkou pravděpodobností předpokládat, že jeho zlepšení nastane až v závěru roku 2012.

Vývoj HDP a HPH ve stálých cenách

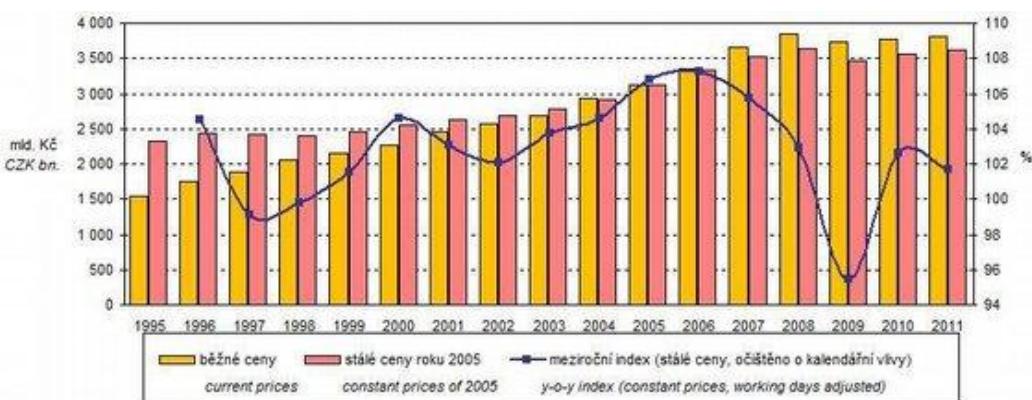

Zdroj: ČSÚ, 2011

Celková hrubá přidaná hodnota (HPH), která charakterizuje ekonomickou výkonnost jednotlivých odvětví podle statistiků po devíti čtvrtletích nepřetržitého růstu v úhrnu o šest procent v posledním loňském čtvrtletí klesla o výrazných 0,8 procenta.

V této souvislosti je zajímavá také ještě informace o růstu HDP za rok 2011 a roky předchozí, když ve srovnání roku 2011 s rokem 2010 byl zaznamenán nárůst pouze o 1,7 procenta ve stálých cenách, kdy byly mezičtvrtletní přírůstky zaznamenány pouze v prvním pololetí. Ve druhé polovině roku ekonomika podle ČSÚ v zásadě pouze stagnovala.

Hrubý domácí produkt –vývoj v jednotlivých letech

Zdroj: ČSÚ

Závěr

V tomto příspěvku byl představen ukazatel průměrné mzdy, když byla uvedena jeho podstata, charakteristika, význam i vypovídací schopnost.

Možno uvést, že vývoj mezd je jedním z nejsledovanějších ukazatelů v ekonomice. Údaj o průměrné mzdě je sledován nejen ekonomy, ale také širokou veřejností. Je třeba uvést, že růst mezd je úzce vázán na výkon samotné ekonomiky.

Průměrná mzda je v ČR Kč 24 319,- ovšem průměrnou mzdu v České republice nemají téměř dvě třetiny zaměstnanců, jedna třetina zaměstnanců bere více než je průměrná mzda.

Protože vývoj ekonomiky u nás není příznivý, předpokládá se, že v letošním roce ekonomika bude stagnovat, případně její výkonnost se bude pohybovat kolem nuly, když první polovina letošního roku by měla být jednoznačně ve znamení recese. Zlepšení se dá předpokládat s největší pravděpodobností teprve až v závěru letošního roku.

Literatura

- [1] BRČÁK, Josef et al. *Česká republika ve světle ekonomických teorií*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 206 s. ISBN 978-80-7380-369-8.
- [2] CAHLÍK, Tomáš, HLAVÁČEK, Michal a SEIDLER, Jakub. *Makroekonomie*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 228 s. ISBN 978-80-246-1906-4.
- [3] NEČADOVÁ, V. *Základy podnikové ekonomiky*. Jihlava: VŠPJ, 2008. 142 s. ISBN 978-80-87035-16-0.
- [4] JUREČKA, Václav a kol. *Makroekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 332 s. Expert. ISBN 978-80-247-3258-9.
- [5] KLOUDOVÁ, Jitka. *Makroekonomie: základní kurz*. 2. vyd. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2009. 200 s. ISBN 978-80-89363-19-3.
- [6] PAČESOVÁ, Hana. *Kapitoly z makroekonomie*. 1. vyd. Praha: Bankovní institut vysoká škola, 2011. 121 s. ISBN 978-80-7265-193-1.
- [7] *Tendence a faktory makroekonomického vývoje ČR v roce 2009*. Praha: Český statistický úřad, 2010. 68 s. Souborné informace. Analýzy. ISBN 978-80-250-2022-7.
- [8] TULEJA, Pavel, NEZVAL, Pavel a MAJEROVÁ, Ingrid. *Základy makroekonomie*. 2. vyd. V Brně: BizBooks, 2012. 312 s. ISBN 978-80-265-0007-0.

Tiskové zprávy a internetové zdroje

- [9] ČTK. Průměrná mzda loni vzrostla na 24.319 Kč, reálně stoupla o 0,3 %.
Finanční noviny: Ekonomický server ČTK [online]. 09. 03. 2012 [cit. 2012-03-20]. ISSN 1213-4996. Dostupné z:
http://www.financninoviny.cz/zpravodajstvi/zpravy/csou-oznami-jak-se-v-cesku-na-konci-roku-vyvijely-mzdy/765979?utm_source=rss&utm_medium=feed
- [10] GOLA, Petr. Jak vysoká je v Česku kupní síla průměrné mzdy? *Finance.cz* [online]. 25. 1. 2012 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z:
<http://www.finance.cz/zpravy/finance/340239-jak-vysoka-je-v-cesku-kupni-sila-prumerne-mzdy/>
- [11] V průměru si loni každý Čech měsíčně vydělal 24 319 korun. In: *Česká televize: ČT 24* [online]. 9.3.2012[cit.2012-03-20].Dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/167534-v-prumeru-si-loni-kazdy-cech-mesicne-vydelal-24-319-korun/>
- [12] *Český statistický úřad* [online]. 2004 a 2009 [cit. 2011-10-26]. Statistická ročenka České republiky 2004 a 2009. Dostupné z WWW:
[http://czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/550036E18E/\\$File/0412.xls](http://czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/550036E18E/$File/0412.xls) a
[http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/DD0030C663/\\$File/0001090410.xls](http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/DD0030C663/$File/0001090410.xls)
- [13] *Český statistický úřad* [online]. 2004 a 2009 [cit. 2011-10-26]. Statistická ročenka České republiky 2004 a 2009. Dostupné z WWW:
[http://czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/550036E18E/\\$File/0412.xls](http://czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/550036E18E/$File/0412.xls) a
[http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/DD0030C663/\\$File/0001090410.xls](http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/DD0030C663/$File/0001090410.xls)
- [14] *Český statistický úřad* [online]. 2011 [cit. 2011-11-25]. Statistická ročenka České republiky 2011. Dostupné z WWW:
<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/0001-11-2010-0400>
- [15] *Český statistický úřad* [online]. 2011 [cit. 2011-11-25]. Statistická ročenka České republiky 2011. Dostupné z WWW:
<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/0001-11-2010-0400>
- [16] www Ministerstvo práce a sociálních věcí
- [17] www Ministerstvo financí

Average Wage Index – Its Nature, Character and Significance

Abstract

The significance of average wage index lies above all in the field of macroeconomics as the average wage testifies to the overall level of wages. It is used in particular in time comparison (the development in comparison with the preceding period) or in international comparison after the conversion to the same currency.

Although the “average wage” index is considerably important, it is only one of many other indexes. Only several various indexes together provide its accurate picture. Therefore it is important to consider also other data from the field of wages as well as from other economic fields (GDP, consumer price index, inflation rate, etc.), which complement such an overall picture in an appropriate way.

Key words

Average wage, level of wages, time comparison, international comparison, living standard, gross domestic product, consumer price index, inflation rate.

Kontaktní údaje

Ing. Věra Nečadová
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Tolstého 16
586 01 Jihlava
e-mail: necadova@vspj.cz

Obecné srovnání daňové zátěže fyzických osob

Pravomil Prchal

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstrakt

Zdanění příjmů fyzických osob je od 1. 1. 1993 upraveno zákonem o daních z příjmů č. 586/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Daňová sazba pro zdanění příjmů fyzických osob je od roku 2008 stanovena ve výši 15 % pro všechny druhy příjmů. Zůstává však na zvážení, zda i při stejné nebo odborně řečeno rovné sazbě, je daňová záťež zavedená touto daní reálně rovná a „spravedlivá“ pro všechny fyzické osoby. O významu daně z příjmů svědčí i to, že původní text zákona č. 586/1992 Sb., byl více než stodvacetkrát novelizován.

Klíčová slova

Daň z příjmů, závislá činnost, zákon, judikatura, novelizace, náklady, sazba.

Daň z příjmů fyzických osob

Od 1. 1. 1993 upravuje daně z příjmů fyzických a právnických osob zákon České národní rady č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů. Vzhledem k tomu, že daně z příjmů, u fyzických osob pak daň z příjmů ze závislé činnosti, patří k nejdůležitějším a významným zdrojům příjmů státního rozpočtu, je zákonu o daních z příjmů věnována pozornost, jak ze strany státní moci, tak i daňové veřejnosti. Proto také počítáme novelizace tohoto zákona do desítek a dochází k nim každý rok, pro každé zdaňovací období.

Historický exkurs a současná právní úprava

Potřeba nové úpravy i řádného zdanění dosahovaných příjmů se datuje rokem 1990 s příchodem nových ekonomických a právních vztahů, které vznikaly v rámci podnikatelské činnosti fyzických a právnických osob, se změnou vlastnických poměrů. Do konce roku 1990 platil zákon Národního shromáždění ČSSR č. 145/1961 Sb., o dani z příjmů obyvatelstva, ve znění pozdějších předpisů, který neumožňoval postižení všech druhů příjmů z ekonomické činnosti. K 1. 1. 1991 došlo ke změně, když byl Federálním shromážděním ČSFR zákon č. 389/1990 Sb., o dani z příjmů obyvatelstva, ve znění pozdějších předpisů. V oblasti příjmů právnických osob pak platily v této době zákony přijaté dne 13. 12. 1989, a to zákon Federálního shromáždění č. 156/1989 Sb., o odvodech do státního rozpočtu, zákon Federálního shromáždění č. 157/1989 Sb., o důchodové dani, ve znění pozdějších předpisů a zákon Federálního shromáždění č. 172/1988 Sb., o zemědělské dani, ve znění pozdějších předpisů.

Pro objektivní posouzení problematiky zdanění fyzických osob je třeba také přihlížet ke stálosti zavedené úpravy, k jejím změnám, rozsahu právní normy, apod. Postavení daňového subjektu v pozici osoby, jejíž příjmy jsou zdaňovány, kdy tyto výsledky své činnosti musí fyzická osoba sama evidovat, spočítat a přiznat, a stavu legislativních změn v počtu přes 120 novelizací, je velice složité.

Současná úprava zdanění fyzických osob je provedena zákonem č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů fyzických osob, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon o daních z příjmů spojuje, na rozdíl od předcházejících právních úprav, zdaňování příjmů fyzických i právnických osob do jedné normy.

Zákon se skládá ze čtyřiceti dvou paragrafů, z nichž prvních 15 paragrafů se vztahuje víceméně přímo k hmotně-právní úpravě zdanění příjmů fyzických osob. Zákon také obsahuje procesně-právní úpravu, vztahující se přímo k fyzickým osobám, zejména v oblasti zdanění závislé činnosti.

Zákon č. 586/1992 Sb. – rozdělení příjmů

Zákon o daních z příjmů v části týkající se fyzických osob, §§ 6 až 10 rozděluje příjmy na pět základních druhů. Dle uvedených §§ pak § 6 zákona upravuje příjmy ze závislé činnosti, § 7 příjmy z podnikání a jiné výdělečné činnosti, § 8 příjmy z kapitálového majetku, § 9 příjmy z pronájmu a § 10 ostatní příjmy. Obecná „rovná“ sazba daně z příjmů fyzických osob uvedená v § 16 ve výši 15 % nahradila k 1. 1. 2008 progresivní sazbu daně, který platila od účinnosti této normy.

Náhled na zdanění příjmů fyzických osob

Jak je již výše uvedeno, od 1. 1. 2008 platí rovná sazba daně ve výši patnácti procent. Teoreticky to znamená, že daňová zátěž vztahující se k příjmům, je pro všechny fyzické osoby stejná. Vycházíme tak i z návaznosti na obecné principy zakotvené Listinou základních práv a svobod, usnesení Předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. Listina také obsahuje ve svém čl. 11 základní ústavní zásadu, že daně a poplatky lze ukládat pouze na základě zákona.

Zdanění příjmů ze závislé činnosti

Za příjmy ze závislé činnosti jsou považovány dle zákona příjmy ze současného nebo dřívějšího pracovně-právního, služebního nebo členského poměru a obdobného poměru, v nichž poplatník při výkonu práce pro plátce příjmu je povinen dbát příkazů plátce, dále pak příjmy za práci členů družstev, společníků a jednatelů společnosti s ručením omezeným a komanditistů komanditních společností, a to i když nejsou povinni při výkonu práce pro družstvo nebo společnost dbát příkazů plátce a také příjmy za práci likvidátorů, odměny členů statutárních orgánů a dalších orgánů právnických osob, nebo příjmy plynoucí v souvislosti se současným, budoucím nebo dřívějším výkonem závislé činnosti nebo funkce bez ohledu na to, zda plynou od plátce, u kterého poplatník vykonává závislou činnost nebo funkci, nebo od plátce, u kterého poplatník závislou činnost nevykonává.

Obecně laicky řečeno, jedná se o příjem ve formě platu, mzdý nebo jiné formy úplaty za práci, v návaznosti na typ zaměstnavatele nebo dohodnutou formu. V rámci těchto úplat se za příjem považují také další benefity, jako je bezplatné užívání bytu, osobního vozidla, služeb nebo dalších věcí, poskytnutých zaměstnavatelem, a to bez ohledu na to, zda se jedná o peněžní nebo nepeněžní plnění.

Takto stanovený příjem, pomineme-li další záležitosti jako je zaokrouhllování apod., je v rámci zdanění navýšen o povinné pojistné, tj. zdravotní a sociální pojištění odváděné za poplatníka zaměstnavatele, které je dohromady ve výši 34 %, a součet zdaněn rovnou sazbou daně ve výši 15 procent. Z takto stanovené částky pak je dále odečtena sleva na poplatníka, daňové zvýhodnění na dítě, a vypočtená částka představuje celkovou výši odváděné daně. Původní základ – tzv. hrubá mzda se sníží o odvedenou daň a o pojistné, které si zaměstnanec ze svého příjmu za svou osobu platí na sociální a zdravotní pojištění a výsledkem je tzv. čistá mzda. Pokud pak budeme dále srovnávat zdanění poplatníka daní z příjmů ze závislé činnosti a zdanění poplatníka u příjmů z podnikatelské nebo jiné obdobné činnosti, musíme nyní posoudit další výdaje zaměstnance, související s dosažením tohoto příjmu, které nezbytně vynakládá.

Každý další náklad, správněji budeme nazývat výdaj, který bude tímto poplatníkem vynaložen, je hrazen z jeho čistého příjmu, tj. není zahrnován do základu daně nebo přesněji řečeno, není o tyto výdaje tento základ krácen. Mezi tyto výdaje, které jsou nezbytné pro udržení jeho příjmu, lze zahrnout třeba výdaje na dopravu v podobě jízdného, pohonných hmot nebo i investice na pořízení dopravního prostředku, výdaje na ošacení, výdaje na vzdělání, odborné kurzy a výdaje na zvyšování odborné kvalifikace obecně, výdaje na pořízení výpočetní techniky, výdaje na komunikační prostředky, apod.

Zdanění příjmů z podnikání a jiné výdělečné činnosti

Daňovou úpravu vztahující se k podnikatelským příjmům a příjmům z jiné obdobné činnosti obsahuje ustanovení § 7 citovaného zákona. Základ pro stanovení daňové základny, tedy základ daně vychází z rozdílu dosažených příjmů a výdajů vynaložených na dosažení, udržení a zajištění příjmů za zdaňovací období. Výdaje, které lze zahrnout do základu daně a o které lze krátit dosažené příjmy, upravují přímo §§ 24 a 25, částečně i §§ následující cit. zákona o daních z příjmů. Základ daně, rozdíl mezi příjmy a výdaji, slouží k výpočtu daně ve výši rovných 15 % daňové sazby. Takto vypočtená daň je stejně jako u zaměstnanců snížena o slevu na poplatníka, daňové zvýhodnění na děti, případně odpočet na manželku, a konečný rozdíl poté představuje daňovou zátěž za zdaňovací období. Základ daně s odpočtem odvedené daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění, placené si poplatníkem, pak představuje osobní čistý příjem. Na rozdíl od závislé činnosti si může poplatník s příjmy z podnikatelské a jiné obdobné činnosti navíc od základu daně odečítat dosaženou daňovou ztrátu, a to nejdéle v pěti zdaňovacích obdobích následujících bezprostředně po období, za které byla daňová ztráta vyměřena. Tzn. stav, kdy je mu zohledněno překročení jeho výdajů nad dosaženými zdanitelnými příjmy.

Tento osobní příjem by měl být de facto oproštěn o absolutní většinu výdajů potřebných k podnikání, s výjimkou výdajů, které zákon vylučuje z daňově

uznateľných. Naopak v rámci daňové optimalizace je možno využít ustanovení zákona až na hranici právní úpravy, tj. až k hranici vzniku možnosti zkrácení daně. S využitím zkušeností s časovými a personálnimi možnostmi správců daní, včetně problematického prokazování i některých druhů výdajů, je využíváno právní úpravy I za tuto hranici. Příkladem jsou mnohdy knihy jízd obsahující všechny jízdy včetně soukromých, využívání podnikatelských vozidel bez krácení daňově uznateľných úhrad leasingu, výdaje telefonní poplatky, výdaje na ošacení, vzdělávání (někdy i rodinných příslušníků), výdaje na vybavení a chod domácnosti, případě vynaložených výdajů na odborné semináře v zahraničí, apod. Prokazování oprávněnosti těchto výdajů a vyloučení z daňově uznateľných výdajů ze strany správců daní je neustálým zdrojem rozporů. Za této situace pak osobní příjem může sloužit pouze pro vlastní potřebu poplatníka. Dalším antagonismem v zákoně o daních z příjmů je právní úprava u poplatníků s příjmy z podnikatelské a jiné obdobné činnosti, umožňující stanovení výdajů prostřednictvím výdajových paušálů, o jejichž výši je právě v současné době vedena vzrušená polemika. Touto úpravou je umožněn odpočet i zcela nereálných výdajů u některých druhů činností, z nichž je dosahováno zdanitelných příjmů.

Srovnání daňové zátěže

Srovnáním skutečností uvedených v předchozích dvou bodech by bylo možno jednoznačně konstatovat rozdíl ve zdanění mezi poplatníkem zaměstnancem a poplatníkem osobou s příjmy z podnikatelské nebo jiné obdobné činnosti. Pro hodnocení je nezbytné zvážit další modifikace tohoto vztahu. Uvedené skutečnosti jsou také uvedeny k tomuto účelu v obecné rovině, vlastní zdanění a právní úprava je mnohem složitější, na základ daně nebo výši daně působí celá řada dalších institutů, o kterých nebylo pro alespoň částečnou přehlednost textu pojednáno.

Zaměstnanec je dle tohoto předběžného hodnocení zatížen vyšším osobním zdaněním. Pro přesnější posouzení je nutno vzít v potaz také další skutečnosti. Na rozdíl od poplatníka podnikatele má zaměstnanec, nebo by měl mít, již některé podstatné záležitosti, nezbytné pro práci, zajištěny. Zaměstnavatel má povinnost zajistit základní pracovní podmínky, jako jsou prostory pro práci, teplo nebo chlad, osvětlení, strojní vybavení, apod. Zaměstnavatel nese všechny náklady spojené se zajištěním práce, náklady na vybavení pracovními pomůckami, pracovními oděvy, atd. V konkrétní podobě to jsou všechny pracovní pomůcky takového charakteru, jako je náradí, komunikační potřeby, výpočetní technika nebo dopravní prostředky, včetně celé řady dalších, a to zároveň s náklady s tímto spojenými. Samozřejmě, stejně jako u podnikatelské činnosti, je obsah těchto potřeb odvislý od skutečné náplně práce. Celý tento soubor potřeb, jejichž poskytnutí a úhrada je zaměstnanci zajištěna, pak nezbytně mění náhled na rozdíl v daňové zátěži. Jako u každé povinnosti zůstává otázkou nejednotnost v přístupu některých zaměstnavatelů k dodržování všech pravidel bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a přístupu k zaměstnancům vůbec.

Celá řada i dalších parametrů odvodové zátěže je u těchto dvou kategorií poplatníků odlišná. Pro komplexní zhodnocení je dále nezbytné zvážit způsoby stanovení základů pro sociální a zdravotní pojištění, rozdílné varianty a způsoby přiznávání a odvodů daňových povinností nebo také možné dopady při využití odpočtu daně z přidané hodnoty u poplatníků – plátců daně.

Závěr

Definice daně již předem stanoví základní parametry tohoto finančního institutu. „*Daň je definována jako povinná, nenávratná a zákonem určená platba do veřejného rozpočtu. Platba daně je neúčelová a neekvivalentní. Daň je platbou pravidelnou, opakující se v pravidelných intervalech, případně i platbou nepravidelnou.*“ V kontextu této definice je nutno dále pro objektivní posouzení zvážit třeba i parametr, právní teorii definovaný jako neekvivalentnost daně. To znamená prakticky zohlednit a vzít v potaz pro srovnání využití a čerpání veřejných statků, poskytovaných státní mocí všem svým občanům, včetně její intenzity. Rozbor tohoto parametru, ale i následně celé řady navazujících skutečností, by mohl přinést přesnější náhled na spravedlnost v daňovém zatížení jednotlivých poplatníků, např. podle druhu dosahovaných příjmů. Provedený náhled je pouze obecným posouzením výše popsaného daňového antagonismu. Jeho existence by si zasloužila opravdu podrobné zpracování a vyhodnocení. Návazně na dosažený výsledek, při co neobjektivnější rovině, by bylo možno dále hodnotit tento stav dle celé řady současných nebo historických daňových teorií.

Zobecnění výsledků výše uvedeného výzkumu by tak možná přispělo odstranění snad neopodstatněného pocitu nespravedlivé daňové zátěže u jednotlivých druhů příjmů. Otázkou pak zůstává, i v návaznosti na přípravu důchodové reformy, jednotného inkasního místa a dalších změn, zda by nebylo procesně i hmotně-právně výhodné sjednotit způsob přiznávání a odvody daně z příjmů fyzických osob.

Literatura

- [1] KOHOUTKOVÁ, A., KOBÍK, J.: *Daňový řád s komentářem*, 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2010, 956 s., ISBN 978-807623-616-7.
- [2] Kubátová, K.: *Daňová teorie a politika*, 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2010, 276 s., ISBN 978-80-7357-574-8.
- [3] MRKÝVKA, P., Pařízková, I.: *Základy finančního práva*, 1. Vydání. Adamov: MIKADAPRESS, s.r.o., 2008, 252 s., ISBN 978-80-210-4514-9.
- [4] PITNER, L., BENDA, V.: *Daň z přidané hodnoty s komentářem*, 6. Vydání. Olomouc: ANAG, 2011, 476 s., ISBN 978-80-7263-676-1.
- [5] [Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.]

The Basic View on Income Taxation of Natural Persons

Abstract

Taxation of the incomes of the natural persons is regulated by the law on income tax, the Act No.: 586/1992 Coll., since the 1. 1. 1993. The tax rate for taxation of income of the natural persons is set at the level of 15% for all kinds of income. However it is the

matter of discussion whether with the same or technically spoken flat tax rate, the levy imposed by this tax is really flat and „just or rightful“ for all individuals.

Key words

Income tax, subordinate activity, entrepreneurship, law, constitutional document, judicature, legal provision, amendment, costs, rate.

Kontaktní údaje

JUDr. Pravomil Prchal, Ph.D.

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Katedra veřejné správy a regionálního rozvoje

Tolstého 16, 586 01 Jihlava

Tel.: 606 748 950

e-mail: p3pji@tiscali.cz

„Švarcsystém“ – Vývoj a současnost

Alena Prchalová

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstrakt

Švarcsystém je problém, který řeší naše společnost již zhruba 20 let. Velké množství zaměstnavatelů ho využívalo, a to hlavně na začátku 90. let minulého století.

Švarcsystémem se zejména v jeho počátcích zabýval zákon o zaměstnanosti. Kontrolu prováděly a sankce ukládaly příslušné úřady práce. Jak se postupně zákon o zaměstnanosti novelizoval, upravovalo se i ustanovení týkající se švarcsystému, až tato úprava ze zákona úplně zmizela.

V současně době není švarcystém v žádném právním předpisem přímo zakázán, ale je nutné vycházet z definice závislé práce, upravené v zákoníku práce. Jeho poslední novela je účinná od 1. 1. 2012. Nyní provádějí kontrolu příslušné inspektoráty práce. Hlavním důvodem této novely bylo zpřísnit sankce a zabránit tak jednomu ze způsobů daňových úniků.

Klíčová slova

Švarcsystém, úřad práce, inspektorát práce, zákon, zaměstnanec, pracovní poměr, závislá práce, sociální a zdravotní pojištění, sankce.

1 Úvod

Švarcsystém vzniká na počátku 90. let 20. století. Je pojmenován po svém zakladateli Miroslavu Švarcově. Benešovský podnikatel našel způsob, jak ušetřit na výdajích.

Miroslav Švarc začal podnikat již před rokem 1989, kdy mu byly povoleny malé živnosti spadající pod tehdejší národní výbory. To, že začal podnikat již před „sametovou revolucí“, mu umožnilo rychleji vybudovat úspěšnou firmu.

V dnešním na výkon orientovaném světě zvyšuje šanci na dobré zaměstnání vysoká kvalifikace. Schopní mají šanci rychle reagovat na měnící se požadavky trhu práce. Nejvyšších příjmů dosahují ti, kteří do sebe investují jako do lidského kapitálu a neustále si rozšiřují a zvyšují své know-how. (6)

Měl stavební firmu, ve které nejprve propustil všechny zaměstnance. Tito bývalí zaměstnanci si opatřili živnostenské oprávnění a Miroslav Švarc si je najal jako živnostníky. Ušetřil tím tedy peníze, které by musel odvádět za své zaměstnance na sociální a zdravotní pojištění. Stát tedy přišel o část příjmů veřejných financí. Jeho příklad inspiroval však i další podnikatele, a tak se švarcsystém začal úspěšně rozmahat. Stát musel začít tuto situaci řešit.

1.1 Miroslav Švarc

Miroslav Švarc nakonec doplatil na nevydařený obchod. Za 600 miliónů korun chtěl koupit rozestavěný palác v Praze. Německé leasingové společnosti zaplatil akontaci 80 miliónů korun. Tato firma však zkrachovala a peníze propadly jiným věřitelům. Na daních a za odvody za své zaměstnance dlužil asi 9 miliónů korun.

V září 1994 byl obviněn z trestného činu zpronevěry dávek sociálního zabezpečení. V roce 1999 byl za neodvedení daně, neplacení sociálního a zdravotního pojištění a za neodvedení příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, odsouzen k 18 měsícům vězení. Po odpykání poloviny trestu byl propuštěn.

Miroslav Švarc také investoval do vrcholového fotbalu. Podařilo se mu během pár let dostat neznámý benešovský klub až do první ligy. Veřejně promluvil o úplatcích ve fotbalové nejvyšší soutěži. Nakonec hráči nedostávali výplaty a zřejmě prodávali zápasy. Benešovský klub se výrazně propadl a skončil v divizi.

Ještě v roce 2009 Miroslav Švarc stále podnikal.

2 Vývoj právních předpisů k potírání švarcsystému

2.1 Zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti

Vzhledem k tomu, že stát začal přicházet o značnou část příjmů do státního rozpočtu, bylo nutné přijmout příslušné právní předpisy, které by švarcsystém zakázaly.

Na konci roku 1991 schválilo Federální shromázdění ČSFR novelu zákona o zaměstnanosti, a to zákonem č. 578/1991 Sb., o státním rozpočtu federace na r. 1992 a o změně daňových zákonů, která švarcsystém s účinností od 1. 1. 1992 zakázala.

Do zákona č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, byl výše uvedenou novelou doplněn § 1 o odstavec 4 tohoto znění:

„Právo občana na zaměstnání se zabezpečuje především jeho pracovním uplatněním v zaměstnání umožňujícím mu výkon práce v pracovním vztahu. Právnická nebo fyzická osoba je povinna plnění běžných úkolů vyplývajících z předmětu její činnosti zajišťovat svými zaměstnanci, které k tomu účelu zaměstnává v pracovních vztazích podle zákoníku práce; to neplatí o plnění běžných úkolů, které fyzická osoba zajišťuje sama nebo s pomocí svého manžela nebo dětí anebo právnická osoba prostřednictvím svých společníků nebo členů. Běžnými úkoly vyplývajícími z předmětu činnosti se pro tyto účely rozumí zejména úkoly přímo související se zajištěním výroby nebo poskytováním služeb a obdobnou činností při podnikání podle zvláštních předpisů, které právnická nebo fyzická osoba provádí v zařízeních určených pro tyto činnosti nebo na místech obvyklých pro jejich výkon, pod vlastním jménem a na vlastní odpovědnost.“

Další novelou zákona o zaměstnanosti bylo toto ustanovení přesunuto v rámci § 1 do odst. 6 a bylo dále zpřesněno:

„Právo občana na zaměstnání se zabezpečuje především jeho pracovním uplatněním v zaměstnání umožňujícím mu výkon práce v pracovním vztahu. Právnická nebo fyzická osoba je povinna plnění běžných úkolů vyplývajících z předmětu její činnosti

zajišťovat svými zaměstnanci, které k tomu účelu zaměstnává v pracovních vztazích podle zákoníku práce; to neplatí o plnění běžných úkolů, které fyzická osoba zajišťuje sama nebo s pomocí svého manžela nebo dětí nebo právnická osoba prostřednictvím svých společníků nebo členů anebo je-li plnění běžných úkolů právnickou nebo fyzickou osobou svěřeno jiné právnické nebo fyzické osobě, která je povinna toto plnění zajišťovat svými zaměstnanci, které k tomu účelu zaměstnává v pracovních vztazích podle zákoníku práce. Běžnými úkoly vyplývajícími z předmětu činnosti se pro tyto účely rozumí zejména úkoly přímo související se zajištěním výroby nebo poskytováním služeb a obdobnou činností při podnikání podle zvláštních předpisů, které právnická nebo fyzická osoba provádí v zařízeních určených pro tyto činnosti nebo na místech obvyklých pro jejich výkon, pod vlastním jménem a na vlastní odpovědnost. Jinou právnickou nebo fyzickou osobou se pro tyto účely rozumí pouze osoba, jejíž předmět činnosti zahrnuje i činnosti, které ve smyslu věty druhé má svými zaměstnanci v pracovních vztazích zajišťovat.“

Kontrolu prováděly příslušné úřady práce. Nejvíce byl švarcsystém rozšířen právě v období let 1990 – 2000, kdy se úřady práce snažily ukládáním vysokých sankcí o vytlačení zakázaného švarcsystému z trhu práce. Tento způsob „zaměstnávání“ byl nejvíce rozšířen ve stavebnictví, pohostinství, ale také potravinářství. Využívaly ho nejen české firmy, ale především cizí firmy, které zakládaly v České republice své organizační složky. Jednalo se zejména o ukrajinské zaměstnavatele.

Díky důsledné kontrole ze strany úřadů práce se v těchto letech podařilo snížit výskyt tohoto způsobu „zaměstnávání“ osob a některé cizí firmy byly dokonce zrušeny.

Ukládané sankce byly pro zaměstnavatele velkou zátěží, a to zvláště pro menší firmy. Pokud byl švarcsystém prokázán, byla následně tato skutečnost oznámena příslušné okresní správě sociálního zabezpečení, zdravotní pojišťovně a finančnímu úřadu, kteří dále postupovaly podle svých právních předpisů. Zpravidla byla následně zaměstnavateli uložena povinnost provést dodatečně odvody na sociálním a zdravotním pojištění včetně daně.

2.2 Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Od 1. 10. 2004 byl zákonem č. 435/2004 Sb. zrušen zákon č. 1/1991 Sb. Tento nový zákon výrazně zpřísnil pohled na to co je a co není švarcsystém. Otázkou zůstává, zda úprava zakotvená v § 13 nového zákona byla šťastným řešením. Rozšířilo se povědomí, že tato právní úprava má mít negativní dopad zejména na osoby samostatně výdělečně činné (dále jen „OSVČ“). Ze znění odst. 4 § 13 totiž vyplývalo, že švarcsystému se dopustí každá firma, která si na plnění běžných úkolů najme zaměstnavatele (živnostníka), který nemá žádné zaměstnance. Tyto OSVČ by dle tohoto ustanovení nemohly získat žádnou zakázku, což by mohlo vést k postupnému ukončení živnostenského oprávnění u řady OSVČ.

Základním smyslem tohoto ustanovení bylo zabezpečit fyzickým osobám právo na zaměstnání v pracovněprávních vztazích.

Z povinnosti zajišťovat plnění běžných úkolů svými zaměstnanci byly stanoveny výjimky, které umožňovaly, aby plnění běžných úkolů

- a) zajišťovala fyzická osoba sama nebo pomocí svého manžela nebo dětí,
- b) zajišťovala právnická osoba prostřednictvím svých společníků nebo členů,
- c) zajišťovala právnická nebo fyzická osoba dočasně přidělenými zaměstnanci agentury práce,
- d) svěřila právnická nebo fyzická osoba jinému zaměstnavateli; tuto možnost je možno využít pouze za podmínky, že svěřené úkoly (činnosti) má tento zaměstnavatel zahrnuty ve svém předmětu činnosti a bude je zajišťovat svými zaměstnanci zaměstnávanými v pracovněprávních vztazích podle zákoníku práce.

Při provádění kontrol úřady práce musely vycházet i z dalších skutečností.

Zákon o zaměstnanosti nemohl vyloučovat možnost uskutečňovat dílčí dodávky právnickými nebo fyzickými osobami v souladu s obchodním zákoníkem. Právnická nebo fyzická osoba, která z různých důvodů, např. proto, že se jedná o specializované činnosti nebo z kapacitních důvodů, nemůže realizovat celou svou zakázku vlastními zaměstnanci, má možnost uzavřít obchodně závazkový vztah s jinou fyzickou nebo právnickou osobou, jehož obsahem je dílčí dodávka. Obsahem tohoto obchodně závazkového vztahu nesmí být zastřený výkon závislé práce, ale fyzická či právnická osoba, jíž byl výkon svěřen, musí práci vykonat samostatně, na vlastní odpovědnost, pod vlastním jménem a za účelem dosažení zisku. Do zhotovení díla tedy vnáší nejen práci, ale také další hodnoty jako je např. využití vlastních pracovních nástrojů a strojů, vlastního vybavení, vlastního popř. pronajatého prostoru, ve kterém je dílo zhotoveno.

Dalším důležitým hlediskem z hlediska kontroly tohoto ustanovení je také četnost těchto obchodně závazkových vztahů. Pokud se jednalo pouze o ojedinělý či nahodilý obchodně závazkový vztah, pak to nemuselo být považováno za porušení § 13 zákona o zaměstnanosti. Tuto četnost bylo nutné posuzovat nejen na straně zaměstnavatele (objednatele), ale také na straně OSVČ (zhotovitele).

Dále bylo nutné vzít v úvahu i dlouhodobost obchodně závazkového vztahu.

Pravdou je, že se velmi často stávalo, že na sebe obchodně závazkové vztahy navazovaly tak, že zaměstnavatel, u něhož byla prováděna kontrola doložil zpravidla smlouvu o dílo s jiným zaměstnavatelem, ten doložil další smlouvu o dílo s dalším zaměstnavatelem atd. Docházelo tak k řetězení obchodně závazkových vztahů a pro úřady práce bylo často velmi problematické dopátrat se pravého zhotovitele díla a tak popř. zjistit, pro koho pracují zaměstnanci, kteří byli kontrolováni např. na stavbě u prvního zaměstnavatele.

Za znaky zastřeného pracovního poměru bylo kontrolou považováno především:

- podřízenost zaměstnance
- práce v zaměstnavatelem stanovené pracovní době a na jeho pracovišti
- výlučný výkon činnosti pro jednoho zaměstnavatele
- používání pracovních prostředků zaměstnavatele

Prokazování švarcsystému nebylo jednoduché a vždy záleželo na posouzení konkrétní situace.

Logickým vyústěním této situace byl tlak podnikatelů i médií na zrušení, popř. úpravu tohoto ustanovení, a to především z důvodu již výše uvedeného § 13 odst. 4. Následovala novela zákona o zaměstnanosti č. 202/2005 Sb., kterou byl odst. 4 § 13 zrušen. Byl tedy umožněn osobní výkon outsourcované činnosti OSVČ, která má svěřené úkoly v předmětu své činnosti.

„Outsourcing“ znamená „vytěsnění“ či „odsunutí“. V praxi se nejčastěji využívá pro oddělení informačních technologií a systémů, pro kancelářské služby, účetní zabezpečení chodu podniku, služeb, oddělení dopravy, právní služby atd.

Dle Nálezu Ústavního soudu se „outsourcingem“ rozumí vytěsnování činností, které přímo nesouvisí s předmětem činnosti zaměstnavatele, jsou však pro jeho činnost potřebné. Zadáním těchto činností odborným firmám si zaměstnavatel vytváří prostor pro intenzivnější zaměření se na svou hlavní činnost. Z tohoto Nálezu vyplývá, že využití „outsourcingu“ není v rozporu s ust. § 13 zákona o zaměstnanosti, protože se neváže na plnění běžných úkolů vyplývajících z předmětu činnosti zaměstnavatele.

Hranice mezi legálním outsourcingem a nelegálním švarcsystémem – tedy mezi skutečným obchodně závazkovým vztahem dvou podnikatelských subjektů a zastřeným pracovněprávním vztahem – je někdy velmi tenká a těžko se posuzuje a rozlišuje. Několikrát byla i snaha zlegalizovat švarcsystém, avšak tento návrh nikdy neprošel.

2.3 Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Při vzniku nového zákoníku práce, účinného od 1. 1. 2007, byl zákonem č. 264/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákoníku práce, zrušen § 13 zákona o zaměstnanosti. V současné době tedy švarcsystém není přímo v žádném zákoně zakázán, nicméně je nutné vycházet z úpravy v zákoníku práce, týkající se závislé práce.

Ustanovení § 2 odst. 4 a 5 a § 3 definují závislou práci.

Za hlavní znaky závislé práce lze považovat:

- výlučně osobní a jiným nezastupitelný výkon druhově sjednaných prací ve sjednaném místě (zpravidla na pracovišti zaměstnavatele), které vykonává fyzická osoba pro jinou fyzickou nebo právnickou osobu na základě smluvního vztahu,
- vztah nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, čili výkon práce podle pokynů zaměstnávající fyzické nebo právnické osoby a na její primární ekonomickou a právní odpovědnost,
- časové vymezení konání prací (stanovení pravidelné či nepravidelné pracovní doby, která se střídá s dobou odpočinku, či jiné vymezení počátku a ukončení prací s omezením, které stanoví pracovněprávní předpisy),
- výkon práce je prováděn za mzdu, plat nebo odměnu, které vyjadřují cenu vykonávané práce (pracovní síly), přičemž právní předpisy stanoví minimální mzdu a minimální úrovňě zaručené mzdy.

Závislou práci se považují i případy, kdy zaměstnavatel (agentura práce) dočasně přiděluje svého zaměstnance k výkonu práce k jinému zaměstnavateli na základě ujednání v pracovní smlouvě nebo dohodě o pracovní činnosti.

Závislá práce může být vykonávána výlučně v pracovněprávním vztahu. Tím se rozumí pracovní poměr a dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr.

Novelou zákoníku práce č. 365/2011 Sb., o změně zákoníku práce a dalších souvisejících zákonů, došlo ke zrušení v § 2 odstavců 4 a 5 a závislá práce je od 1. 1. 2012 upravena v § 2 odst. 1 a 2 a v § 3 zákoníku práce.

Mění se definice závislé práce odlišující základní pojmové znaky závislé práce od podmínek, za nichž musí být vykonávána.

Vykazuje-li práce konaná fyzickou osobou pro jinou fyzickou nebo právnickou osobu znaky závislé práce, musí být vykonávána v pracovněprávním vztahu. V případě, že činnost nemá charakter závislé práce, je možné tuto činnost neprovozovat vlastními zaměstnanci, ale zajistit ji jinak, kdy vzájemný vztah již nebude pracovněprávní, ale půjde o vztahy podle občanského nebo obchodního zákoníku.

Rozhodujícím rozlišovacím znakem, zda jde o závislou práci, je, zda je práce vykonávána jménem zaměstnavatele, podle jeho pokynů a na jeho právní a ekonomickou odpovědnost. V kladném případě jde vždy o závislou práci, která může být vykonávána výlučně v pracovněprávním vztahu.

V současné době provádějí kontrolu závislé práce příslušné inspektoráty práce, které mohou za porušení ustanovení zákoníku práce ukládat vysoké sankce. Pokuty hrozí jednak tomu, kdo takto zaměstnává, ale také samotnému pracovníkovi. Kromě toho mohou příslušné úřady podnikateli zpětně doměřit daně a odvody na pojistné a k tomu penále. Pokud se jedná o vysoké částky, může být podnikatel také trestně stíhán.

3 Výhody a nevýhody švarcsystému

- zaměstnavatel neodvádí za zaměstnance sociální a zdravotní pojištění, daň ze mzdy
- neproplácí zaměstnanci dovolenou a další náhrady mzdy
- nevyplácí mu nemocenskou ani OČR
- v případě pracovního úrazu se na tuto osobu nevztahuje případné odškodnění
- zaměstnanec pracující na IČ má větší míru svobody
- spolupráci lze ukončit snáze než v pracovněprávním vztahu, nevyplácí se odstupné podle zákoníku práce
- živnostník je však oproti zaměstnanci méně chráněn, nevztahuje se na něj zákoník práce, ale pouze obchodní zákoník (nemá nárok na dovolenou, přestávku na oběd, pracovní pomůcky, odstupné); kvůli nižším odvodům z výdělku má i v případě dlouhodobé pracovní neschopnosti nižší sociální dávky, popř. nižší invalidní nebo starobní důchod

4 Závěr

Každá změna přináší řadu dobrého, ale také řadu problémů. Teprve delší aplikace zákona v praxi a důsledné kontroly inspektoráty práce ukáží, zda byly naplněny cíle zákonodárce.

Švarcsystém není ale českým vynálezem, jak by se na první pohled mohlo zdát. Zaměstnávání živnostníků se objevuje i v jiných zemích. Liší se způsob, kterým je státními orgány kontrolováno a postihováno.

Na Slovensku nebo v Rakousku je situace na trhu práce sledována Úřadem sociálního pojištění nebo Inspektorátem práce.

V Polsku může personalista odpovědný za nelegální zaměstnávání dostat pokutu přesahující čtyři miliony korun a jít na dva roky do vězení.

V Maďarsku se název firmy, která je přistižena při švarcsystému, objeví na internetových stránkách úřadu práce.

Z výše uvedeného je vidět, že podobné problémy jsou i v jiných státech a i když bude švarcsystém postihován vysokými sankcemi, tak, dle mého názoru, zcela odstraněn nebude nikdy.

Literatura

- [1] *Zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti.*
- [2] *Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.*
- [3] JAKUBKA, J., SCHMIED, Z., TRYLC, L. *Zákoník práce.* 8. vydání. Olomouc: nakladatelství ANAG, 2011. ISBN 978-80-7263-709-6.
- [4] JAKUBKA, J., HLOUŠKOVÁ, P., HOFMANNOVÁ, E., KNEBL, P., SCHMIED, Z., TOMANDLOVÁ, L., TRYLC, L. *Zákoník práce prováděcí nařízení vlády a další související předpisy s komentářem k 1. 1. 2011.* 5. vydání. Český Těšín: nakladatelství ANAG, 2011. ISBN 978-80-7263-637-2.
- [5] EKONOM, číslo 50, rok 2009, vydavatelství Economia. *Přejděte na švarcsystém.*
- [6] MĚRTLOVÁ, Libuše. *Nábor a výběr pracovníků.* Studijní text pro projekt registr. č. CZ.04.1.03/3.3.10.2/0020 Příprava a proškolení lektorů a konzultantů pro práci s lidskými zdroji. VŠP Jihlava 2007.

„Švarcsystém“ – Development and Present

Abstract

„Švarcsystém“ (*the specific Czech type of moonlighting*) is a problem, which our society has dealt with for about 20 years. A large number of employers had been using it, mainly in the early 1990s.

In the very beginning of the „švarcsystem“ it was dealt in the Employment Act. The labour offices were competent to make inspection and impose sanctions. As the Employment Act was amended in the duration of time, the legal provision of „švarc system“ was changed until its regulation in the law was eliminated completely.

Currently the „švarcsystem“ is not forbidden directly in any law, but it is essential to take into account the definition of dependent work, dealt in the Labour Code. Its latest amendment has come into effect since 1. 1. 2012. At the present time the inspection is carried out by the State labour inspection office. The main reason of the amendment was to tighten sanctions and prevent thus one of the ways of tax evasion.

Key words

„švarcsystem“ (moonlighting), labour office, labour inspection office, law, employee, employment relationship, dependant work, social and health insurance, sanctions

Kontaktní údaje

JUDr. Alena Prchalová, Ph.D.
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Tolstého 16, 586 01 Jihlava
e-mail: prchaloa@vspj.cz

Definice, faktory a měření regionální konkurenceschopnosti

Michal Šulc

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstrakt

Předmětem článku je regionální konkurenceschopnost. Cílem autora je přispět do debaty o regionální konkurenceschopnosti, a to zvláště v rovině definice pojmu, hledání jejích faktorů a jejího měření. Regionální konkurenceschopnost je možné chápat především jako atraktivitu. Regiony mezi sebou soutěží na bázi absolutních konkurenčních výhod, a to zejména v přitahování firem, kapitálu a práce. Existuje celá řada faktorů, které vytváří konkurenční výhody regionů, přičemž ty jsou odvislé od typu regionu i vývojové fáze, ve které se region nachází. K měření regionální konkurenceschopnosti se používá mnoho přístupů. Základem k jejich strukturaci v tomto článku je tzv. tří faktorový model měření, který rozeznává tři úrovně proměnných. Jde o úroveň vstupů, výstupů a výsledků.

Klíčová slova

Regionální konkurenceschopnost, regiony, faktory, měření, konkurenční výhoda.

Úvod

Konkurenceschopnost regionů je v posledních dvou dekádách stále frekventovanějším pojmem, a to jak v regionálně ekonomické teorii, tak i empirickém výzkumu a politice na všech prostorových úrovních.¹ Vzniká celá řada prací, ve kterých jsou hledány faktory konkurenceschopnosti regionů a způsoby, jak konkurenceschopnost měřit. Jsou formulována doporučení, jak konkurenceschopnost regionů zajistit a posílit. Zároveň se však z tábora ekonomů ozývají hlasy, které upozorňují na nedostatečnou definici a vágnost tohoto pojmu a varují před praktickou aplikací uvedených doporučení.

Jak bude podrobněji analyzováno dále, regionální konkurenceschopnost je spojována především s ekonomickou výkonností, produktivitou a mezinárodním obchodem, respektive obchodem mezi regiony. Regionální konkurenceschopnost je však často chápána a používána nejen jako kategorie striktně ekonomická, ale i jako kategorie obecnější a širší, ekvivalentní pojmu sociálně ekonomický regionální rozvoj a růst.

¹ Národní rozvojový plán České republiky (ČR) 2007-2013 [41] kupříkladu obsahuje neuvěřitelných 134 výskytů slova konkurenceschopnost, Strategie regionálního rozvoje ČR 2007-2013 [25] 22 výskytů a Strategie hospodářského růstu ČR [40] pak 56 výskytů.

Zmíněné skutečnosti, zejména dosud nejednoznačný obsah regionální konkurenceschopnosti, jsou důvodem, proč je nutné věnovat konkurenceschopnosti regionů zvýšenou pozornost. Zpřesnění definice regionální konkurenceschopnosti a její jednotné chápání může pomoci vyhnout se mnoha omylům a nedorozuměním nejen v ekonomické teorii, ale zejména v hospodářské politice.

Cílem předkládaného článku je přispět do debaty o regionální konkurenceschopnosti, a to zvláště v rovině definice pojmu, hledání jejích faktorů a jejího měření. Tomu odpovídá i struktura článku. Bezprostředně následující část je zaměřena na teoretické vymezení regionální konkurenceschopnosti. Nejprve je krátce věnována pozornost konkurenceschopnosti firem a zemí, poté jsou podrobněji zkoumány způsoby vymezení konkurenceschopnosti regionů. V závěru této části autor formuluje své vlastní pojetí, v němž konkurenceschopnost regionů chápe především jako atraktivitu. Následně jsou metodou rešerše identifikovány faktory regionální konkurenceschopnosti a jsou popsány přístupy k jejímu měření a hodnocení. V poslední části jsou stručně shrnutы získané poznatky.

Teoretické vymezení

Pojem konkurenceschopnost (competitiveness) je používán jak na mikroekonomické, tak na makroekonomické úrovni.² Ačkoli vymezení mikroekonomické konkurenceschopnosti firem má četná úskalí [např. 4], zjednodušeně je možné říci, že pokud firma není schopná na trhu konkurovat svým rivalům (není konkurenceschopná), zaniká. Konkurenceschopnost firmy se projevuje tím, že se firma dokáže udržet na trhu, pokud možno zvyšuje svůj tržní podíl a plní závazky ke svému okolí [20], resp. je schopná konkurovat, růst a být zisková [23].

Na úrovni makroekonomické však vyvstává řada otázek, které se týkají jak významu, tak obsahu tohoto pojmu. Konkurenceschopnost zemí je stále velmi špatně definovaný koncept, kterému chybí jednoznačné teoretické zázemí. Je proto možné se setkat s mnoha přístupy a definicemi. Tyto přístupy je možné rozdělit do dvou typově odlišných skupin, a to na vnější a agregátní pojetí [3].

² K přenesení pojmu konkurenceschopnost z podnikové úrovni na úroveň teritorií přispěla zcela jistě práce M. Portera Konurenční výhoda národů [33]. Paradoxně je však tato práce i zdrojem nejasností, které kolem konceptu teritoriální konkurenceschopnosti panují: „...šíře a významnost Porterovy analýzy byla dosažena na úkor přesnosti a určitosti. Koncepty jsou často špatně definované, teoretické vztahy nedostatečně specifikované a empirická data jsou vybrána selektivně a interpretována subjektivně“ [13:535]. Davies a Ellis [8] upozorňují na problematičnost konstrukce pojmu národ (nation). Zatímco cílem knihy je vysvětlit konkurenční výhodu národa definovaného jako souhrn lidí na určitém místě, metoda použitá v knize pojímá národ jakožto souhrn firem, pro které je určena domácí základna, takže učiněné závěry se netýkají toho, čeho se týkat měly. Dalším problémem je záměna konkurenční výhody s komparativní výhodou. To je podle uvedených autorů zkreslující prvek, neboť zatímco konkurenční výhoda vysvětuje to, jak mezi sebou firmy soutěží a proč jsou úspěšné, v analýze komparativních výhod jde o to, kde by odvětví a firmy měly být umístěny.

V užším a starším pojetí, které je nazýváno vnější konkurenceschopností, je konkurenceschopnost synonymem úspěchu firem lokalizovaných na území daného státu v mezinárodním obchodě a konkurenci. Tento typ konkurenceschopnosti je možné definovat jako „schopnost země proniknout svým zbožím a službami na zahraniční trhy a z mezinárodní směny získávat komparativní výhody“ [44:561]. Vnější pojetí klade důraz na úspěch zemí v mezinárodním obchodě, tj. především na jejich exportní výkonnost.

Oproti tomu agregátní konkurenceschopnost je pojmem komplexnějším a zahrnuje kategorie, jako jsou příjem a životní standard obyvatel a klade důraz zejména na využití výrobních faktorů neboli produktivity. Právě její zvyšování vede k růstu životního standardu obyvatel země prostřednictvím zvyšování příjmů na hlavu. Konkurenceschopnost v aggregátním pojetí je možno vyjádřit např. jako „schopnost ekonomických subjektů dlouhodobě zabezpečit vysokou úroveň důchodů“ [42:126], nebo „stupeň, s jakým je země schopná v otevřených tržních podmínkách produkovat zboží a služby, které obstojí v mezinárodní soutěži a zároveň udržovat a zvyšovat reálný důchod“ [23:2-2]³. I aggregátní pojetí přisuzuje velký význam mezinárodnímu obchodu, resp. exportní výkonnosti, byť výsledky konkurenceschopnosti jsou v tomto případě definovány mnohem šířejí a s větší reflexí zájmů obyvatel jednotlivých zemí.

Přístupy ke konkurenceschopnosti zemí a jejímu měření a hodnocení je možno klasifikovat rovněž podle toho, zda zkoumají skutečně schopnost konkurovat (tedy to, zda jsou naplněny předpoklady konkurenceschopnosti), či zda se zaměřují na výsledky této schopnosti (tj. na to, zda daná země skutečně prokázala, že je konkurenceschopná).

První zmíněná skupina přístupů hledá předpoklady k dosažení úspěchů v mezinárodním obchodě či zvyšování životní úrovni obyvatel a dává doporučení ve smyslu „pokud zajistíme včas to a to, bude se nám v budoucnu dobře dařit“. Konkurenceschopnost je tedy chápána jako potenciál k dosahování vytyčených cílů. Přínosem těchto přístupů je dle názoru autora především zahrnutí faktoru času do analýzy. Tyto přístupy nezkoumají aktuální výsledky, ale předpoklady budoucích výsledků, na základě kterých vznikají praktická doporučení. K přínosům patří rovněž vnímání časové proměnlivosti determinant úspěchu a reflektování specifických jednotlivých zemí. Nevýhodu těchto přístupů lze spatřovat především ve skutečnosti, že naplnění předpokladů nemusí vždy znamenat i skutečný úspěch v dosahování výsledků.

Druhá skupina hodnotí již konkrétní dosažené výsledky vybraných zemí, zejména za účelem vzájemného i časového srovnání. K přínosům druhé skupiny přístupů patří zejména přehlednost srovnání, často prováděného pomocí jednoho nebo několika souhrnných indikátorů. Nevýhodou je uplatňování stejného přístupu na všechny země, bez větší reflexe specifických podmínek jednotlivých zemí.

Oba uvedené typy klasifikace mají dle autora své opodstatnění, a to především v definiční rovině, neboť pomáhají alespoň částečně rozkryt zamlžený význam pojmu konkurenceschopnost. Jejich kombinací vznikají čtyři základní náhledy na

³ Rozsáhlý přehled definic konkurenceschopnosti uvádějí např. [6], [7] a [23].

konkurenceschopnost země. Konkurenceschopnost země může být chápána buď jako potenciál či výsledek, a to exportní výkonnosti nebo životní úrovně obyvatel země.

Konkurenceschopnost regionu je v literatuře chápána buď jako agregovaná konkurenceschopnost firem v regionu, nebo jako kategorie odvozená z makroekonomické konkurenceschopnosti [44], či významově zcela odlišný, s předchozími pojetími nesouvisející pojem [7].

Agregované pojetí považuje regionální konkurenceschopnost za souhrn individuálních konkurenčních výhod firem v regionu. Konkurenční výhoda může být obecně založena na cenově nákladových faktorech, kvalitě, případně na diferenciaci [32]. Firmy naplňují svoje cíle, což znamená, že se snaží maximalizovat svůj zisk, přičemž úspěšnost firem je odvislá od úspěšnosti na mezinárodním, resp. meziregionálním trhu. Je zřejmé, že regionální konkurenceschopnost je v tomto pojetí pojímána primárně jako vnější, přičemž klíčovou roli zde hraje ziskovost exportní základny (báze) regionu. Tento veskrze mikroekonomický přístup předpokládá, že zájem firem v regionu a regionu je totožný, tedy dosažení maximální ziskovosti firem v exportní bázi. Hnací silou růstu regionu jsou konkurenceschopné firmy lokalizované v exportní bázi. Rowthorn [in 12:1047] uvádí, že „prosperita regionu je primárně determinována sílou jeho exportní báze ... všechny tyto činnosti přinášejí regionu příjem prostřednictvím poskytování zboží a služeb okolnímu světu.“

Představa, že cíl regionu a firem je totožný, je však dlouhodobě neudržitelná, neboť zatímco firmy usilují o maximalizaci zisku, cílem regionu musí být i zajištění vysoké zaměstnanosti [44]. Podle autora tohoto článku je však tato představa nejen dlouhodobě neudržitelná, ale je i logicky chybná. Souhrn individuálních firem, z nichž všechny maximalizují zisk, má za cíl opět pouze maximalizovat zisk a je chybné se domnívat, že „ještě něco navíc“. Konkurenceschopnost tohoto souhrnu je možné si představit, nemá však co dělat s konkurenceschopností regionu, definovaného jako územní společenství občanů či socioekonomický systém v určitém teritoriu. Kern [17:172] poznamenává, že „pokud chápeme - logicky - region pouze jako vztahové pole (územní jednotku), není žádným subjektem. Je „polem“ na němž se odehrávají interakce mezi lidmi navzájem a lidí k přírodě, jež tvoří fyzické podloží chování lidí. Při takovémto pojetí může vyplynout více na povrch chápání konkurenceschopnosti regionu jako teritoriální souhrn konkurenceschopnosti firem. Pokud ztotožníme region s pojmem kraj (okres apod.) jako jednotkou územní samosprávy, pak subjektem jsou řídící orgány kraje, resp. voliči – obyvatelé kraje – kteří si tyto orgány zvolili.“

Z hlediska obsahu však není mikroekonomické pojetí regionální konkurenceschopnosti ničím novým, význam exportní báze pro růst regionu zdůrazňoval již Nordth [26]. Kritiku Northovy teorie [např. 5, 34, 38] lze adekvátně použít na koncept agregované regionální konkurenceschopnosti. Jde zejména o fakt, že teorie podceňuje některé další faktory růstu, například investice, úroveň technologie, akumulaci kapitálu a imigraci. Význam exportu pro region klesá s jeho velikostí, tedy poměr export/výstup je vůči velikosti inverzní. V případě rostoucího výstupu regionu bude význam exportu klesat. Export je proto důležitým faktorem růstu, nikoli však tím nejdůležitějším.

Rovněž odvození regionální konkurenceschopnosti z makroekonomické úrovně je problematické. Martin [23:2-3] uvádí, že makroekonomické pojetí

konkurenceschopnosti nemůže být aplikováno na regionální úrovni, neboť některé principy a transmisní mechanismy mezinárodního obchodu založeného na komparativních výhodách, např. pohyby měnového kurzu či flexibilita cen a mezd, na rozdíl od národní úrovni na regionální úrovni nefungují nebo neexistují. A naopak, regiony čelí mnohem větší mobilitě práce i kapitálu než národní státy, což pro ně představuje opravdovou hrozbu. Kahoun [15:4] k tomu poznamenává, že „z makroekonomického hlediska je konkurenceschopnost regionu podmíněna konkurenceschopností celého národního hospodářství. Makroekonomické nástroje jako měnový kurz, úrokové míry či daňové sazby jsou centrálně stanoveny a makroekonomická konkurenceschopnost regionu na globálních trzích tak závisí na postavení celého státu. Koncept makroekonomické konkurenceschopnosti na regionální úrovni tak nemůže být zcela uplatněn.“

Uvedené odvození stěžuje rovněž problematičnost samotného makroekonomického pojetí konkurenceschopnosti. To se stalo, zejména kvůli důrazu na mezinárodní obchod, v devadesátych letech předmětem poměrně rozsáhlé debaty o podstatě konkurenceschopnosti (competitiveness debate).⁴ Kritiku, zformovanou v rámci této debaty, lze shrnout následujícím způsobem. Především, mezinárodní obchod není hra s nulovým součtem, ale je založen na principu komparativních výhod. Nejde tedy o soutěž, každá země může mít z mezinárodního obchodu užitek. Export je sice důležitý, ale zejména jako zdroj financování importu, který má při zvyšování blahobytu země zcela zásadní roli. Země spolu rovněž nemohou soutěžit jako firmy, protože nekonkurenceschopná země nezaniká jako nekonkurenceschopná firma, ale stále existuje. Konkurenceschopnost zemí je z těchto důvodů pouze politický pojem, který slouží jako zástupný symbol pro špatnou hospodářskou politiku mnoha zemí, a který nahrazuje standardní ekonomické pojmy, jako jsou hospodářský růst, produktivita a atraktivita.

Mnoho dosud nevyřešených problémů makroekonomické konkurenceschopnosti se přenáší i na úroveň regionální. Např. [7] v uvedených intencích argumentují, že na každé prostorové úrovni má konkurenceschopnost jiný obsah. Mimo makroekonomické a mikroekonomické úrovni rozlišují i tzv. mezo úroveň, která se dále rozpadá na regiony, průmyslové klastry a města. Tyto „systémy“ pak mezi sebou podle uvedených autorů soutěží v mnohem širším spektru, než pouze ve velikosti svého exportu, a v poněkud jiném pojetí než národní státy.

Camagni [6] uvádí, že regiony mezi sebou na rozdíl od zemí soutěží, a to především v přitahování firem, kapitálu a práce. Tato soutěž se však neuskutečňuje na bázi komparativních výhod, nýbrž na bázi absolutních konkurenčních výhod. To mimo jiné podle tohoto autora znamená, že žádný efektivní automatický mechanismus nezaručí regionům konkrétní roli v mezinárodní dělbě práce: „Slabá a zaostávající teritoria - ve smyslu konkurenceschopnosti ekonomické struktury, dostupnosti, kvality lidských a environmentálních faktorů, vnitřní synergie a učící se kapacity - riskují exkluzi a úpadek v mnohem větší míře než v minulosti.“ [6:19] Podle uvedeného autora může region zaniknout obdobně jako firma, např. tím, že životní úroveň obyvatel klesne pod

⁴ Viz například [19], [21], [22], [23] a [31].

hranici chudoby. Je možné si představit i situaci, kdy se region vylidní. Již Tiebout [39] ve svém modelu předpokládá mobilní domácnosti, které si vybírají místo svého bydlení podle kvality a rozsahu veřejných statků poskytovaných územními samosprávami. Klíčem k rozvoji regionu jsou v tomto pojetí regionálně specifická aktiva, jejichž působení vede ke vzniku regionálních konkurenčních výhod, které vedou k větší produktivitě, zaměstnanosti a životnímu standardu regionu [18].

Uvedený přístup zastává i autor tohoto článku. Konkurenceschopnost regionů je nutno chápat jako jejich atraktivitu a přitažlivost. Konkurenceschopný region je ten, kde chtějí žít domácnosti a ve kterém chtějí dlouhodobě fungovat firmy. Regionální konkurenceschopnost je možno podle autora definovat jako „schopnost regionálních i nadregionálních autorit vytvořit v regionu takové podmínky, které učiní region atraktivním místem pro život a podnikání“.

K této definici je však nutno předložit několik upřesňujících poznámek. Předně, konkurenceschopnost regionů je zavádějící pojem. Implikuje totiž představu konkurenční soutěže, která se mezi regiony odehrává. Je těžké si představit, že region, tedy socioekonomický systém v teritoriu, by mohl nějak spontánně soutěžit s ostatními takto definovanými systémy a na jejich úkor. Z rozvoje regionu mohou těžit i okolní regiony a naopak, úpadek regionu má zcela jistě negativní vliv na okolní regiony. Proto je třeba vztahovat konkurenceschopnost především k činnosti regionálních autorit, případně autorit nadregionálních, které mají na rozvoji regionu zájem.

Předmětem soutěže uvedených autorit je podle názoru autora aktivizace, posilování či rozvoj určitých regionálních aktiv, jejichž působení zabezpečí maximální naplnění zájmu těchto autorit. Nepředpokládáme-li selhání autorit, pak je jejich zájmem učinit region atraktivním a přitažlivým pro život a podnikání, čehož výsledkem je rychlejší rozvoj regionu. Soutěž se nemusí odehrávat pouze formou přetahování klíčových aktiv z ostatních regionů, ale i aktivizací a rozvojem vlastních zdrojů. Pochopitelně, získávání externích zdrojů (dotací, kvalifikovaných pracovních sil, atd.) se děje převážně na bázi konkurenční soutěže, ve které jde o vytvoření konkurenčních výhod.

Konkurenční výhoda regionů spočívá v přítomnosti a působení určitých společných faktorů, resp. regionálně specifických aktiv, která vedou k rychlejšímu rozvoji regionu. Faktory regionální konkurenceschopnosti jsou předmětem mnoha teoretických i empirických studií a věnuje se jim i následující oddíl tohoto článku.

Faktory

Faktor či determinanta regionální konkurenceschopnosti je tím, co vytváří konkurenční výhodu regionu a mělo by být proto předmětem zájmu regionálních i nadregionálních autorit, které mají zájem zvýšit atraktivitu regionu. Je hnací silou rozvoje regionu, je to „něco“, co vytváří konkurenční potenciál regionu a je podmínkou pro budoucí rozvoj regionu. Faktory vznikají a působí často spontánně, vlivem příznivých okolností i náhody, některé však mohou ovlivnit národní vlády i regionální autority.

Na regiony působí, buď kladně, nebo záporně, v prvé řadě konkurenční výhody jejich mateřských zemí. Jejich zdroje jsou jak kvalitativní, tak kvantitativní, resp. cenové povahy. K těm druhým patří např. daňová politika, náklady práce, měnový kurz či

vývoj cen. Regiony mají velmi omezené nástroje k tomu, aby nějakým způsobem ovlivnily vývoj některého cenového faktoru. Jejich doménou jsou faktory, které jsou zdrojem kvalitativních výhod. [35] upozorňují na to, že kvantitativní soupeření není pro regiony ani vhodné, neboť jde pouze o krátkodobé výhody, které mohou zanechat trvalý negativní vliv např. na kvalitu lidského kapitálu či přírodního prostředí.

Faktory konkurenceschopnosti regionů jsou obsaženy v hlavních strategických a plánovacích dokumentech na úrovni ČR, Evropské unie i OECD. Rovněž existuje celá řada empirických i teoretických prací, které tyto faktory hledají. V následujícím textu jsou nejprve uvedeny základní dokumenty a práce, které se regionální konkurenceschopností na uvedených úrovních zabývají. Poté je uvedeno několik skutečností, které z rešerše předmětné literatury vyplývají. Tabulka č. 1 na závěr této části uvádí přehled faktorů regionální konkurenceschopnosti.

Klíčovým dokumentem regionálního rozvoje v ČR je Strategie regionálního rozvoje ČR 2007-2013 [25]. Tato strategie neobsahuje explicitní soupis faktorů konkurenceschopnosti regionů ČR, ani její bližší vymezení. Ze strategie je však patrné, že za klíčové faktory je možné považovat kvalitu životního prostředí, inovační schopnost, kvalitu infrastruktury, rozvoj cestovního ruchu a rozvoj městských center. [1] identifikují jako faktory konkurenceschopnosti českých regionů lidské zdroje, výzkum a vývoj, inovace, ekonomickou strukturu, přímé zahraniční investice, infrastrukturu a některé další faktory (životní prostředí, cestovní ruch). [15] považuje za hlavní faktory konkurenceschopnosti českých regionů „dostupnou infrastrukturu, kvalifikované pracovní sily, tradici technologicky vyspělých odvětví, investice do vědy a výzkumu a vzdálenost od důležitých center“. [43] zdůrazňuje kvalitu podnikatelského prostředí, využití lidských zdrojů a inovační potenciál firem.

V EU je konkurenceschopnosti zemí i regionů věnována rozsáhlá pozornost. Smyslem druhého cíle strukturální politiky EU v období 2007-2013 Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost je posílení konkurenceschopnosti a atraktivity regionů, včetně zaměstnanosti. To se má podle Nařízení rady ES č. 1083/2000 dít prostřednictvím „zvýšení množství a kvality investic do lidského kapitálu, inovací, podpory znalostní společnosti a podnikání, ochrany a zlepšování životního prostředí a zlepšování dostupnosti, přizpůsobivosti pracujících a podniků, jakož i rozvoje trhu práce přístupných pro všechny“. Konkurenceschopnosti evropských regionů se věnují pravidelné periodické zprávy k sociální a ekonomické situaci regionů v EU [např. 9], zprávy o ekonomické, sociální a územní soudržnosti v EU [10, 11], případně podkladové studie pro tyto zprávy [23]. [18] hovoří v evropském kontextu o tzv. bázích regionální konkurenceschopnosti, které by měly tvořit vhodné podhoubí pro působení faktorů regionální konkurenceschopnosti. Těmito bázemi jsou produktivní kapitál, lidský kapitál, sociálně-institucionální kapitál, kulturní kapitál, infrastrukturní kapitál a znalostní kapitál. [12] v tzv. pyramidálním modelu regionální konkurenceschopnosti rozlišují zdroje konkurenceschopnosti, tzv. zjevnou konkurenceschopnost (produktivita, výkonnost a zaměstnanost) a cílové výstupy, kterými jsou kvalita života a životní standard. Mezi zdroje konkurenceschopnosti autoři řadí ekonomickou a sociální strukturu, inovační aktivity, regionální dostupnost, existenci center rozhodování a regionální kulturu a prostředí.

Studie OECD [27] mezi faktory ovlivňující konkurenceschopnost regionů řadí výrobní a infrastrukturní faktory, regionální průmyslovou strukturu, organizaci, manažerské postupy a konkurenční prostředí ve firmách a inovativní poptávku. Hlavní váha je kladena na existenci specializované regionální základny, neboť konkurenční výhody na regionální úrovni jsou spojeny s přítomností geografických klastrů specializovaných na určitou ekonomickou aktivitu. [28] se věnuje možnostem, které vlády a regionální autority mají při ovlivňování konkurenceschopnosti regionů. Každý region má své specifické, neopakovatelné faktory, které mají na úspěch regionu vliv. Mezi tyto faktory patří vybavení výrobními faktory, geografická poloha, atd., přičemž tyto faktory nemohou být politikami ovlivněny. Druhá skupina faktorů může být aktivně ovlivněna. Jde především o tzv. přímé faktory, které jsou navázány na firmy v regionu, a které vytvářejí aglomerační efekty. Mezi faktory, které mají na ekonomickou aktivitu v regionu pouze nepřímý vliv, studie řadí komunikační a dopravní infrastrukturu, velikost lokálního zdanění a kvalitu veřejných statků, např. dostupnost bydlení a kvalitu vzdělávacích institucí. Studie zdůrazňuje nutnost volby různé strategie pro různé typy regionů. Rovněž publikace „OECD Regions at a Glance“ [29, 30] věnuje regionální konkurenceschopnosti intenzivní pozornost. Kromě faktorů uvedených v předchozích dvou publikacích zdůrazňují tyto zprávy především roli veřejných investic v regionech, inovačních aktivit a mobility kvalifikované pracovní síly.

Z rešerše uvedené literatury vyplývá, že pro formulování praktických doporučení je především nutné faktory rozčlenit na exogenní a endogenní. Exogenní faktory jsou ty, které jsou neopakovatelné, případně stanovené mimo dosah regionů a regionální autority je nemohou nijak ovlivnit. Naopak, endogenní faktory je možno rozvíjet a je pomocí nich možno autonomně vytvářet a prohlubovat konkurenční výhody regionů. Tyto by měly být středem pozornosti autorit, jejichž zájmem je rozvoj regionu.

Tradičně jsou rovněž rozlišovány tvrdé a měkké faktory. Tvrďmi faktory jsou např. infrastruktura či vybavení výrobními faktory. V současnosti je však kladen důraz spíše na měkké faktory, výsledkem jejichž působení jsou regionálně specifické efekty – externality, které motivují firmy k lokalizaci v regionu, snižují jejich náklady a pozitivně ovlivňují lidské zdroje v regionu.

Dalším aspektem, který je nutno při analýze faktorů regionální konkurenceschopnosti reflektovat, jsou fáze rozvoje regionů. Např. podle [33] jsou zdrojem konkurenceschopnosti ekonomiky tažené výrobními faktory především cena práce a přírodní zdroje, ekonomiky tažené investicemi investice a efektivnost výroby standardního zboží a služeb a inovacemi tažené ekonomiky pak schopnost produkce inovativních, technologicky náročných produktů. [23:2-39] klasifikuje regiony do tří typových skupin, regiony jako místa výroby, regiony jako zdroje rostoucích výnosů a regiony jako centra znalostí. Pro první skupinu jsou důležité především levné vstupy, dobrá infrastruktura, dostupnost a dostatek lidských zdrojů. Pro regiony, jejichž ekonomika je zdrojem rostoucích výnosů, jsou důležité průmyslové aglomerační efekty, kvalifikace pracovníků, vzájemná dělba práce, velikost trhu a síť subdodavatelů. Pro třetí skupinu regionů jsou klíčové všeobecně působící aglomerační efekty, kvalita lidských zdrojů, přístup ke zdrojům a informacím, obchodní služby a kulturní vybavení. [28] klasifikuje regiony do čtyř skupin, přičemž tato typologie má klíčovou roli při výběru vhodných politik pro podporu regionální

konkurenceschopnosti. Jde o znalostně orientované městské regiony, městské regiony přecházející do fáze znalostní orientace, specializované průmyslové regiony a zemědělské regiony.

Přehled faktorů regionální konkurenceschopnosti je uveden v tabulce č. 1.

Tab. 1: Přehled faktorů regionální konkurenceschopnosti

EXOGENNÍ	ENDOGENNÍ		
	regiony tažené výrobními faktory regiony jako místa výroby	regiony tažené investicemi regiony jako zdroje rostoucích výnosů	regiony tažené inovacemi regiony jako centra znalostí
<u>kvantitativní:</u> <ul style="list-style-type: none"> • cenově-nákladové faktory • geografická poloha • vybavenost výrobními faktory • přírodní zdroje • velikost poptávky <u>kvalitativní:</u> <ul style="list-style-type: none"> • makroekonomická stabilita • efektivní veřejná správa země • kvalita a stabilita institucí 	<u>kvantitativní:</u> <ul style="list-style-type: none"> • levné vstupy • infrastruktura • dostupnost <u>kvalitativní:</u> <ul style="list-style-type: none"> • kvalita základního a středoškolského vzdělávání 	<u>kvantitativní:</u> <ul style="list-style-type: none"> • investice vč. veřejných <u>kvalitativní:</u> <ul style="list-style-type: none"> • průmyslové aglomerační efekty • efektivnost výroby standardního zboží • firemní strategie a kultura • kvalita podnikatelského prostředí • kvalifikace pracovníků • pružný trh práce • vzájemná dělba práce • kvalita vyššího vzdělávání • PZI • kvalita veřejných statků • životní prostředí a cestovní ruch 	<u>kvantitativní:</u> <ul style="list-style-type: none"> • inovace • výzkum a vývoj • technologicky náročná odvětví • všeobecné aglomerační efekty • kvalita lidských zdrojů • dostupnost informací • kultura a kulturní vybavení • obchodní propracovanost • znalosti

Zdroj: autor

Měření a hodnocení

V literatuře existuje mnoho způsobů měření a hodnocení konkurenceschopnosti. Konkurenceschopnost na mikroekonomické úrovni, tedy konkurenceschopnost firmy, je možné měřit a hodnotit na základě standardizovaných ukazatelů finanční analýzy. Jde např. o ukazatele *rentability*, *likvidity*, *aktivity* či *zadluženosti* firmy.

Měřením konkurenceschopnosti na makroekonomické úrovni se zabývají např. [3] a [7]. Autoři rozdělují způsoby měření na tři skupiny. První skupina popisuje konkurenceschopnost prostřednictvím cenově nákladových indikátorů, jako jsou cenová hladina, produktivita, náklady a reálný měnový kurz. Druhá skupina se zaměřuje na obchodní výkonnost a používá indikátory na bázi platební bilance a ukazatele velikosti a struktury zahraničního obchodu. Tyto ukazatele se společně s cenově nákladovými indikátory používají především pro měření tzv. vnější konkurenceschopnosti. Konečně poslední skupina využívá tzv. multikriteriální ukazatele, zejména indexy i komplexnější socioekonomicke indikátory, které se používají k měření zejména agregatní konkurenceschopnosti.

Celou řadu postupů měření a hodnocení na mikroekonomické a makroekonomické úrovni lze aplikovat i na úroveň regionální. Je-li např. regionální konkurenceschopnost pojímána jako souhrn konkurenceschopnosti jednotlivých firem v regionu, pak je možné provést souhrnnou finanční analýzu firem v konkrétním regionu [např. 36], zhodnotit vývoj exportní základny regionů [např. 37] či zhodnotit exportní výkonnost regionů [např. 16]. K základním limitujícím faktorům těchto analýz však patří nedostatek vhodných dat, zejména z oblasti meziregionálního obchodu [blíže 37].

Nejednotná definice regionální konkurenceschopnosti velmi stěžuje klasifikaci přístupů k jejímu měření a hodnocení. Dosud neexistuje jednotná metoda jak konkurenceschopnost měřit a hodnotit, nicméně používané přístupy lze zasadit do obecnějšího rámce a určitým způsobem strukturovat. Základem strukturace použité v tomto článku je tzv. tří úrovňový model měření [14], který rozeznává tři úrovně indikátorů. Jde o úroveň vstupů (inputs), výstupů (outputs) a výsledků (outcomes). Tento model kontextově odpovídá i výše zmíněnému pyramidálnímu modelu regionální konkurenceschopnosti, který rozeznává zdroje (vstupy), tzv. zjevnou konkurenceschopnost (výstupy) a cílové výsledky.

Logiku modelu lze shrnout následujícím způsobem. Působení skupiny faktorů (vstupů) vede k určitému výstupu. Výstupem je jev, skutečnost, která je podmínkou konkurenceschopnosti regionů, a která je determinantou cílového stavu. Výstup lze měřit buď přímo souhrnným statistickým indikátorem, nebo nepřímo některou metodou agregace dílčích indikátorů vstupů. Obdobně, pro měření výsledků, které jsou deskriptory cílového stavu, je možné použít buď přímo určitý souhrnný indikátor, nebo lze agregovat jednotlivé výstupy, nebo lze dokonce agregovat jednotlivé vstupy, a tak úroveň výstupů vynechat. Někteří autoři měří pouze jednu či různé kombinace dvou úrovní indikátorů. Některé práce rovněž explicitně nevyjadřují, zda se u použitých indikátorů jedná o indikátory vstupů, výstupů či výsledků. Ve studiích rovněž často dochází k překrývání jednotlivých úrovní, použití stejných indikátorů na různých úrovních, atd. Dochází k překrývání jak první úrovně s druhou, tak druhé úrovně se třetí. V některých pracích je tak např. produktivita vstupem pro ekonomickou

výkonnost, v některých již výstupem na úrovni ekonomické výkonnosti. Stejně tak, v některých studiích je např. HDP na obyvatele indikátorem výstupu a v některých již indikátorem požadovaného výsledku.

K měření výsledků je využíván především kvalitativní popis konkurenceschopnosti regionů, založený na vysvětlení určitého souhrnného indikátoru či jejich souboru. Souhrnný indikátor je v tomto případě chápán jako vysvětlovaná proměnná, která charakterizuje výsledný projev či výsledek konkurenceschopnosti, a významově odpovídá zvolenému přístupu (definici) ke konkurenceschopnosti regionů. Např. v přístupech, které kladou důraz na životní úroveň a standard obyvatel, jsou k měření výsledků a kvalitativnímu popisu nejčastěji využívány průměrné mzdy, čistý disponibilní důchod na obyvatele, případně míra nezaměstnanosti. V přístupech, které chápou konkurenceschopnost spíše jako ekonomickou výkonnost, je nejčastějším indikátorem míra nezaměstnanosti a HDP na obyvatele, případně produktivita práce. V přístupech, které ztotožňují konkurenceschopnost s atraktivitou, hrají důležitou roli např. migrační saldo, počet firem či velikost přímých zahraničních investic. Nejčastěji se však k měření a hodnocení výsledků konkurenceschopnosti regionů využívá souhrnných multikriteriálních indexů. K nejznámějším indexům patří EU Regional Competitiveness Index [2] a UK Competitiveness Index [14]. Multikriteriální pohled je rovněž velmi častý při hodnocení konkurenceschopnosti českých regionů [např. 15, 24, 43]. Tyto přístupy využívají celou řadu metod agregace dílčích indikátorů, jejich vážení i srovnávání. Obecně platí, že při konstrukci indexů jsou dílčí indikátory rozděleny do určitých dimenzi konkurenceschopnosti (skupin, složek). Tyto dimenze jsou nejprve hodnoceny zvlášť a poté je vytvořena souhrnná hodnota indexu.

Výstupy konkurenceschopnosti lze definovat jako důsledky působení určité skupiny faktorů (vstupů). Jsou tedy jakýmsi mezistupněm mezi faktory a cílovými výsledky konkurenceschopnosti. Do určité míry je lze ztotožnit s výše uvedenými dimenzemi konkurenceschopnosti a lze je považovat za konkrétní konkurenční výhody regionů. Stejně jako výsledky lze výstupy měřit určitým souhrnným indikátorem, případně agregací dílčích indikátorů. K nejčastěji uváděným výstupům (dimenzím) konkurenceschopnosti a jejich souhrnným indikátorům patří

- produktivita (nejčastěji měřená pomocí HDP per capita, HDP na zaměstnance),
- zaměstnanost, nezaměstnanost (míra nezaměstnanosti, struktura zaměstnanosti),
- ekonomická výkonnost (HDP per capita, míra nezaměstnanosti),
- exportní výkonnost (objem vývozu, podíl exportu na HDP),
- inovační potenciál (různé indexy),
- kvalita života, životní standard (střední délka života) a
- kvalita institucí a správy (různé indexy).

Konečné vstupy jsou v použité logice pojímány jako faktory konkurenceschopnosti. Každý faktor je opět možno měřit i hodnotit dílčím indikátorem, případně několika dílčími indikátory, případně opět jejich agregací. Kvalita měření a hodnocení faktorů regionální konkurenceschopnosti (a následně tedy i jejich výstupů a výsledků) závisí na dostupnosti regionálních dat a vypovídací schopnosti zvolených indikátorů.

Závěr

Přes svoje četné praktické používání je konkurenceschopnost stále špatně uchopitelný koncept. Je nutno rozlišovat konkurenceschopnost na makroekonomickej úrovni (konkurenceschopnost zemí), mikroekonomickej úrovni (konkurenceschopnost firem) a tzv. mezo úrovni (konkurenceschopnost regionů, klastrů a měst).

Regionální konkurenceschopnost je nutné chápát především jako atraktivitu. Regiony mezi sebou soutěží na bázi absolutních konkurenčních výhod, a to zejména v přitažování firem, kapitálu a práce. Existuje celá řada faktorů, které vytváří konkurenční výhody regionů, přičemž ty jsou odvislé od typu regionu i vývojové fáze, ve které se region nachází.

K měření regionální konkurenceschopnosti se používá celá řada přístupů. Základem k jejich strukturaci v tomto článku je tzv. tří faktorový model měření, který rozeznává tři úrovně proměnných. Jde o úroveň vstupů, výstupů a výsledků.

Konkurenceschopnostní přístupy k rozvoji regionů vycházejí ze širokého spektra regionálních rozvojových teorií. Tato obsáhlost a přesah na jedné straně vyvolávají naději, že by se konkurenceschopnost mohla stát v budoucnu univerzální integrální teorií rozvoje regionů, na druhé straně však spolu s definiční nepřesností vede ke zmatečnosti a pesimismu ohledně současného praktického využití. Proto je zatím přinejmenším nezbytné přistupovat k tomuto konceptu s maximální možnou opatrností.

Literatura

- [1] Adámek, P., Csank, P., Žížalová, P. (2006): Regionální hospodářská konkurenceschopnost. Bergman Group, 46 s.
- [2] Annoni, P., Kozovska, K. (2010): EU Regional Competitiveness Index 2010. European Commission, Luxemburg. 274 p., ISBN 978-92-79-15693-9.
- [3] Balcarová, P., Beneš, M. (2006): Metodologie měření a hodnocení makroekonomickej konkurenční schopnosti. Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, Brno. Working Paper č. 9/2006, 37 s., ISSN 1801-4496.
- [4] Beneš, M. (2006): Konkurenceschopnost a konkurenční výhoda. Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, Brno. Working Paper č. 5/2006, 39 s., ISSN 1801-4496.
- [5] Blažek, J., Uhlíř, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje - nástin, kritika, klasifikace. Karolinum, Praha. 212 s., ISBN 80-246-0384-5.
- [6] Camagni, R. (2002): On the concept on territorial competitiveness: sound or misleading? Urban Studies, No. 39, pp. 2395-2411.
- [7] Cellini, R., Soci, A. (2002): Pop competitiveness. Banca Nationale del Lavoro Quarterly Review No. 55, pp. 71-101.

- [8] Davies, H., Ellis, P. D. (2000): Porter's 'Competitive Advantage of Nations': Time for a final judgment? *Journal of Management Studies*, 37(8), pp. 1189-1213.
- [9] European Commission (EC, 1999): Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation of Regions in the EU. European Commission, Brussels.
- [10] Evropská komise (2007): Rostoucí regiony, rostoucí Evropa – čtvrtá zpráva o hospodářské a sociální soudržnosti. Úřad pro úřední tisky Evropských společenství, Lucembursko. 222 s., ISBN 92-79-05700-7.
- [11] Evropská komise (2010): Investování do budoucnosti Evropy – pátá zpráva o hospodářské a sociální soudržnosti. Úřad pro tisky Evropské unie, Lucembursko. 298 s., ISBN 978-92-79-17796-5.
- [12] Gardiner, B., Martin, R., Tyler, P. (2004): Competitiveness, Productivity and Economics Growth across the European Regions. *Regional Studies*, Vol. 38/9, pp. 1045-1067.
- [13] Grant, R. M. (1991): Porter's Competitive Advantage of Nations: An Assessment. *Strategic Management Journal*, Vol. 12, pp. 535-548.
- [14] Huggins, R. (2003): Creating a UK Competitiveness Index: Regional and Local Benchmarking. *Regional Studies*, Vol. 37, pp. 89-96.
- [15] Kahoun, J. (2007a): Ukazatele regionální konkurenceschopnosti v České republice. Working Paper CES VŠEM, č. 6., 33 s., ISSN 1801-2728.
- [16] Kahoun, J. (2007b): Exportní výkonnost krajů České republiky. *Bulletin CES VŠEM* 21/2007, str. 1-3, ISSN 1801-1578.
- [17] Kern, J. (2005): Je konkurenceschopnost regionů podmínkou jejich efektivního rozvoje? In: „New members – New Challenges for the European Regional Development Policy“. 27. - 30. 9. 2005. Nový Smokovec, s. 171-174, ISBN 80-225-2060-8.
- [18] Kitson, M., Martin, R., Tyler, P. (2004): Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept? *Regional Studies*, Vol. 38/9, pp. 991-999.
- [19] Kitson, M., Martin, R., Tyler, P. (2005): The Regional Competitiveness Debate. The Cambridge – MIT Institute, 14 p.
- [20] Klvačová, E. (2008): Konkurenceschopnost, nebo přitažlivost? In: Klvačová, E., Malý, J., Mráček, K. (2008): Různé cesty ke konkurenceschopnosti: EU versus USA. Professional Publishing, 236 s., ISBN 978-80-86946-84-9.
- [21] Krugman, P. (1994): Competitiveness – A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, No. 73, pp. 28-44.
- [22] Krugman, P. (1996): Making Sense of the Competitiveness Debate. *Oxford Review of Economic Policy*, No.12/3, pp. 17-35.
- [23] Martin, R. (2003): A study on the factors of regional competitiveness (A draft final report for the European Commission). Cambridge Econometrics, University of Cambridge.

- [24] Martinčík, D. (2007): Konkurenceschopnost krajů ČR – měření úrovně a dynamiky. In: Ježek, J. a kol. (2007): Budování konkurenceschopnosti měst a regionů v teorii a praxi, Západočeská univerzita, Plzeň, s. 247-262. ISBN 978-80-7043-632-5.
- [25] Ministerstvo pro místní rozvoj (2006): Strategie regionálního rozvoje České republiky.
- [26] North, D.C. (1955): Location Theory and Regional Economic Growth. *The Journal of Political Economy*. Volume 63, Issue 3, pp. 243-258.
- [27] Organization for Economic Co-operation and Development (1994): Globalization and Local & Regional Competitiveness. OCDE/GD (94)13, Paris, France. 62 p.
- [28] Organization for Economic Co-operation and Development (2005): Building Competitive Regions - Strategies and Governance. Paris, France. 139 p., ISBN 92-64-00946-9.
- [29] Organization for Economic Co-operation and Development (2009): OECD Regions at a Glance 2009. Paris, France. 198 p., ISBN 978-92-64-05582-7.
- [30] Organization for Economic Co-operation and Development (2011): OECD Regions at a Glance 2011. Paris, France. 168 p., ISBN 978-92-64-10525-6.
- [31] Oughton, Ch. (1997): Competitiveness Policy in the 1990s. *The Economic Journal*, No. 107/444, pp. 1486-1503.
- [32] Porter, M. (1993): Konkurenční výhoda (Jak vytvořit si nadprůměrný výkon). Victoria Publishing, Praha, 626 s., ISBN 80-85605-12-0.
- [33] Porter, M. (1998): The Competitive Advantage of Nations. Free Press, New York. 855 p., ISBN 0-684-84147-9.
- [34] Richardson, H. W. (1973): Regional Growth Theory. London, MacMillan. 274 p., ISBN 978-0333144275.
- [35] Ručinská, S., Ručinský, R. (2007): Factors of regional competitiveness. In: "2nd Central European Conference in Regional Science", Nový Smokovec 10. 10. – 13. 10. 2007, pp. 902-911.
- [36] Šiška, L. (2011): Analysis of the financial performance of enterprises based in the Vysočina Region. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendeleianae Brunensis*, LIX, No. 4, pp. 355–362.
- [37] Šulc, M. (2011): Exportní základna českých krajů. *Acta Universitatis Bohemiae Meridionales*, 2010, XIII, č. 3, s. 31-39, ISSN 1212-3285.
- [38] Tiebout, CH. M. (1956a): Exports and Regional Economic Growth. *The Journal of Political Economy*, Vol. 64, No. 2, pp. 160-164.
- [39] Tiebout, CH. M. (1956b): A Pure Theory of Local Expenditures. *The Journal of Political Economy*, Vol. 64, No. 5, pp. 416-424.
- [40] Úřad vlády (2005): Strategie hospodářského růstu České republiky.

- [41] Úřad vlády (2006): Národní rozvojový plán České republiky 2007-2013.
- [42] Varadzin, F. (2008): Pokročilejší teorie světových trhů zboží, kapitálu a práce. In: Cihelková, E., a kol. (2008): Mezinárodní ekonomie II, C. H. Beck, Praha. 258 s., ISBN 978-80-7400-054-6.
- [43] Viturka, M. (2007): Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení. Politická ekonomie č. 5/2007, s. 637-658, ISSN 0032-3233.
- [44] Wokoun, R. (2010): Teoretické a metodologické přístupy k výzkumu regionální konkurenceschopnosti. In: Geografie pro život ve 21. století: Sborník příspěvků z XXII. sjezdu České geografické společnosti pořádaného Ostravskou univerzitou v Ostravě 31. srpna - 3. září 2010, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. s. 561-565, ISBN 978-80-7368-903-2.

Definition, Factors and Measurement of Regional Competitiveness

Abstract

The subject of this article is regional competitiveness. The aim of the author is to contribute to the regional competitiveness debate, especially from the perspective of its definition, searching for factors and their measurement. Regional competitiveness can be primarily taken as attractiveness. Regions mutually compete on the basis of absolute competitive advantages, particularly in the area of attracting firms, capital and human resources. There are many factors that create regional competitive advantages. These are dependent on the type and stage of the development of the region. Many approaches are used to measure regional competitiveness. In this article, a three factor measurement model is used to structure them. This model is based on three levels of variables. These are inputs, outputs and outcomes.

Key words

Regional competitiveness, regions, factors, measurement, competitive advantage

Kontaktní údaje

Ing. Michal Šulc
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Tolstého 16, 586 01 Jihlava
sulc.m@vspj.cz

Výzkum zájmu chlapců-maturantů o vysokoškolské zdravotnické studijní obory v Kraji Vysočina

Martina Chalupová, Jana Borůvková

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstrakt

Příspěvek přináší výsledky výzkumu mezi chlapci-maturanty v kraji Vysočina, provedený v březnu 2011, jenž si vytkl za cíl zjistit, zda tito respondenti uvažují při volbě studia na vysoké škole o zdravotnických oborech. Konkrétně, zda při plánování své budoucnosti zvažují uplatnění jako zdravotní bratr, profesi, ve které je v současnosti převaha žen. Výzkum se dále věnoval určení existence vlivu ekonomické krize na rozhodování o volbě vysokoškolského studia u chlapců-maturantů v Kraji Vysočina. Za účelem porovnání odpovědi studentů gymnázií a středních odborných škol je použit chí-kvadrát test o nezávislosti, který testuje nulovou hypotézu "odpovědi respondentů na danou otázku nezávisí na typu studované střední školy".

Klíčová slova

chlapci-maturanti, volba vysokoškolského studia, zdravotní bratr, Kraj Vysočina, ekonomická krize

1. ÚVOD

Současný demografický vývoj v ČR, charakteristický výrazným propadem počtu potenciálních uchazečů o vysokoškolské studium, donutil vysoké školy a univerzity uvažovat marketingově. Což mimo jiné znamená ještě více snažit se zjistit, jak uvažují a které informace vyhledávají středoškoláci při výběru svého oboru studia (Simoes, Soares, 2010, Moogan, 2011). V marketingovém vyjádření běžné podnikové praxe se jedná o vhled do přemýšlení zákazníka – „customer insight“ (Kotler, Armstrong, 2010).

Podle Minksové (2010) se tématu volby vysokoškolského studia v České republice věnovalo několik výzkumů, jeden z významných, provedený Centrem pro studium vysokého školství, se týkal už přijatých vysokoškoláků, s názvem *Sociální portrét vysokoškolských studentů*. V roce 2005 proběhla poslední vlna dotazníkového šetření, zaměřeného na studenty VŠ: *Sociální portrét vysokoškolských studentů v ČR V. – veřejné vysoké školy*. V rámci tohoto šetření se také zkoumaly okolnosti volby studia: motivace pro vstup na VŠ, přechod ze SŠ na VŠ, volba VŠ, hodnocení přijímacího řízení (uspokojení vzdělanostních aspirací, opakovaná volba vzdělávací dráhy). K dispozici jsou mnohé, v zahraničí provedené, obecně zaměřené výzkumy, které zjišťují vlivy na výběr studia středoškoláků. (Porter, Umbach 2006, Galotti and Mark,

1994, Coccari & Javalgi 1995). Opakovaně určily faktory tohoto výběru, jako nejdůležitější pak definovaly vliv osobnosti, zájmů, rodičů, přátel, socio-ekonomický statut rodiny nebo umístění VŠ/univerzity (Hossler, Schmit, Vesper 1999, Dixon, Martin, 1999, Sanders, 1986). Jedním z nejvíce citovaných modelů rozhodování o výběru vysoké školy je Hosslerův třífázový model (Hossler, Gallagher, 1987), kdy v první fázi rozhodování o budoucím oboru studia hrají významnou roli rodiče.

Mnohé studie a výzkumy se věnovaly genderovým vlivům na volbu hlavního oboru studia. Například Jacobs (1986) nebo Lackland (2001) prokázali, že ženy si více vybírají obory studia, ve kterých tradičně dominují ženy. Právě Lackland vysvětloval, že ženy si vybírají obory, jako je učitelství nebo ošetřovatelství kvůli tomu, že jim jsou tato povolání přirozeně blízká. Podle teorie proporcí Kanterové (1993), statut menšiny v prostředí jakékoli organizace působí jako brzda a posiluje tradiční role. Pokud tuto teorii použijeme na zkoumanou oblast, můžeme předpokládat, že mizivý počet mužů – zdravotních bratrů, vytváří ohromný tlak na těch pář, kteří si vybrali toto povolání.

Výzkumem vlivu krize na rozhodování středoškoláků na výběr oboru studia se v ČR zatím nikdo nezabýval, ekonomická krize je poměrně nový fenomén.

1.1 Zájem chlapců o studium zdravotnických oborů v Kraji Vysočina

Vysoká škola polytechnická Jihlava úspěšně akreditovala studijní program Ošetřovatelství v roce 2008. V rámci něj si mohou zájemci vybrat studijní obory Porodní asistentka a Všeobecná sestra, lze je studovat po absolvování jakékoli střední školy ukončené maturitou. Během 4 let až do současnosti (akademický rok 2011/2012) si tento studijní program zapsalo jen 18 mužů. To představuje 6 % z celkem 298 studentů, kteří se rozhodli studovat tento program. Žádný z nich neměl zájem o obor Porodní asistentka.¹

Také na pět středních zdravotních školy v Kraji Vysočina míří málo chlapců, během deseti let (od školního roku 2001/2002) se jejich počet ročně pohyboval od 11 do 22, což činilo za celé desetileté období pouze 174 chlapců.

2. CÍLE VÝZKUMU

V obecné poloze bylo cílem výzkumu zjištění, zda chlapci-maturanti z Kraje Vysočina uvažují při volbě studia na vysoké škole o zdravotnických oborech, konkrétně o profesi zdravotní bratr. Dalším cílem bylo porovnat odpovědi chlapců-maturantů z gymnázíí a ze středních škol. Pomocí Pearsonova chí-kvadrát testu o nezávislosti otestovat, na které otázky odpovídaly tyto dvě skupiny studentů stejně, a u kterých otázek se odpovědi těchto skupin statisticky významně lišily.

Výzkumné otázky:

1. Ovlivnily chlapce-maturanty při volbě budoucího studijního oboru mediální informace o ekonomické krizi?

¹ Údaje Katedry Zdravotnických studií Vysoké školy polytechnické Jihlava z května 2012

2. Determinuje volbu budoucího oboru maturantů ve prospěch zdravotnických oborů negativní zkušenost členů domácnosti s ekonomickou krizí?
3. Spojují si chlapci-maturanti zdravotnické obory s jistotou zaměstnání, s oblastí, které se krize nedotýká?
4. Odpovídají studenti gymnázií a ostatních středních škol na položené otázky shodně? Jsou mezi odpověďmi těchto dvou skupin statisticky významné rozdíly?

3. METODIKA VÝZKUMU

Primární výzkum byl veden pomocí on-line dotazníku, který měl být vyplněn studenty během vyučování, v rámci výuky spojené s výpočetní technikou. Samotnému výzkumu předcházely telefonické i osobní schůzky s řediteli/ředitelkami škol. Těm také byly e-mailem přeposlány písemné instrukce k provedení šetření a webový odkaz na dotazník umístěný na serveru vyplnto.cz. K němu měli přístup jen studenti oslovených škol, odkaz nebyl veřejně dostupný.

Za účelem porovnání odpovědí studentů gymnázií a středních odborných škol byl použit chí-kvadrát test o nezávislosti, který testuje nulovou hypotézu "odpovědi respondentů na danou otázku nezávisí na studované střední škole". Pomocí statistického softwaru Statistica byla pro každou zkoumanou otázku vypočítaná p -hodnota a pokud bylo $p < 0,05$, byla nulová hypotéza zamítnuta a byla přijata hypotéza alternativní "odpovědi respondentů na danou otázku závisí na studované střední škole" a tím byla prokázána statisticky významná odlišnost mezi tím, jak odpovídají na danou otázku studenti gymnázií a tím, jak na ni odpovídají studenti SOŠ.

4. VÝBĚR RESPONDENTŮ A CHARAKTERISTIKA VÝBĚROVÉHO SOUBORU

Objektem výzkumu byli zvoleni studenti maturitních ročníků středních škol na Vysočině. Vybrány byly školy, u kterých se předpokládala možnost volby zdravotnických oborů. Osloveny proto byly všechny obchodní akademie, gymnázia a také střední průmyslové školy (školy jak státní, tak i soukromé). Celkem bylo v maturitním ročníku ve školním roce 2010/11 v těchto 32 středních školách 1231 chlapců.

Střední zdravotnické školy v Kraji Vysočina nebyly do výzkumu zahrnuty, a to kvůli tomu, že studenti, kteří na těchto školách již studují, si zkoumaný obor studia již zvolili. Z výzkumu byly také vyloučeny střední odborné školy, jejichž absolventi ve významné míře směřují do praxe, případně jejich studium je již na střední škole výrazně specializováno (odborná učiliště s maturitou, gastronomická, hotelová, veterinární i zemědělská škola).

V rámci telefonického i osobního kontaktu s řediteli/ředitelkami škol se do výzkumu zapojilo 23 středních škol, na kterých studovalo v maturitním ročníku 796 chlapců, což

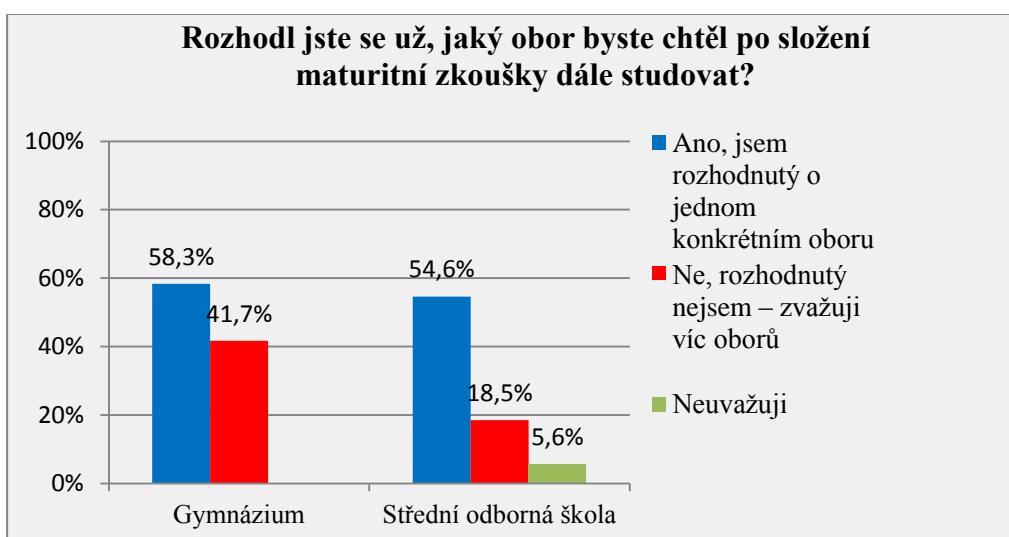
je necelých 65 % z celkového počtu chlapců-maturantů v daném roce. Celkem byly získány odpovědi od 386 respondentů, z nichž 216 byly studenti gymnázií a 170 studenti ostatních středních škol. Největší ochota k účasti na výzkumu byla zaznamenána u ředitelů/ředitelek gymnázií (zúčastnilo se 17 škol z 18), zatímco v případě obchodních akademii a středních průmyslových škol se zapojilo 6 škol ze 14.

5. VÝSLEDKY

Při interpretaci byl kladen důraz na sociologické aspekty zkoumané problematiky. Struktura této části odpovídá struktuře dotazníku, ve kterém byly otázky seřazeny tak, aby byla respektována jejich logická návaznost. Těžiště realizovaného sociologického průzkumu spočívalo především na zjišťování strategie volby budoucího oboru vysokoškolského studia u chlapců-maturantů v Kraji Vysočina a existence vlivu stále přítomné ekonomické krize na jejich rozhodnutí.

5.1 Rozhodování o oboru studia chlapců maturantů v Kraji Vysočina

První otázka výzkumu měla za cíl zjistit, zda chlapci-maturanti mají jasně vybrán obor svého vysokoškolského studia v době, kdy už měli odevzdané přihlášky ke studiu. Nejvíce chlapců-maturantů, 63,2 %, si zvolilo konkrétní obor studia (viz Obr. 2). Jen minimum z nich (3,1 %) o studiu na vysoké škole už neuvažovalo, student gymnázia mezi nimi nebyl. Ukázalo se, že v čase výzkumu (březen 2011) stále neměla třetina chlapců-maturantů jasno, který obor studia si nakonec zvolí. Mezi nerozhodnými převažovali studenti gymnázií.

Obr. 1 Rozhodování o oboru/oborech studia chlapců-maturantů v Kraji Vysočina (Otázka č. 1)

Zdroj: Vlastní výzkum „Strategie volby budoucího studijního oboru chlapci-maturanty v Kraji Vysočina“, 03/2011, 386 respondentů

Test nezávislosti ukázal, že odpovědi na otázku „Víte, jaký obor byste chtěli po maturitě studovat“ závisí na typu studované střední školy ($p = 0,000$).

Další otázka směřovala k specifikaci vybraných oborů chlapců maturantů v Kraji Vysočina. Odpovědi respondentů na tuto otevřenou otázku byly v Tabulce 2 rozděleny do jednotlivých sloučujících oborů. U každého respondenta byly roztríďeny všechny odpovědi. Pokud tedy respondent uvedl „Práva, ekonomie“ – pak byly zaznamenány oba vybrané obory studia. Pokud respondent uvedl obory studia, které spadly do stejné kategorie (např. všeobecné lékařství, stomatologie), výběr jeho oboru byl započítán jako jeden. Tato upřesňující otázka rozvádí první zjištěný fakt, že přibližně třetina studentů se chystá volit z více oborů, resp. půjde na přijímací zkoušky na různě zaměřené obory. Pod pojmem ekonomické obory spadaly nejčastěji uváděné odpovědi „management, daně, účetnictví, řízení, finance, ekonomie, podnikové hospodářství, marketing, mezinárodní obchod, cestovní ruch“. Do právnického oboru byly zařazeny odpovědi „práva“ – jiné varianty odpovědí se nevyskytovaly. Pod technický obor se dostaly odpovědi „informatika, strojní inženýrství, strojírenství, technika požární ochrany, stavební inženýrství, architektura“. K přírodním vědám byly přiřazeny odpovědi „chemie, biologie, molekulární biologie.“ Do humanitních a uměleckých oborů byly zařazeny odpovědi „archeologie, studium jazyků, žurnalistika, mediální komunikace, herectví, filmářství, teorie filmu, filologie, kulturní/sociální antropologie, historie, sociologie, psychologie, religionistika, filozofická fakulta, diplomacie, politologie, filozofie, společenské vědy, etnologie, sportovní studia“. Do pedagogických oborů spadly odpovědi „učitelství, pedagogika, andragogika“. V lékařských oborech byly započítány odpovědi „všeobecné lékařství, medicína, veterinární studia, zubní lékařství, farmacie“. Do ostatních zdravotnických spadly odpovědi „fyzioterapie, nutriční terapeut, zdravotní laborant, regenerace a výživa, vojenský záchranář“. V sociálních oborech jsou zaznamenány odpovědi „sociální a charitativní práce, sociální poradenství“.

Tabulka 1 Výběr oborů studia chlapců-maturantů v Kraji Vysočina

Obory	Absolutní	Relativní
Ekonomické	121	31,4 %
Humanitní a umělecké	81	21,0 %
Technické	66	17,1 %
Pedagogické	40	10,4 %
Právnické	35	9,0 %
Přírodní vědy	28	7,3 %
Lékařské (vč. farmaceutických)	27	7,0 %
Ostatní zdravotnické	13	3,4 %
Sociální	9	2,3 %

Zdroj: Vlastní výzkum „Strategie volby budoucího studijního oboru chlapci-maturanty v Kraji Vysočina“, 03/2011, 386 respondentů

Tabulka 1 ukazuje, že chlapci-maturanti uvažovali nejvíce o ekonomických oborech (31,4 %), jakou druhou nejčastější variantu vybírali studium humanitních oborů (21 %). Na třetím místě se objevuje zájem o technické obory (17,1 %), v závěsu pak následují obory pedagogické (10,4 %). Ostatní zdravotnické (3,4 %) a sociální (2,3 %) patří k těm nejméně uváděným studijním oborům.

5.2 Faktory, které hrály roli v rozhodování

Otzáka, která měla zjistit sílu faktorů, které hrály v rozhodování chlapců-maturantů v Kraji Vysočina nějakou roli, byla maticová, škála byla volena v rozmezí od 1 do 4 (1 = výrazné ovlivnění, 4 = žádné ovlivnění).

Tabulka 2 Faktory, které měly vliv na rozhodování o oboru studia u chlapců-maturantů v Kraji Vysočina

Podotázka	Průměr	Rozptyl
Zvolený obor nabízí v současnosti jistotu uplatnění	2,064	0,739
Prestiž povolání	2,235	0,757
Obor, který jsem si vybral, je v současnosti „výnosný“	2,350	0,848
Vzdálenost místa studia od domova	2,906	1,058
Finanční náročnost studia	2,941	0,890
Lehké podmínky přijímací řízení	3,056	0,887
Studium tohoto oboru mi doporučili rodiče	3,286	0,809
Pro studium tohoto oboru se rozhodli mí kamarádi	3,537	0,607

Zdroj: Vlastní výzkum „Strategie volby budoucího studijního oboru chlapci-maturanty v Kraji Vysočina“, 03/2011, 386 respondentů

Chlapci-maturanti přisuzují největší vliv na své rozhodování o výběru studia faktoru jistoty uplatnění (viz Tabulka 2). Významnou roli hraje i prestiž povolání, které by měli po ukončení studia vykonávat. Silný vliv přisuzují i hodnocení oboru jako „výnosného“. Vliv kamarádů, ale i rodičů chlapci-maturanti převážně odmítají. V rozhodování tedy hrají roli převážně racionální důvody a jejich uvažování vykazuje ekonomické rysy. Nejen směrem do budoucnosti (tedy jaké ohodnocení v zaměstnání očekávají respondenti po skončení studia), ale i v současnosti (chlapci-maturanti poměrně silně zvažují i finanční náročnost studia).

Roli hraje i vzdálenost vysoké školy od domova. Podmínky přijímacího řízení pro ně spíše nejsou podstatným vlivem, což je zřejmě ovlivněno faktem, že vysoké školy v ČR zareagovaly na silný demografický pokles v počtu zájemců o studium a podmínky přijímacího řízení jsou na mnoha oborech (zejména ekonomických) méně náročné.

Test nezávislosti u všech faktorů prokázal, že hodnocení uvedených faktorů je závislé na studované střední škole ($p < 0,05$), proto není zamítnuta nulová hypotéza o nezávislosti.

5.2.1 Vliv nezaměstnanosti v rodině na výběr studijního oboru

Výzkum ukázal, že nezaměstnanost se dotkla 77 (20 %) domácností, ve kterých žili chlapci-maturanti. Na tuto otázku neodpovědělo 12 respondentů, kteří zároveň uvedli, že o dalším studiu už neuvažují. Vliv nezaměstnanosti v domácnosti, ve kterých žijí chlapci-maturanti, nebyl podle výzkumu výrazný. Za zásadní, nebo spíše zásadní význam při rozhodování o oboru studia tomuto faktu přisoudilo jen 7 respondentů, převažovali mezi nimi studenti středních odborných škol (5 oproti 5 gymnazistům). Žádnou, případně méně důležitou roli takové události naopak přisoudilo 62 chlapců-maturantů, mezi nimi převažovali gymnazisté (viz Tabulka 3).

Tabulka 3 Vliv nezaměstnanosti v rodině chlapců-maturantů v Kraji Vysočina na výběr jejich studijního oboru

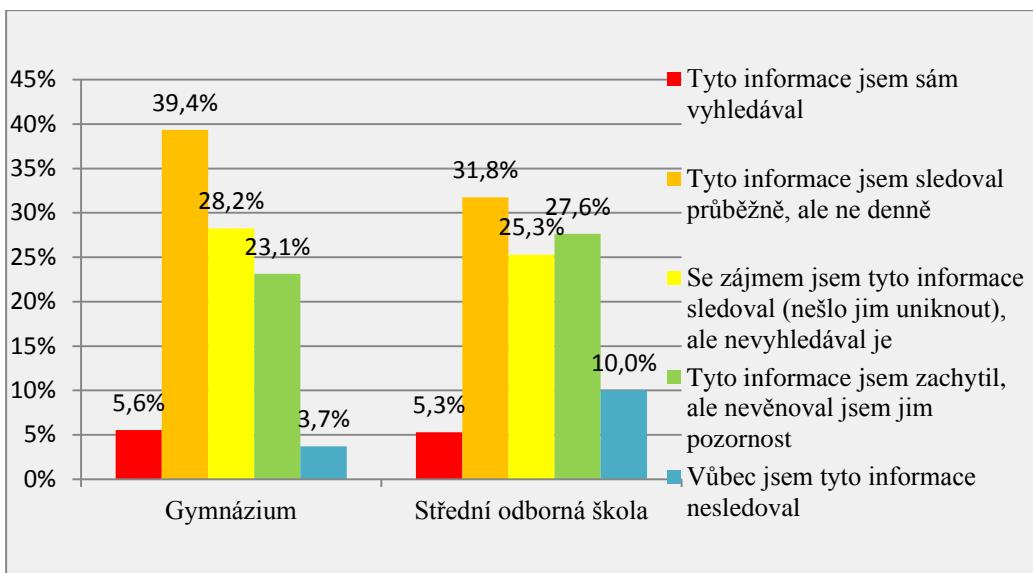
	Zásadní	Spíše zásadní	Ani tak, ani tak	Méně výraznou	Žádnou
Gymnázium	1	1	5	11	29
SOŠ	0	5	3	4	18

Zdroj: Vlastní výzkum „Strategie volby budoucího studijního oboru chlapci-maturanty v Kraji Vysočina“, 03/2011, 386 respondentů

Test nezávislosti prokázal, že nezaměstnanost v rodině a význam jejího vlivu na rozhodnutí o budoucím studiu neměla nic společného s typem studované střední školy, $p = 0,513$.

5.2.2 Vliv informací o ekonomické krizi v letech 2009 a 2010

Informacím o recesi byli chlapci-maturanti vystaveni intenzivně. Aktivní přístup, tedy vyhledávání těchto informací, přiznává ale jen něco málo přes 5 % gymnazistů i studentů středních odborných škol. U obou skupin respondentů převládla situace, kdy mediální obraz o událostech spojených s hospodářskou recesí sledovali pravidelně a se zájmem, jak je patrné z Obr. 2. Projevuje se tak silný zájem o další studium v ekonomických oborech. Nezájem o tyto informace je větší mezi studenty středních odborných škol, 10 % z těchto respondentů vůbec tyto události nesledovalo, mezi gymnaziisty jich je jen 3,7 %.

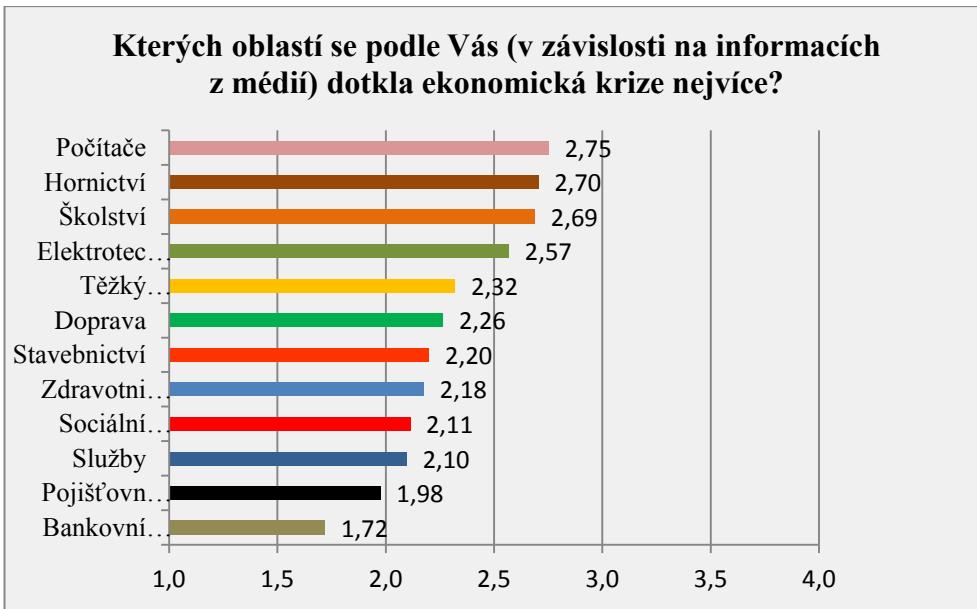

Obr. 2 Sledování informací o ekonomické krizi v letech 2009-2010 chlapci-maturanty v Kraji Vysočina

Zdroj: Vlastní výzkum „Strategie volby budoucího studijního oboru chlapci-maturanty v Kraji Vysočina“, 05/2011, 386 respondentů

Testem nezávislosti bylo prokázáno, že typ studované školy neovlivňuje zájem o mediální obraz probíhající hospodářské recese, $p = 0,077$.

Jak ukazuje Obr. 3, chlapci-maturanti uvádějí, že ekonomická krize nejvíce zasáhla bankovní sektor, nejméně oblast spojenou s výpočetní technikou. Sledované oblasti – tedy sociální služby a zdravotnictví – vnímali respondenti na základě informací získaných z médií jako oblast, které se recese dotkla spíše méně výrazně. Překvapivé je, že školství vnímali jako oblast, které se krize dotkla nadprůměrně. Zajímavé je, že žádný obor nevnímali respondenti jako silně ovlivněný krizí. Škála odpovědí byla volena v rozmezí od 1 do 4 (1 = silný vliv krize na obor, 4 = slabý vliv krize na obor).

Obr. 3 Oblast ekonomiky dotčená ekonomickou krizí – názor chlapců-maturantů v Kraji Vysočina utvářen na základě sledování médií ve školním roce 2010/11

Zdroj: Vlastní výzkum „Strategie volby budoucího studijního oboru chlapci-maturanty v Kraji Vysočina“, 05/2011, 386 respondentů

Odpovědi na otázku „Kterých oblastí se podle Vás (v závislosti na informacích z médií) dotkla ekonomická krize nejvíce?“ nezávisí na typu studované střední školy. Studenti obou typů středních škol odpovídají na položenou otázku stejně, rozdíly v počtech odpovědí nejsou statisticky významné ($p > 0,05$).

5.3 Zájem o práci zdravotního bratra (ošetřovatele) mezi chlapci maturanti v Kraji Vysočina

Chlapci-maturanti z kraje Vysočina projevili o práci zdravotního bratra jen malý zájem. Jak je patrné z Obr. 4, toto povolání by chtělo vykonávat pouze 6 respondentů (1,6 % z celkového počtu respondentů), všichni studovali na gymnáziu. O tomto povolání uvažovalo jen 32 chlapců-maturantů. Nejvíce z nich bylo mezi gymnazisty (28), jen 4 se našli mezi studenty středních odborných škol.

Obr. 4 Zájem o práci zdravotního bratra/ošetřovatele mezi chlapci-maturanty v Kraji Vysočina v roce 2011

Zdroj: Vlastní výzkum „Strategie volby budoucího studijního oboru chlapci-maturanty v Kraji Vysočina“, 03/2011, 386 respondentů

Vliv studované střední školy na zájem o profesi zdravotního bratra byl prokázán, $p = 0,00006$, studenti gymnázií odpovídali na tuto otázku statisticky významně jinak než studenti středních odborných škol.

6. DISKUSE A ZÁVĚR

Výzkum měl za cíl pokusit se standardním dotazníkovým šetřením zachytit vzorek středoškolské populace z Vysočiny, zjistit zájem o vysokoškolská studia ve zdravotnických oborech, pokusit se zjistit vliv ekonomické krize a jiných faktorů.

1. Ovlivnily chlapce - maturanty při volbě budoucího studijního oboru mediální informace o ekonomické krizi?

Vyhledávání informací o hospodářské recesi přiznalo jen něco málo přes 5 % gymnazistů i studentů středních odborných škol. U obou skupin respondentů převládl stav, kdy přiznali, že události spojené s ekonomickou krizí sledovali v médiích pravidelně a se zájmem. Nezájem o tyto informace byl větší mezi studenty středních odborných škol, 10 % z těchto respondentů vůbec tyto události nesledovalo, mezi gymnaziisty jich je jen 3,7 %.

2. Determinuje volbu budoucího oboru maturantů ve prospěch zdravotnických oborů negativní zkušenost členů domácnosti s ekonomickou krizí?

Vliv nezaměstnanosti v domácnosti, ve kterých žijí chlapci-maturanti, nebyl podle výzkumu výrazný. Nezaměstnanost se dotkla pětiny domácností, ve kterých žili chlapci-maturanti. Za zásadní, nebo spíše zásadní význam při rozhodování o oboru studia tomuto faktu přisoudilo jen 7 respondentů, převažovali mezi nimi studenti středních odborných škol (5 oproti 2 gymnaziím). Zádnou, případně méně důležitou roli takové události naopak přisoudilo 62 chlapců-maturantů, mezi nimi převažovali gymnazišté.

3. Spojují si chlapci-maturanti zdravotnické obory s jistotou zaměstnání, oblastí, které se krize nedotýká?

Podle chlapců-maturantů ekonomická krize nejvíce zasáhla bankovní sektor, nejméně oblast spojenou s výpočetní technikou. Zdravotnictví vnímali respondenti na základě informací získaných z médií jako oblast, které se recese dotkla spíše méně výrazně. Překvapivým zjištěním výzkumu bylo, že chlapci-maturanti vnímali školství jako oblast, které se krize dotkla nadprůměrně. Zajímavé také je, že žádný obor respondentů nevyhodnotili jako silně ovlivněný krizí.

4. Studenti gymnázií a ostatních středních škol odpovídají na položené otázky shodně, mezi odpověďmi těchto dvou skupin nejsou statisticky významné rozdíly.

Studenti odpovídali shodně na tyto dotazy:

- Byl někdo, s kým žijete v domácnosti, v posledních dvou letech nezaměstnaný?
- Sledoval jste v médiích informace o ekonomické krizi v roce 2009 a 2010?
- Kterých oblastí se podle Vás dotkla ekonomická krize nejvíce?

Typ studované střední školy ovlivnil odpovědi na uvedené otázky:

- Jste rozhodnutý, jaký obor byste chtěl po složení maturitní zkoušky dále studovat?
- Uvažoval jste před výběrem oboru studia o práci zdravotního bratra / ošetřovatele?
- Ohodnoťte faktory, které hrály ve Vašem rozhodování o oboru studia roli.

Pilotní výzkum bude sloužit jako podklad pro longitudální výzkum. Ten by měl v budoucnu zkoumat, jakým způsobem se vyvíjí zájem chlapců o zdravotnické obory. Dalším cílem bude data porovnat s dostupnými údaji za celou populaci středoškoláků v ČR a pokusit se odhalit, zda existují nějaké rysy této populace, jimiž se středoškoláci z Vysočiny vymykají z celorepublikových charakteristik.

Literatura

- [1] COCCARI, R. L. and JAVALGI, R. G. *Analysis of students' needs in selecting a college or university in a changing environment.* Journal of Marketing for Higher Education, 6 (2), 1995, 27-39.
- [2] DOLINSKI, A. *The adequacy of the information that students utilize when choosing a college: an attribute importance and information sufficiency approach,* College Student Journal 44. 3 , Sep 2010, 762-776.
- [3] GALOTTI, K. M., MARK, M. C. *How do high school students structure an important life decision? A short-term longitudinal study of the college decision-making process,* Research in Higher Education, 35 (5), 1994, 589-607.
- [4] HOSSLER, D. R., GALLAGHER, K. S. *Studying student college choice. A three-phase model and the implications for policymakers.* College and University, 62(3), 1987, 207-222.
- [5] HOSSLER, D., SCHMIT, J., VESPER, N. *Going to college: How social, economic, and educational factors influence the decisions students make.* Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999.
- [6] JACOBS, J. A. *The sex-segregation of fields of study: Trends during the college years.* Journal of Higher Education, 57(2), 1986: 134–154.
- [7] KOTLER, P., ARMSTRONG, *Principles of Marketing.* 13th Edition, Prentice Hall, 2010, ISBN-10: 0-13-607941-5
- [8] KANTER, R. M. *Men and Women of the Corporation,* BasicBooks, New York, NY, 1993, ISBN-10: 0465044549.
- [9] LACKLAND, A. C. *Students' choices of college majors that are gender traditional and nontraditional.* Journal of College Student Development 42(1), 2001: 39–47.
- [10] MARTIN, N., DIXON, P. *Factors influencing students' college choice.* Journal of College Student Development 32, 2001, 253-257.
- [11] MINKSOVÁ, L. *Vysokoškoláci – přehled hlavních sociologických výzkumů realizovaných v ČR.* Data a výzkum - SDA Info 2010, Vol. 4, No. 1: 39-60.(c) Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha 2010.
- [12] MOOGAN, Y. *Can a higher education institution's marketing strategy improve the student-institution match?* The International Journal of Educational Management 25. 6. 2011, 570-589.
- [13] PORTER, S. R., UMBACH, P. D. *College major choice: an analysis of Person-Environment fit,* Research in Higher Education, Vol. 47, No. 4, June 2006, DOI: 10.1007/s11162-005-9002-3
- [14] SANDERS, N. F. *The college selection process: Research within the twelfth-grade marketplace.* The Journal of College Admissions, 111, 1986, 24-27.

- [15] SIMOES, C., SOARES, A. M. *Applying to higher education: information sources and choice Factors.* Studies in Higher Education Vol. 35, No. 4, June 2010, 371–389, ISSN 0307-5079 print.

Research of the Willingness to Study Nursing Among Male Students/Future Graduates in the Vysocina Region

Abstract

An article summarizes results of the research on the strategy of the decision-making process of the university/college major among senior male students in Vysocina Region. The main aim of the research, that has been done in March 2011, is to find out whether the male students are considering nursing as their field of study. This profession is traditionally dominated by women. The other aim of the research was to determine the influence of the crisis on the senior male students decision about their major. To compare responses of students of secondary schools and grammar schools chi-square independence test is used to test the null hypothesis "respondents' answers to the question do not depend on the type of studied high school."

Key words

Senior male students, influences on decision of the major of university/college study, Vysocina Region, nurse, economic crisis.

Kontaktní údaje

Ing. Martina Chalupová
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Tolstého 16
586 01 Jihlava
chalupova@vspj.cz

RNDr. Jana Boruvkova, Ph.D.
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Tolstého 16
586 01 Jihlava
boruvkova@vspj.cz

Zero in on zeros

Martina Benešová, Miloslav Reiterman

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstract

Speakers using English nowadays struggle with discrepancies regarding using the long and short numeric scales. It happens especially when they do not know their conversation counterpart or at least his or her native country, language and timeframe. Since there is no general rule which scale to use, when and where, it makes sense to familiarize with the history of using both of them, the current state of dealing with them in different languages and by different peoples. Such research is a vital prerequisite for clarifying the topic.

Key words

Long numeric scale, short numeric scale, naming large numbers.

Introduction

“The euro zone may raise the combined lending power of its bailout funds to close to 700 billion euros from 500 billion in a trade-off between German opposition to committing more money and calming markets, euro zone officials said.” [1] If you ask different people how much it actually is, basically nobody will have any idea. The problem is not only understanding the notion of such huge numerals (for illustration 700 billion seconds from Christ birth will count down in the year of 22197) but also the ambiguity of using numerals by different peoples (how many noughts¹ are there in the mathematical notation, $7 * 10^9$, or $7 * 10^{12}$?). As you can see from previous the ambiguity may lead to serious misunderstandings with fatal consequences.

The fact that we are facing a vital topic is supported by billions of enquiries in different forums (this time billions is used metaphorically to express an immense amount). Among the most often appearing there are:

“Could you please tell if the word milliard is still used and if so by whom? Also, why is that we have to different words describing the same number (billion and milliard)?” [2]

“I have just been reading that in Europe one billion is considered to be one million, million, whereas, in the United States, one billion is considered to be one thousand,

¹ The term of zero is in British English replaced by nought and sometimes in American English by naught. [5]

million. Is this the value we are talking about when we discuss military budgets, etc.?" [3]

"The eurozone's bailout fund now stands at one trillion euros (£880bn or \$1.4tn) after a deal was thrashed out in Brussels by European leaders. The figure of one trillion has become increasingly widely used but do we really understand it?" [4]

With regard to the above mentioned this field is worth detailed mapping.

History of naming large numbers

Feeling in doubt on the meaning of such numbers, it is reasonable to consult an etymology dictionary. We can learn there the rudiments necessary to grasp the discrepancy.

Million

mid-14c., from O.Fr. million (late 13c.), from It. *millione* (now *milione*), lit. "a great thousand," augmentative of *mille* "thousand," from L. *mille*. Used mainly by mathematicians until 16c. India, with its love of large numbers, had names before 3c. for numbers well beyond a billion. The ancient Greeks had no name for a number greater than ten thousand, the Romans for none higher than a hundred thousand. "A million" in Latin would have been *decies centena milia*, lit. "ten hundred thousand." Million to one as a type of "long odds" is attested from 1761. [6]

Millionaire

1821, from Fr. *millionnaire* (1762); see million. The first in America is said to have been John Jacob Astor (1763-1848).

Milliard

"one thousand million," 1793, from Fr. *milliard*, from *million* with change of suffix. [6]

Billion

1680s, from Fr. *billion* (originally *byllion* in Chuquet's unpublished "Le Triparty en la Science des Nombres," 1484; copied by De la Roche, 1520), from bi- "two" + (m)*illion*. A million million in Britain and Germany (numeration by groups of sixes), which was the original sense; subsequently altered in French to "a thousand million" (numeration by groups of threes) and picked up in that form in U.S., "due in part to French influence after the Revolutionary War" [David E. Smith, "History of Mathematics," 1925]. France then reverted to the original meaning in 1948. British usage is truer to the etymology, but U.S. sense is said to be increasingly common there in technical writing. [6]

Trillion

1680s, from Fr. *trillion* (late 15c.), from tri- + (m)*illion*. Cf. *billion*. In the U.S., the fourth power of a thousand (one thousand billion, 1 followed by 12 zeroes);

in Great Britain, the third power of a million (one million billion, 1 followed by 18 zeroes), which is the original sense. [6]

Reading these entries may be attention drawing, nevertheless, may not lead to any unambiguous conclusion. To cope with this problem, it is inevitable to dive into the ocean of real sources employing such numbers. At the same time you have to be equipped with the knowledge of their physical mathematical background to be able to understand their real meaning in the given context.

On the basis of the exploration in such a jungle, it is possible to get oriented and summarize. The English names for large and small numbers come from the Latin names for small numbers n by adding the ending *-illion* suggested by the name “million”. Thus, billion and trillion are coined from the Latin prefixes *bi-* ($n = 2$) and *tri-* ($n = 3$), respectively. In the American system for naming large numbers, the name coined from the Latin number n applies to the number 10^{3n+3} . In a system traditional in many European countries, the same name applies to the number 10^{6n} .

In recent years, American usage has eroded the European system, particularly in Britain and to a lesser extent in other countries. This is primarily due to American finance, because Americans insist that \$1,000,000,000 be called a billion dollars. In 1974, the government of Prime Minister Harold Wilson announced that henceforth “billion” would mean 10^9 and not 10^{12} in official British reports and statistics. The Times of London style guide now defines “billion” as “one thousand, million”, not “one million, million”. [7]

This position is, however, much easier for native speaking countries where they implement such rules and so unify the general usage. For a non-native speaker the situation is much easier when facing a native speaker whose nationality is openly declared. Yet, what to do when non-English representatives of the EU member countries encounter and discuss the level of the bailout in English, still most used official EU language?² Which rules to follow? The short scale or the long scale?

Long and short numeric scales

There are several large number systems used in the world. Two of them which are based on the integer powers of ten, where the powers are multiples of three³, are called *long* and *short numeric scales*. In describing the distribution of the two systems, it is important to bear in mind at least the following parameters: the language; the country; the time; the user. The existence of two different naming ways may cause and causes

² There is an English Style Guide put out by the EU to aid in writing the EU documents. The use of a billion to designate a thousand million (rather than a million million) is now officially recognized by the Commission and is standard usage in official Community publications.

³ Grouping numbers by three or six digits is not the only way to name big numbers. Modern Chinese groups them by myriads (or groups of four), as well as Japanese and Korean. Hindi groups them by two after 1,000 (so there is $10^3, 10^5, 10^7, \dots$), traditional Tongan has a special name for intermediate powers of 10 (*mano* is 10^4 , *kilu* is 10^5), ... [8]

widespread confusion. Let us make an attempt to clear this controversy up. To do so we have to analyze the development from the history to the present.

“In the *short scale*⁴, every new word greater than a million is one thousand times bigger than the previous term (the digits are grouped by three). For example, *one million* is 10^6 and *one billion* is 10^9 . Next scale word is *one trillion*, which is 10^{12} .” [8]

“In the *long scale*⁵, every new word greater than a million is one million times bigger than the previous term (the digits are grouped by six). For example, *one million* is 10^6 , *one thousand, million*⁶ is 10^9 and *one billion* is then 10^{12} . *One trillion* jumps to the 10^{18} position, as the previous scale, 10^{15} is occupied by another name matching *one thousand, billion*, and the two naming series go on alternatively.” [8] A segment of both scales together with a mutation of the long scale is illustrated in Table 1; the green field highlights the interval where the scales are identical.

Tab. 1: The relationship between the names of numbers used in the short scale, the long scale and the traditional European long scale mutation (the green filed shows the segment where all the three scales are identical).

Notation	U.S. and modern British (short scale)	Traditional British (long scale)	Traditional European and archaic British (long scale)
10^{-21}	sextillionth	thousand, trillionth	trilliardth
10^{-18}	quintillionth	trillionth	trillionth
10^{-15}	quadrillionth	thousand, billionth	billiardth
10^{-12}	trillionth	billionth	billionth
10^{-9}	billionth	thousand, millionth	milliardth
10^{-6}	millionth	millionth	millionth
10^{-3}	thousandth	thousandth	thousandth
10^{-2}	hundredth	hundredth	hundredth
10^{-1}	tenth	tenth	tenth
10^0	one	one	one
10^1	ten	ten	ten
10^2	hundred	hundred	hundred
10^3	thousand	thousand	thousand

⁴ The term is the English translation of French *échelle courte*. [11]

⁵ The term is the English translation of French *échelle longue*. [11]

⁶ To remove the ambiguity and misunderstandings in the UK caused by the existence of the two naming scales, the term of a thousand, million is widely used. Yet, the older generation still tends to using the archaic term of a milliard, which is very often not included in dictionaries.

10^6	million	million	million
10^9	billion	thousand, million	milliard
10^{12}	trillion	billion	billion
10^{15}	quadrillion	thousand, billion	billiard
10^{18}	quintillion	trillion	trillion
10^{21}	sextillion	thousand, trillion	trilliard

Looking back to the history we can meet the long scale back in France from the early 15th century to the 17th century. “The French physician and mathematician Nicolas Chuquet (1445 – 1488) apparently coined the words *byllion* and *tryllion* and used them to represent 10^{12} and 10^{18} , respectively, thus establishing what we now think of as the *European* system. However, it was also French mathematicians of the 17th century who used billion and trillion for 10^9 and 10^{12} , respectively. This usage became common in France and in America⁷, while the original Chuquet nomenclature remained in use in Britain and Germany⁸. The French decided in 1948 to revert to the Chuquet (European system, leaving the U.S. as the chief standard bearer for what then became clearly an American system.” [7]

Millard, billiard, ... – odd ones out?

“If you use the word milliard in the USA, basically nobody will have any idea whatsoever what you’re talking about. The word isn’t used in American English.” [2] In most languages that use the long scale, there are terms for the intermediate powers of 1000, such that “milliard” is a thousand, million (10^9), “billiard” is a thousand, billion (10^{15}). In Table 2 there are the ways different nationalities/languages deal with naming 10^6 – 10^{18} .

Tab. 2: Different ways of naming 10^6 and 10^9 according to different nationalities

Language	10^6	10^9	10^{12}	10^{15}	10^{18}
German, Dutch, Swedish, Danish, Norwegian,	million	milliard	billion	billiard	trillion

⁷ At the same time America and other colonies were discovered by Europeans who exported mainly the short scale. The long scale was also used in the colonies but because of prevailing usage in Europe, the short scale won in the colonies, too.

⁸ In the literature, the long scale is often referred to as the German system (its spread across much of the continental Europe may indeed be due to German influence), in the English-language literature sometimes as to the British system. [9]

Finnish, French, Spanish, Catalan, Galician, Hungarian, Polish, Czech, Slovak, Upper Sorbian, Serbo- Croatian, Slovenian, Hungarian, Portuguese (except Brazil)					
Spanish (except Puerto Rico)	million	thousand million	billion	thousand, billion	trillion
Spanish (in Puerto Rico), Portuguese (in Brazil), Greek	million	billion	trillion	quadrillion	quintillion
Italian	million	milliard, billion (less frequent)	trillion, thousand, milliard (more commonly)	quadrillion, million, milliard (more commonly)	quintillion, milliard, milliard (more commonly)
Russian	million	milliard, billion (less frequent)	trillion	quadrillion	quintillion
Turkish	million	milliard	trillion	quadrillion	quintillion

Treating these odd ones in Britain is worth mentioning, too. Although such words are still a part of the British English lexicon, they are getting more and more archaic and are still being used only by a negligible fraction of the older generation. Yet, the derivative of the long scale term milliard yard is still used as an informal word for one billion (a thousand, million) in the London money, foreign exchange and bond markets. [10]

The situation in Canada is even more complicated. Both scales are currently in use in Canada; the short scale is solely employed in English-speaking regions, while French-speaking regions use the long scale.

One way to avoid the ambiguous terms may be using SI prefixes in combination with SI units for the powers of 1000 as follows: kilo-, mega-, giga-, tera-, peta-, exa-, zetta-, yotta-. While some of them are commonly used, it is difficult to predict if this system is able to replace entirely the existing ones.

Another “odd” notion to mention is *googol*. This word for the number 1 followed by a hundred zeroes (10^{100}) is explained in Mathematics and the Imagination (1940), by the US mathematician Edward Kasner and his student James Newman, as having been invented by Kasner’s nine-year-old nephew, who was asked to think up a name for a very big number. The boy may have subconsciously based the word on the name of the comic strip Barney Google. The name is not in formal use. The word ‘googolplex’ was subsequently coined for 1 followed by a googol of zeros.⁹ [10]

Widely used, originally almost only by children, are *zillions* and *gazillions*, as expressions of something on an enormous scale. The word zillion dates back to the 1940s and is a telescoped word of Z (perhaps as a symbol of an unknown quantity) and million. [10]

Current distributions of the two systems

The long scale is dominant in western and central continental Europe, in particular in the languages of:

German, Dutch, Swedish, Danish, Norwegian, Finnish, French (since 1948), Spanish (including American Spanish, though Puerto Rico uses the short scale), Catalan, Galician, Hungarian, Polish, Czech, Slovak, Upper Sorbian, Croatian, Slovene, Portuguese (applies to European Portuguese, Brazil uses the short scale), Britain and former British territories excluding North America¹⁰, Esperanto.

The short scale:

US English, Italian, Russian, Turkish, Greek, Brazilian, Portuguese.

⁹ Googol served as an inspiration for the name of the US company Google formed in 1998 that runs the Google Internet search engine, which resulted from a research project in 1996 by two postgraduate students from Stanford University, Larry Page and Sergey Brin. Such is the dominance of Google over other search engines that ‘to google’ has become a generic verb meaning to search for something on the Internet. The story goes that Page and Brin thought they were naming their company after googol, the vast number, but got the spelling wrong. In the same vein the company’s headquarters is called the Googleplex. [10]

¹⁰ The long scale was traditional, but outside Britain itself seems to have been largely replaced by the short scale. In Britain, both systems seem to be operating, with the short scale dominant in economic reporting.

The short system, under American influence, may be starting to affect some other continental European and Spanish-American languages/countries. [9]

Conclusion

Having studied different grammars we have found out that languages and peoples either follow the natural development (e.g. Czech) or adopt the rules given by various acts and regulations (e. g. French) or naturally assimilate the rules of another language (British English). From the above mentioned we can see that using the long and short scale is not based on any linguistic reasons, but on political and economic ones. Therefore the short scale may most likely be more and more accepted in English-speaking countries as well as in those countries which are economically more or less linked to the USA as well as those countries widely and deeply using English as their official language.

Literature

- [1] Euro zone may up bailout fund capacity to near 700 billion euros: officials. Reuters [online]. [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2012/03/16/us-eurozone-bailout-capacity-idUSBRE82F0JM20120316>
- [2] Forum. English-test.net [online]. 2001-2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.english-test.net/forum/ftopic9631.html>
- [3] Forum. Askville [online]. amazon, 2006-2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://askville.amazon.com/billion-United-States/AnswerViewer.do?requestId=2398992>
- [4] Is trillion the new billion?. BBC NEWS [online]. BBC, 2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-15478580?print=true>
- [5] Cambridge International Dictionary of English. Cambridge: CUP, 1995. ISBN 0521482364.
- [6] HARPER, Douglas. Online Etymology Dictionary [online]. 2001 - 2012 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=million&searchmode=none
- [7] Names for Large Numbers. ROWLETT, Russ. How Many? A Dictionary of Units of Measurement [online]. North Carolina, 2001 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <http://www.unc.edu/~rowlett/units/large.html>
- [8] Long and short numeric scales. Languages and numbers [online]. 2009-2012 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://www.languagesandnumbers.com/long-and-short-scales/en/>
- [9] COMRIE, Bernard. Billion: summary. LINGUIST List [online]. 1996 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <http://linguistlist.org/issues/7/7-451.html>

- [10] Oxford Reference Online [online]. 2012 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: www.oxfordreference.com
- [11] NEUMANN, Josef a Vladimír HOŘEJŠÍ. Velký francouzsko-český slovník. Praha: Academia, 1992. ISBN 8020002332.

Zaostřeno na nuly

Abstrakt

Uživatelé angličtiny v současnosti zápasí s rozporami týkajícími se používání dvou systémů pojmenování velkých čísel (větších než milión) a malých čísel (menších než milionina). K problémům dochází obzvláště tehdy, když mluvčí nezná svůj protějšek, nebo alespoň jeho národnost, jazyk a časový rámec. Protože neexistuje žádné obecné pravidlo kdy a kde který systém použít, je žádoucí důkladně se seznámit s historií používání obou těchto systémů a se současným stavem, jakým jsou oba systémy používány různými národy v různých jazycích. Tento výhled je nezbytným předpokladem pro správné pochopení a používání obou systémů.

Klíčová slova

Dlouhá numerická škála, krátká numerická škála, pojmenování velkých čísel.

Kontaktní údaje

Mgr. Martina Benešová, Ph.D.
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Katedra jazyků
Tolstého 16, 586 01 Jihlava
tel.: 567141185
e-mail: benesovm@vspj.cz

Ing. Miloslav Reiterman
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Katedra jazyků
Tolstého 16, 586 01 Jihlava
tel.: 567141183
e-mail: reiterman@vspj.cz

Fremdsprachenunterricht und E-Learning

Ivana Brychtová

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstract

Wegen der neuen Technologien ist auch das Schulwesen gezwungen, seine Lehr- und Lernprozesse umzuwandeln. Die Lehrenden an den Hochschulen stehen vor dem Problem, die neue Generation adäquat zu unterrichten und moderne Technologien einzuführen. Immer häufiger werden klassische Medien durch den Computer und andere mediengestützte Formen ersetzt.

Auch an unserer Hochschule wird ein neuer Lernprozess „E-Learning“ etabliert. Dieses computergestützte Lernen wird durch die Lernplattform „Moodle“ unterstützt. Moodles Lernphilosophie geht von Förderung, Interaktion, Vermittlung und Einbeziehung des Einzelnen in Diskussionen aus. Moodle wird an unserer Hochschule in 180 Kursen (davon 61 Kurse in 6 Fremdsprachen) verwendet und hat 14 000 angemeldete Teilnehmer. Alle Kurse sind einheitlich gestaltet und haben dieselbe Struktur, wobei man großen Wert auf Interaktion legt.

Die Verwendung von E-Learning wird mit zahlreichen Vor- und Nachteilen verbunden, die Erfahrungen zeigen jedoch, dass das E-Learning allein für den Fremdsprachenunterricht nicht ideal ist, immer noch zusammen mit traditionellen Unterrichtsmethoden verwendet werden muss, dass es nur als Unterstützung dienen sollte.

Schlüsselwörter

E-Learning, Moodle, Fremdsprachenunterricht, Struktur, Übungen, Interaktivität, Erfahrungen, Präsenzstudium, Fernstudium, Vorteile und Nachteile von E-Learning.

Einführung

In den letzten Jahrzehnten sind wir Zeugen einer rasanten Entwicklung der neuen Technologien geworden. Diese Technologien verändern auch das Schulwesen und vor allem seine Lehr- und Lernprozesse. Die Studierenden haben einen unmittelbaren Zugang zu einer Vielfalt von verschiedenen Informationsquellen (per Suchmaschinen wie zum Beispiel Wikipedia, Google, Yahoo,...). Sie tauschen ihre Erfahrungen, Informationen und Kenntnisse in virtuellen Communities (z.B. Facebook, Twitter, Blogs) aus und dank dieser modernen Technologien wird eine große Menge von Menschen vernetzt. Beschaffung von Informationen ist also schneller und leichter geworden und für die sogenannte Net Generation sind das Internet und neue Medien ein Bestandteil ihres normalen Lebens.

Diese Situation stellt neue Anforderungen an die Hochschulen und der Fremdsprachenunterricht des 21. Jahrhunderts kann nicht mehr nur ein schulisches, kursorientiertes Lernen bleiben. Deshalb kommt es zur Veränderung der didaktisch-pädagogischen Konzepte und der Lehr- und Lernprozesse und zugleich stehen die Lehrenden an den Hochschulen vor dem Problem, die neue Generation adäquat zu unterrichten und moderne Technologien in die Lehre einzuführen. Das klassische Bild der Lehrenden hat sich auch stark gewandelt. Die Lehrenden sind nicht mehr nur Wissensvermittler, sondern werden immer mehr Moderatoren, die ihre Studenten unterstützen und beraten. Außerdem werden die traditionellen Medien wie Tafel, Lehrbuch oder Skriptum durch Computer und andere mediengestützte Formen ersetzt. Medien werden immer häufiger eine unverzichtbare Rolle im Hochschulunterricht übernehmen.

E-Learning – der neue Lernprozess

Seit Ende der 1990er Jahre erlebte das E-Learning durch die Verbreitung des Internets einen starken Aufschwung und langsam hat es sich auch an den Hochschulen etabliert. An unserer Hochschule kommt dieses computerbasierte Lernen seit 2010 zum Einsatz.

Nach vielen Beobachtungen und Überlegungen ist die Bedeutung vom E-Learning nicht eindeutig. Es gibt zahlreiche, auch unterschiedliche, Definitionen. Bis heute wurde keine allgemein anerkannte Definition erbracht. Aber eins haben diese Definitionen gemeinsam: Das E-Learning kann als Oberbegriff für alle Formen des elektronisch unterstützten Lernens gelten. Unter dem E-Learning kann man alle Lehr- und Lernmethoden verstehen, die durch ein hohes Maß an technischen Medien charakterisiert sind. „E-Learning ist allgemein betrachtet als eine besondere Form des computergestützten Lernens, für das charakteristisch ist, dass die genutzten Lernsysteme und –materialien in digitalisierter Form dargeboten werden, dass sich durch Multi- und/oder Hypermedialität auszeichnen, dass Interaktivität zwischen dem Lernenden, dem System, dem Lehrenden und den Mitlernenden unterstützen und online für den Nutzer direkt verfügbar sind.“ [1]

„Andererseits ist das E-Learning nicht nur ausschließlich als Technologie zu verstehen. Es beinhaltet auch zahlreiche Aktivitäten, Abläufe, Personen und Techniken.“ [2]

Moodle

An unserer Hochschule wird das E-Learning durch die Lernplattform Moodle unterstützt. Dieses System wurde von Martin Dougiamas (Australien) entwickelt und wird immer weiterentwickelt. Moodle hat einen hohen Verbreitungsgrad. Dies beweist die über 72 100 registrierten Installationen mit 57,1 Millionen Nutzern in 5,8 Millionen Kursen in über 200 Ländern (Stand Dezember 2011). [3] Die letzte Version 2.2.2 wird im März 2012 veröffentlicht.

Moodle's Lernphilosophie geht von den folgenden Prinzipien aus:

a) Förderung

Alles, was wir sehen, hören, lesen, fühlen – wird mit unserem früheren Wissen verglichen und in unsere Vorstellung und Erklärung der Welt eingebaut. Dies kann aber nicht ohne die Interaktion mit unserer Umgebung entwickelt werden.

b) Lernen durch Vermittlung (Konstruktionismus)

Das Lernen kann besonders effektiv sein, wenn die Lerninhalte aufbereitet und aktiv angewandt werden (aktiv wiedergeben statt passiv konsumieren). Die schwer begreifbaren Ideen sollen für andere mit eigenen Worten erklärt werden oder durch eine Präsentation visualisiert werden.

c) Sozialer Konstruktivismus

Wenn man innerhalb einer Gruppe arbeitet, kann man einzelne Bedeutungszusammenhänge besser begreifen und erarbeiten.

d) Getrennt und Verbunden

Es geht um die Einbeziehung des Einzelnen in Diskussionen. Zuerst ist der Einzelne von den anderen in der Gruppe getrennt und bemüht sich, objektiv zu bleiben. Er tendiert dazu, die eigenen Gedanken zu verteidigen und Lücken in der Argumentation der anderen zu entdecken. Danach kommt die Phase des empathischen Verhaltens, in welcher die subjektiven Gedanken mit Ansichten der anderen verbunden werden. Man versucht, die Gedanken der anderen zu verstehen, dazu Fragen zu stellen und sie zu begreifen. In der letzten Phase sollte es schon um ein entwickeltes Verhalten des Einzelnen gehen, der schon in der Lage ist, die geeignete Form für die jeweilige Situation zu wählen. „*Ein solches entwickeltes Verhalten innerhalb einer Lerngemeinschaft ist ein starker Anreiz für den Lernprozess. Er bringt nicht nur die Lernenden näher miteinander in Kontakt, sondern unterstützt eine tiefere Reflexion und fördert die Überprüfung bestehender Annahmen.*“ [3]

Moodle allein schafft die Lernsituationen allerdings nicht. Moodle kann sie bei der richtigen Verwendung aber effizient unterstützen.

Moodle im Fremdsprachenunterricht

Ausgehend von diesen Prinzipien wurde auch an unserer Hochschule diese Lernplattform aufgebaut. Moodle wird in 180 Fächern (Kursen) verwendet und hat fast 14 000 angemeldete Teilnehmer. Der Aufbau einer Moodle-Seite ist für alle Kurse einheitlich gestaltet und hat dieselbe Struktur. Was die Fremdsprachen betrifft, wurde Moodle im Fremdsprachenunterricht in 6 Fremdsprachen in 61 Kursen eingesetzt. [4] Weil ich an unserer Hochschule Deutsch unterrichte, konzentriere ich mich auf die Moodle-Kurse in Deutsch. Dieses neue Lernsystem wird angeboten: in 4 Moodle-Kursen im Fach „Finanzen und Management“, in 4 Moodle-Kursen im Fach „Allgemeine Krankenschwester und Hebamme“, in 5 Moodle- Kursen im Fach

„Tourismus“ Deutsch als erste Fremdsprache und in 4 Moodle-Kursen im Fach „Tourismus“ Deutsch als zweite Fremdsprache.

Die erste Fremdsprache im Fach Tourismus wird an unserer Hochschule 5 Semester lang unterrichtet, deshalb musste der Lehrstoff in 5 Semester gegliedert werden.

Am Anfang jedes Semesters wurde eine Start-Moodle-Seite vorbereitet, die Grundinformationen über die Nutzung von E-Learning im Unterricht enthält. Es handelt sich um eine Willkommen-Seite mit Verbindungskontakten zu Lehrenden, Software-Anforderungen, Belehrung über das Urheberrechtsgesetz, Lehr- und Lernziele, Gestaltung des jeweiligen E-Kurses, sprachliche Voraussetzungen, Voraussetzungen für einen erfolgreichen Abschluss, Hinweise für den Gebrauch, FAQ (eine Liste mit den von Studenten häufig gestellten Fragen zu verschiedenen spezifischen Themen), Literaturhinweise und Mustertests.

Neuheiten

- Begrüßung
- Belehrung über das Urheberrechtsgesetz
- Lehrziele und Anknüpfungspunkte
- Struktur des e-Kurses
- Sprachliche Voraussetzungen
- Voraussetzungen für den erfolgreichen Abschluss (Präsenzstudium) (prezenční forma)
- Voraussetzungen für den erfolgreichen Abschluss (Fernstudium) (kombinovaná forma)
- Tutor-Betreuung im Studium
- Hinweise für den Gebrauch des e-Kurses (Präsenzstudium) (prezenční forma)
- Hinweise für den Gebrauch des e-Kurses (Fernstudium) (kombinovaná forma)
- FAQ
- Empfohlene Literatur
- Ergänzende Studienmaterialien
- Glossar
- Mustertests
- Sonstiges

Bild 1- einheitliche Start-Seite. Quelle:vspj.cz

Jedes Semester beinhaltet 14 Kapitel (entsprechend dem 14 Wochen dauernden Semester). Darüber hinaus hat jedes Kapitel eine einheitliche Struktur, die den Studenten ermöglicht, das festgesetzte Ziel besser und schneller zu erreichen. Das Kapitel besteht aus:

Teil A: Text und Schlüsselwörter

Text – bezieht sich auf ein konkretes Thema aus dem Gebiet Tourismus und stellt den Wortschatz und alle nötigen Informationen für die Arbeit mit den darauffolgenden Übungen zur Verfügung.

Schlüsselwörter – sind Grundbegriffe zu dem Thema, sie sind in Deutsch angeführt und die Studenten ordnen sie den richtigen tschechischen Entsprechungen zu. Den Teilnehmern steht das Ergebnis gleich nach dem Abschicken ihrer Antworten zur Verfügung.

Teil B: Übungen

Pflichtübungen – diese von dem Text ausgehenden Übungen sind obligatorisch, es geht meistens um Word- oder PDF-Dokumente, die keine Feedback-Funktion (der gegenseitige Austausch von Informationen) haben. Sie dienen zur Überprüfung und Wiederholung der neuen Kenntnisse.

Interaktive Übungen – diese von dem Text und den Pflichtübungen ausgehenden Übungen sind fakultativ. Als Testmodul der bewerteten Antworten der Lernerfolge können diverse Fragetypen wie z. B. Multiple-Choice (zu einer Frage stehen mehrere vorformulierte Antworten zur Auswahl), Zuordnung oder Lückentext verwendet werden. Die einzelnen Antworten werden ausgewertet. Das Ergebnis ist gleich nach dem Abschicken zu sehen.

Weitere fakultative Übungen (Ergänzungsübungen mit individuellen Lösungen, Fragen, die zum Nachdenken anregen sollen, Fallstudien, Audio- und Videosequenzen mit oder ohne Feedback-Funktion)

Teil C: Grammatik

Theorie – hier werden verschiedene grammatische Erscheinungen angeführt

Übungen – in grammatischen Übungen werden die grammatischen Erscheinungen geübt

Teil D: Anlagen

Teil E: Hausaufgaben – sind obligatorisch, es werden hier verschiedene Übungen oder Seminararbeiten, Aufsätze, Präsentationen aufgegeben. Die Studenten müssen sie abgeben (unter dem Punkt Abgabe hochladen)[5]

Die fettgedruckten rotbeschrifteten Übungen bedeuten, dass sie von den Studenten aktiv verwendet werden können. Die nicht fettgedruckten Beschriftungen sind von den Studenten nicht zu sehen.

Alle Übungen mit Rückkopplung werden in zwei Gruppen von Übungen gegliedert: Übungen für die Studenten im Präsenzstudium und Übungen für die Studenten im Fernstudium.

Kapitel 2 - Reiseveranstalter und Reisevermittler

Einführung, Lehrziele

Kapitel 2A - Text und Schlüsselwörter

Mitarbeiter dieser Dienstleistungsbetriebe

Schlüsselwörter 2 (Präsenzstudium) (prezenční forma)

Schlüsselwörter 2 (Fernstudium) (kombinovaná forma)

Kapitel 2B - Übungen

Pflichtübungen

Interaktive Übungen (Präsenzstudium) (prezenční forma)

Interaktive Übungen (Fernstudium) (kombinovaná forma)

Ergänzungsübungen mit individuellen Lösungen

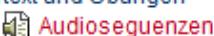
Fragen, die zum Nachdenken anregen

Fallstudie

Höertext und Übungen

Audiosequenzen

Übungen zum Höertext

Videosequenzen

Kapitel 2C - Grammatik

Theoretischer Teil

Übungen

Kapitel 2D - Anlagen

Anlage 1

Anlage 2

Kapitel 2E - Hausaufgaben

Hausaufgaben

Abgabe der Hausaufgaben

Zusammenfassung und Abschluss

Bild 2 – Ein Kapitel im Fremdsprachenunterricht. Quelle: vspj.cz

Meine Erfahrungen

Aufgrund meiner eineinhalb Jahre dauernden Beschäftigung mit dem E-Learning möchte ich meine Erfahrungen zusammenfassend darstellen.

Vorteile

Das Lernumfeld basiert auf den Internetdiensten als primärer Kommunikationsmodus. Lehrende und Studierende können dabei zeitlich und räumlich getrennt sein, trotzdem kann die Kommunikation zwischen beiden problemlos ablaufen (per E-Mail, Chat).

Die Studenten schätzen die Möglichkeit, dass sie selbst Zeitpunkt, Intervalle, Tempo, Lernort und Lernzeit bestimmen können. Besonders vorteilhaft wird das Lernen von zu Hause aus betrachtet. Dieses Lernen wird vor allem nicht nur aus pragmatischen Gründen (Kosten- und Zeitaufwand für Fahrten zur Hochschule), sondern auch aus

psychologischen Gründen (z.B. Angst sich selbst vor anderen zu präsentieren) immer stärker bevorzugt. Das individuelle Lernen in vertrauter, ruhiger und entspannter Atmosphäre kann den Lernerfolg auch verbessern. Studierende können in beliebiger Reihenfolge auf die vom Computer angebotenen Texte und Übungen zurückgreifen. Das bietet für sie vielfältige Möglichkeiten, die dargestellten Informationen temporal zu strukturieren, ihre individuelle Lerngeschwindigkeit zu wählen und die Bearbeitung der Lerneinheiten ihrem eigenen Tempo anzupassen.

Diese E-Learning-Kurse können von einem beliebigen Ort aus absolviert werden, wenn ein Computer zur Verfügung steht. Ein Präsenzseminar wird immer an einem festgelegten Ort zu einem festgelegten Zeitpunkt durchgeführt, und alle Teilnehmer (sowohl Studenten als auch Lehrende) müssen anwesend sein. In diesem Sinne ist jede Form von E-Learning deutlich flexibler und kann ohne persönliche Anwesenheit geschehen. Wenn die Studierenden nicht an einer Präsenzveranstaltung teilnehmen können, stehen ihnen alle Lernmaterialien zu der entsprechenden Lerneinheit zur Verfügung, und sie können die Wissenslücken von zu Hause einholen. Alles ist schnell zugänglich, und die Studenten brauchen nicht die fehlenden Lernmaterialien von anderen Teilnehmern zu besorgen.

Zuletzt muss ich noch die Interaktivität der Übungen hervorheben, die für das E-Learning kennzeichnend ist. Die Möglichkeit, Ergebnisse und Fehler sofort zu sehen, kann auch zur Lernmotivation beitragen.

Nachteile

Alles ist vom Einsatz moderner Technikausstattung abhängig, und deshalb müssen die Hochschulen in neue Technologien investieren. Auch eine fehlende Nutzungskompetenz der Lehrenden kann ein Hindernis darstellen, weil die Lehrmaterialien für das Internet neu konzipiert und mediengerecht aufbereitet werden müssen. Ein Problem kann auch sein, dass nicht alle Lehrenden in der Lage sind, die neuen technologischen Verfahren nachzuvollziehen und folglich entsprechend zu gestalten und zu verwenden. Sie brauchen deshalb eine tiefgreifende methodische und technische Einarbeitung und eine andauernde Unterstützung und Beratung. Trotzdem tauchen immer wieder neue Unklarheiten (besonders bei Beurteilungen) auf. Auch bei den Studierenden setzt man voraus, dass sie eine Medienkompetenz besitzen und über ein technisches Umfeld verfügen (erforderlich ist ein schneller Internetzugang).

Zugleich kann die technische Beschränkung von E-Learning-Angeboten einen Mangel an didaktischer Phantasie verursachen. Die Lehrinhalte sind oft von technischen und nicht von didaktischen Faktoren bestimmt. Es droht die Gefahr, dass nur eintönige, langweilige Übungen von Lehrenden erstellt werden. Man sollte nicht vergessen, dass die Technik allein nicht automatisch das Lernen unterstützt. Im Gegenteil, man braucht zum Lernen Motivation, Anstrengung, soziale und emotionale Kontakte. Beim E-Learning fehlen Körpersignale wie eine Geste, ein bestätigendes Lächeln, ein Kopfschütteln oder ein finsternes Gesicht. Auch die Qualität der Diskussionen, Interaktionen und persönlichen Kontakte zwischen den Lehrenden und Studierenden können durch kein Datennetz ersetzt werden.

Jeder, egal ob Lehrender oder Studierender, der sich mit der Arbeit in Eigenregie am

Computer beschäftigt, weiß, dass so eine Arbeit eine erhöhte Eigenverantwortung, Selbst- und Zeitdisziplin erfordert. Insbesondere die Studierenden meinen, dass der fehlende Präsenzunterricht automatisch auch einen geringeren Arbeitsaufwand bedeutet.

Dank den Lernmaterialien, die für Studenten in unserer E-Learning-Datei verfasst und gesammelt worden sind, werden die Studierenden nicht gezwungen, selbst etwas herauszusuchen und dazu eventuell eine Bibliothek zu besuchen.

Resümee

Noch vor ein paar Jahren wurde das E-Learning als eine neue Bildungsform der Zukunft betrachtet. Die Erfahrungen der Lehrenden zeigen, dass das E-Learning traditionelle Unterrichtsformen nicht ersetzen kann und nicht die Hauptrolle in der Ausbildung übernehmen kann. Das ist insbesondere im fremdsprachlichen Bereich des Fernstudiums sichtbar. Als eine Lösung wird immer häufiger eine Mischform von E-Learning und Methoden des Präsenzlernens präsentiert, die mit dem Begriff „Blended Learning“ bezeichnet wird. Dabei sollte das E-Learning nur als eine sinnvolle Unterstützung im Lernprozess dienen, und die Rolle der Lehrenden bleibt unersetztbar. Durch diese Kombination könnten die Lernprozesse optimiert werden.

Mit dieser Mischform habe ich gute Erfahrungen im Präsenz-Fremdsprachenunterricht gemacht, bei dem sich die Teilnehmer neue Kenntnisse zuerst zu Hause mit Hilfe von E-Learning-Texten und Schüsselwörtern aneignen. Danach werden ihre neu gewonnenen Kenntnisse im Präsenzseminar in Diskussionen überprüft, Lücken gesucht und ihr Wissen noch weiter vertieft. All diese Lernprozesse werden am Seminar mit mediengestützten Vermittlungsformen (Computer, Video, Audio, YouTube, Power-Point Präsentation) begleitet und unterstützt. Die bereits bekannten Lerninhalte vom Präsenzseminar werden dann wieder zu Hause durch das E-Learning interaktiv erarbeitet. Diese Art Symbiose der Methoden Präsenz (Klassenzimmer und Lehrende) und Virtualität halte ich für sinnvoll. Dasselbe kann ich leider nicht über den fremdsprachlichen Bereich des Fernstudiums behaupten, wo alles nur durch das E-Learning (mindestens im bestehenden Umfang) ohne persönliche Anwesenheit abläuft. Die Ergebnisse zeigen und werden zeigen, dass man sich nicht ausschließlich auf E-Learning verlassen kann und dass eine solche Bildungsform zu Misserfolgen führt.

Literatura

- [1] ELearning, E-Learning, Blended Learning. [werner werner stangl]s arbeitsblätter [online]. Linz, 2012 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://arbeitsblaetter.stangl-taller.at/LERNEN/Elearning.shtml>
- [2] KNALL, Thomas. Automatische Adaptierung von SCORM-basierenden Lerninhalten Magisterarbeit Thomas Knall 16. September. [online]. Graz, September 2005 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.iicm.tugraz.at/thesis/tknall.pdf>
- [3] Philosophie. Moodle [online]. 2009 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://docs.moodle.org/19/de/Philosophie>

- [4] KUNCOVÁ M., VOJÁČKOVÁ H. (2012): „O projektu „Zavedení e-learningového systému do výuky a vytvoření e-learningových opor na Vysoké škole polytechnické Jihlava““ in Tvorba e-learningových opor na VŠ, Jihlava 2012, str. 28-42. ISBN 978-80-87035-54-2
- [5] Německý jazyk 1/CR-u4. Vspj.cz [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <https://elearning.vspj.cz/course/view.php?id=666>

Výuka cizích jazyků a e-learning

Abstrakt

V poslední době jsme svědky změn vzdělávacích procesů na vysokých školách. Příčinou je zavádění nových technologií do výuky. Stále více jsou totiž klasická média nahrazována počítačem a jinými moderními komunikačními prostředky. Vyučující na vysokých školách tak stojí před problémem, jak mladou generaci za použití těchto moderních prostředků správně vyučovat. Také naše vysoká škola se snaží přizpůsobit tomuto trendu a pomalu se zde etabluje nový vzdělávací proces „e-learning“. E-learning je tedy forma vzdělávání, využívající informační a komunikační technologie k tvorbě kurzů, distribuci studijních materiálů a ke komunikaci mezi studenty a pedagogy. Pro tvorbu e-learningových výukových systémů se na VŠPJ používá softwarový balíček, tzv. moodle. Ten je vyvíjen jako nástroj podporující sociálně konstruktivistický přístup ke vzdělání.

Na naší vysoké škole probíhá výuka ve 180 e-learningových kurzech (z toho 61 kurzů v 6 cizích jazycích) a účastní se jich 14 000 přihlášených uživatelů. Všechny kurzy mají jednotnou strukturu. Důležité postavení mají zvláště cvičení založená na interaktivní bázi.

Používání této nové formy vzdělávání s sebou přináší celou řadu pozitivních i negativních stránek. Avšak zkušenosti z výuky cizích jazyků ukazují, že e-learning sám o sobě je pouze doplňkovým výukovým prostředkem a že je nutné ho kombinovat s tradičními vzdělávacími metodami.

Klíčová slova

E-learning, moodle, výuka cizích jazyků, struktura kurzu, cvičení, interaktivita, zkušenosti, denní studium, kombinované studium, přednosti a zápory e-learningu.

Kontaktní údaje

Mgr. Ivana Brychtová
VŠP Jihlava, Katedra jazyků
Tolstého 16, 586 01 Jihlava
e-mail:brychtova@vspj.cz
tel.: +420 567 141 182

Postavení německého jazyka v systému vzdělávání

Lenka Vymazalová

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Abstrakt

Ve svém příspěvku se zamýšlím nad problematikou postavení německého jazyka v naší současné společnosti a v systému vzdělávání (v primárním, sekundárním a terciárním). Sděluji své poznatky a zkušenosti z práce se studenty na Vysoké škole polytechnické Jihlava, zabývám se problematikou této výuky, která souvisí se vstupní úrovní jazykových znalostí a dovedností studentů, jejich vývojem v průběhu vzdělávání a uvádím i úskalí, kterým bychom mohli čelit v budoucnosti. Dále jsem pomocí malého testu zjišťovala, proč se studenti více neúčastní nabízených zahraničních pobytů.

Informace o výuce německého jazyka v primárním a sekundárním vzdělávání jsem čerpala hlavně z materiálů České školní inspekce Rámcového vzdělávacího programu Ministerstva školství.

Klíčová slova

Cizí jazyky, německý jazyk, primární, sekundární, terciární vzdělávání, zahraniční pobyt, multilinguální země, Erasmus, studijní, pracovní pobyt.

Úvod

Vysoká škola polytechnická je školou tzv. neuniverzitního typu, poskytující vzdělání na úrovni bakalářského stupně, se zaměřením na praxi. Vzhledem k tomuto faktu jde v jazykové výuce především o to, aby se studenti domluvili v situacích každodenního života, především na pracovišti. Umění domluvit se pokládám za velmi důležité, mnohdy je to těžké i v jazyce mateřském, natož v jazyce cizím. Podívejme se tedy na skutečnost, zda se přicházející studenti domluví v obecné rovině, jak jsou schopni komunikovat v běžných každodenních situacích. To souvisí určitě s obecnou schopností komunikace, at' už v jazyce rodném či v cizím, s tím, jak se člověk vyvíjel v průběhu svého života – v rodině, v mateřské, na základní a střední škole atd. Důležité je, jak byli žáci a studenti vedeni ke komunikaci, k samostatnému vyjadřování nebo ke čtení od začátku jejich vzdělávacího procesu.

Studenti, kteří na naší škole začínají studovat by měli mít v jazyce, který si zvolí jako svůj první jazyk, složenou maturitu. V poslední době se prosazuje stále více názor, že studenti na vysoké škole, zvláště ti, kteří maturovali v daném jazyce, se umí domluvit, že není třeba dalšího studia na škole. To dokazuje i klesající dotace hodin pro jazykovou výuku.

Nabídka NJ na základních a středních školách

Co se týče německého jazyka, musím konstatovat, že schopnost komunikace dobrá není. Většina studentů se vyjadřuje se značnými problémy, není schopná plynuleji tvořit věty, chybí slovní zásoba, o mluvnických chybách nemluvě, většina studentů má problémy se čtením, většinou mají zábrany vystupovat před publikem a hovořit z paměti v cizím jazyce.

Jak už bylo zmíněno, jedná se o vývoj od začátku vzdělávacího procesu. U německého jazyka jde v posledních letech především o problém poklesu zájmu, stále více se preferuje angličtina. Bohužel často na úkor ostatních cizích jazyků. To souvisí samozřejmě s nabídkou výuky cizích jazyků od základní školy. Dnes už je to tak, že žáci základních škol mají povinný anglický jazyk, a až od osmého ročníku musí ředitel školy nabídnout možnost výuky dalšího cizího jazyka. V případě malého zájmu ale není výuka poskytnuta, žák si může zvolit jiný předmět. Co hraje velmi důležitou roli, je fakt, že žáci jsou upozorněni na nejistou možnost návaznosti výuky dalšího cizího jazyka na středních školách nebo učilištích.

„Vzdělávací obsah vycházející ze vzdělávacího oboru Cizí jazyk má týdenní časovou dotaci 3 hodiny a je zařazen povinně do 3. – 9. ročníku; s výukou Cizího jazyka je možné začít při zájmu žáků a souhlasu jejich rodičů i v nižších ročnicích; přednostně musí být žákům nabídnuta výuka anglického jazyka; pokud žák (jeho zákonný zástupce) zvolí jiný cizí jazyk než anglický, musí škola prokazatelně upozornit zákonné zástupce žáka na skutečnost, že ve vzdělávacím systému nemusí být zajištěna návaznost ve vzdělávání zvoleného cizího jazyka při přechodu žáka na jinou základní nebo střední školu.“

- *Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Další cizí jazyk je do školního roku 2011/2012 zařazen jako volitelný; škola má povinnost jej nabídnout všem žákům nejpozději od 8. ročníku; pro Další cizí jazyk je vymezena disponibilní časová dotace v rozsahu minimálně 6 hodin; pokud si žák nezvolí Další cizí jazyk, volí z nabídky jiné vzdělávací obsahy, které lépe odpovídají jeho zájmům*
- *Další cizí jazyk může být německý, francouzský, španělský, italský, ruský, slovenský, polský, případně jiný jazyk; anglický jazyk jako Další cizí jazyk musí škola nabídnout žákům, kteří nezvolili anglický jazyk jako Cizí jazyk.“ [1]*

Myslím si, že na gymnáziích a středních školách je dostatek dobrých učitelů německého jazyka, kteří jsou schopni zajistit odbornou výuku. Budou tito učitelé bez práce? A mladá generace bude umět o jeden jazyk méně. Budeme se domlouvat všichni na světě už jenom anglicky?

Podle materiálů České školní inspekce už z r. 2010 se počet základních škol, kde se vyučuje německý jazyk snížil na 16 procent.

„Ve všech druzích škol převažuje výuka anglického jazyka. V základním vzdělávání je nabídka výběru dalšího cizího jazyka povinná nejpozději od 8. ročníku. Německý jazyk je druhým nejčastěji vyučovaným jazykem, přesto se v posledních 3 letech počet základních škol, které ho vyučují, výrazně snížil (až na 16 %).“ [2]

Myslím, že toto číslo se stále snižuje a to se stále více projevuje na středních školách, gymnáziích a učilištích. Bohužel i na gymnáziích, kde se studenti učí dvěma cizími jazykům, zájem o němčinu klesá. Němčina se stává druhým cizím jazykem (požadovaná dosažená úroveň B1) a stále méně studentů si němčinu volí. Na jihlavském gymnáziu mají studenti možnost skládat zkoušku Německý jazykový diplom II. stupně – úroveň B2/C1. [3] Je to jedna z prestižních zkoušek, je na úrovni C1 a je bezplatná. Bohužel i počet studentů, kteří chtějí a jsou na takové urovni, aby zkoušku zvládli klesl téměř na polovinu.

Na středních školách se podle Rámcových vzdělávacích programů pro daný typ školy nabízí dva nebo jeden cizí jazyk. Počet studentů se zájmem o němčinu na těchto školách také klesá (souvisí to i s návazností ze základního stupně vzdělávání) a z vlastních zkušeností vím, že úroveň jejich jazykových kompetencí je převážně nižší (A1-2). [4] Zanedlouho přijde tato vlna nezájmu o německý jazyk do terciárního vzdělávání a v budoucnu může nastat situace, kdy bude jen málo lidí ovládajících němčinu. Je možné, že poptávka po nich se opět zvedne?? Generace, která tento jazyk ovládala pomalu odchází.

Tato situace není všude stejná, liší se v jednotlivých regionech. To souvisí hlavně s geografickou polohou toho daného kraje. Především v příhraničních krajích s německy mluvícími státy je větší zájem o jazyk německý než anglický. (např. kraje Karlovarský, Liberecký, Plzeňský, Jihočeský)

Potřeba výuky NJ a dalších cizích jazyků

Naše zeměpisná poloha, ve středu Evropy, kdy jsme obklopeni německy mluvícími sousedy také napovídá tomu, že bychom němčinu neměli opomíjet. Proč bychom se měli domluvat se svými sousedy jazykem třetím. Jsme s nimi propojení dlouhou historií, tradicemi i ekonomikou. Minulý rok (01. 05. 2011) otevřelo Německo a Rakousko oficiálně svůj pracovní trh. České firmy mohou tedy působit na jejich trzích za stejných podmínek jako firmy domácí, mohou tam vysílat své zaměstnance, lidé tam mohou hledat práci.

„Hospodářská komora ČR se v souvislosti s koncem přechodných období neobává odlivu pracovních sil z naší země. Kdo chtěl, již do zahraničí šel – zejm. do zemí, které nekladly překážky pro pohyb pracovních sil, jako např. Velká Británie, a ani v tomto případě nešlo po vstupu ČR do EU o masivní jev. Češi již tradičně nejsou příliš ochotni se stěhovat za prací, natož odjet za prací do zahraničí. Navíc poměrně málo Čechů umí německy natolik dobře, aby se mohlo bez problémů uplatnit na německém či rakouském trhu,“ okomentoval situaci prezident Hospodářské komory České republiky Petr Kužel. A doplnil: „Hospodářská komora České republiky zároveň doufá, že se s otevřením pracovního trhu Rakouska a Německa neobjeví skryté formy protekcionismu.“ [5]

To vše jsou důvody, které ukazují, proč je dobré učit se i německý jazyk.

Ministr zahraničí Schwarzenberg se k tomu nedávno vyjádřil v Mladé frontě Dnes.

„*Byly doby, kdy každý vzdělaný Čech uměl jak česky, tak německy. Ted' přišla doba, abychom se do těch časů vrátili. Taková slova pronesl ministr zahraničí Karel Schwarzenberg při představení projektu Šprechtíme, který podporuje výuku němčiny v Česku. "Čech nemůže očekávat, že se v německy mluvící zemi dostane na čelné pozice, když neumí jazyk. To jsou prostě iluze," sdělil Schwarzenberg.*

“*Ceši měli vždycky jisté potíže s němčinou. Máme ale zájmy jak obchodní, tak kulturní, abychom se naučili německy,*” uvedl Schwarzenberg.

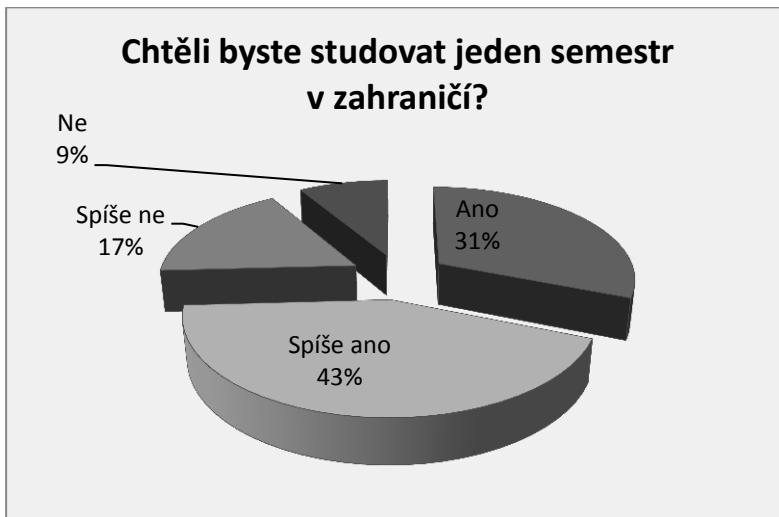
Zmínil také pracovní možnosti, které se německy mluvícím Čechům otevírají. “Dnes firmy říkají, že je problém sehnat pracovníky, kteří by mluvili anglicky i německy. Mluvit anglicky je samozřejmě dobré, ale většina německých firem považuje alespoň základní znalost němčiny za velice důležitou,” uvedl německý velvyslanec Detlef Lingemann.“ [6]

Zahraniční pobuty, test

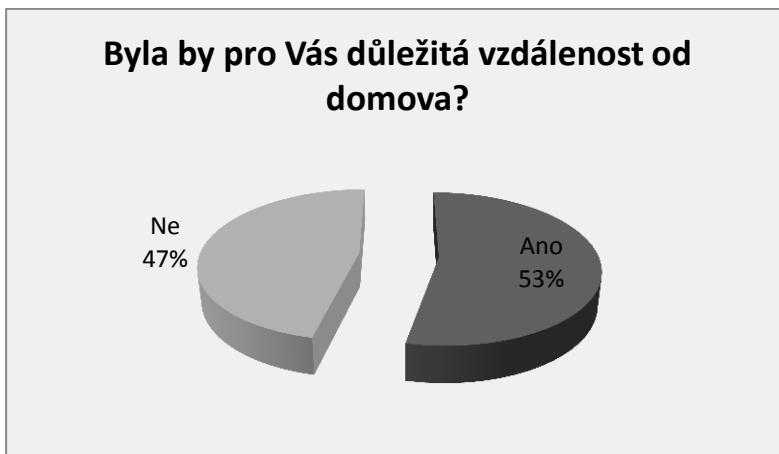
Dalším důkazem toho, že naši nezvládají po středoškolských studiích jazyk dobře, je I to, že se stále nehlásí na zahraniční pobuty v rámci programu Erasmus ve větším množství. Vzpomínám na dobu, kdy jsem přemlouvala studenty, aby se zahraničních stáží zúčastnili. V poslední době se situace přece jenom poněkud zlepšila, ale stále ještě chybí dostatek studentů pro výběr. Jedou ti, kteří se přihlásí, nemusí se podrobit žádnému výběru, nebo jen formálnímu. Ale je pravda, že studenti, kteří se vracejí ze zahraničí, zcela změní svůj názor, nebojí se vystupovat před publikem a hlavně mluví, nemají zábrany, získají zdravé sebevědomí.

Udělala jsem si mezi studenty, kteří si zvolili německý jazyk jako svůj první popřípadě druhý jazyk, malý test. Chtěla jsem zjistit, jestli studenti mají zájem odjíždět do ciziny, když ne, tak z čeho mají obavy, a jestli si myslí, že by měl být povinný semestrální pobyt v zahraničí. Z výsledků jsem vyčetla, že většina studentů není pevně rozhodnuta, zda by opravdu odjeli, ale myslí si že spíše ano, rozhodných ano bylo také o něco více než rozhodných ne (viz graf č. 1). Vzdálenost od domova nehraje asi pro polovinu studentů důležitou roli, další polovina by upřednostnila menší vzdálenost od domova s možností dobrého spojení (viz graf č.2). Program Erasmus nabízí jak pobuty studijní, tak pracovní, u studentů přichází v úvahu o něco častěji pobyt pracovní. Mezi uváděnými důvody se často objevovala možnost výdělku, což není u programu Erasmus možné, jedná se spíše o výjimečné situace. Jinak vidí studenti u pracovního pobytu lepší možnost komunikace v běžných situacích, nabytí zkušeností z pracovního prostředí apod. (viz graf č. 3). V odpovědi na povinnost absolvovat semestrální stáž v zahraničí, ať už pracovní nebo studijní, převažovala odpověď *ne* (viz graf č. 4). Jsou převážně toho názoru, že není dobré někoho k něčemu nutit, že každý se má rozhodnout sám, co je pro něho důležité, je to každého věc, jestli chce poznávat něco nového, všichni nemají dostatek finančních prostředků, někdo může mít zdravotní nebo rodinné problémy atd. Studenti, kteří řekli jasné ano povinnému pobytu, to zdůvodňují dobrou zkušeností, přinosem do budoucna, hlavně při hledání práce, dále tím, že se naučí samostatnosti a že je třeba někdy někoho donutit udělat něco, co by jinak neudělal, váhal by, neuměl by se rozhodnout, je to nejlepší možnost, jak se naučit cizí jazyk, komunikovat v něm, poznat novou kulturu,

nové lidi, jejich mentalitu atd. To vše platí pro studenty cestovního ruchu dvojnásob, jak bylo také zmíněno.

Graf č. 1 Zájem o studium v zahraničí

Graf č. 2 Vzdálenost od domova

Graf č. 3 Studijní a pracovní pobuty

Graf č. 4 Povinnost zahraničního pobytu

Co se týče odpovědí na otázku, čeho by se nejvíce obávali, byl zcela jasně nejčastějším důvodem problém jazykový. Objevovaly se výrazy jako jazyková bariéra, nedostatečná znalost jazyka, neschopnost dorozumět se, domluvit se, mezery v cizím jazyce, nedostatek jazykových dovedností, strach ze zvládnutí studia v cizím jazyce, malá schopnost komunikace v cizím jazyce a podobně. K dalším důvodům potom patří obavy z odloučení od rodiny, přátel, přítele nebo přítelkyně, z cizího prostředí nezvládnutí zkoušek a následného prodlužování studia, ze samoty, z neschopnosti aklimatizace v cizím prostředí, z velkých studijních požadavků atd.

Obavy studentů z jejich nedostatečných jazykových znalostí a dovedností dokazují, že naši studenti by se měli věnovat cizím jazykům i na vysoké škole. Naše mladá generace není ještě jazykově tak vyspělá, abychom mohli jazykovou výuku na vysokých školách opomíjet. Jak jazykovou výuku v obecné tak v odborné rovině. Samozřejmě je jasné, že angličtina je velmi důležitá a situace je zde mnohem lepší než

u němčiny, ale musíme myslet také na to, že jako příslušníci malého národa, bychom měli ovládat alespoň dva cizí jazyky, nejlépe tří a více (němčina, francouzština, ruština, španělština...)

Je zajímavé nahlédnout do materiálů České školské inspekce.

*„Při stanovování priorit jazykového vzdělávání vychází Česká republika z jazykové politiky Rady Evropy a Evropské komise. Rozšířující se trh práce v Evropské unii, stejně jako její politika v sociální, kulturní a vzdělávací oblasti, vyžaduje zvládnutí **minimálně dvou cizích jazyků** na takové úrovni, která občanům umožní aktivně se podílet a využívat možnosti, které jim život v Evropské unii nabízí. Podpora a rozvoj výuky cizích jazyků patří k prioritám škol.“ [2]*

Terciární vzdělávání

Už v dokumentu Národní plán výuky cizích jazyků, vytvořeném pro období let 2005-2008 se mluví o podpoře výuky cizích jazyků i v terciárním vzdělávání v zájmu vytvořit odpovídající podmínky pro zvýšení jazykových znalostí a jazykových kompetencí obyvatelstva České republiky v cizích jazycích.

*4.1 **Bude posílen rozpočet** vysokých škol o účelové prostředky **určené katedrám cizích jazyků** na posílení odborného jazyka včetně jazyků méně užívaných. V současnosti převažuje pohled vedení vysokých škol na jazykové vzdělávání jejich studentů jako na záležitost každého studenta. Díky tomuto názoru i z důvodů ekonomických je mnohdy omezována výuka odborného cizího jazyka a zejména pak realizace výuky tzv. méně užívaných jazyků. Do cílové skupiny zařadit i učitele učitelů nejazykových oborů. [7]*

V materiálech České školní inspekce jsem našla také zmínu o postavení cizích jazyků ve výukovém programu vyšších odborných škol.

*„Cizí jazyky jsou v hlavním **popředí zájmu** u 25,3 % škol. Ředitelé opět nejčastěji uváděli inovační změny v rámci cizích jazyků obecně (23,2 %), ve zbylém procentu školy využívaly zvýšené hodinové dotace na výuku jazyků a formy interaktivní výuky cizích jazyků. Tuto oblast výuky inovovaly nejvíce veřejné VOŠ (28,8 %), soukromé 20,8 %, a jedna církevní.“ [8]*

Všimněme si, že cca 25 % není příliš velké číslo. V době, kdy v této budově poskytovala výuku VOŠ, byla na prvním jazyce jak oboru Cestovní ruch, tak na Financích a managementu dotace šest hodin výuky týdně. Na oboru Finance a řízení byl povinný i druhý cizí jazyk. Musím konstatovat, a není to pouze můj názor, že studenti dosahovali lepších jazykových dovedností. Podle názoru mého a některých mých kolegů přispívalo k větším komunikativním schopnostem také to, že studenti měli ústní zkoušku každý semestr. Tendenci skládat zkoušky pouze písemně neshledávám u cizích jazyků jako příliš dobrou.

Zkoušky, certifikáty

Důležitým faktorem pro motivaci žáků a studentů učit se cizí jazyk je také možnost kontroly osvojení si nabytých znalostí a dovedností. Měli by mít možnosti uplatnit je

v praxi ve styku s rodilými mluvčími v domácím, ale hlavně v cizojazyčném prostředí. Preferované jsou projekty podporované z různých grantů, které nejsou finančně tak náročné. Úroveň znalostí je možné si ověřit také absolvováním různých zkoušek a certifikátů. Žáci a studenti nevolí tuto možnost ještě tak často. Jestli je to z obavy z neúspěchu nebo nedostatečných nabízených možností, je k diskuzi. Škoda, že si také častěji nevolí možnost ověřit si své znalosti přímo v cizojazyčném prostředí. Tato nabídka je na velmi dobré úrovni (viz výše uvedený test).

Podle Evropského referenčního rámce pro jazyky by měli žáci a studenti dosáhnout následujících úrovní.

„Dosažení úrovně A2 je stanoveno jako očekávaný výstup ve vzdělávacím oboru Cizí jazyk na konci základního vzdělávání. Úroveň B2 je výstupem na konci gymnaziálního vzdělávání, C2 je výstupem magisterského oborového studia cizích jazyků.“ [2]

Samozřejmě je rozdíl také v tom, jak si kdo uvědomuje důležitost dobrých cizojazyčných dovedností. První zásada úspěchu je, že člověk musí chtít. Jsou tací, kteří navštěvují jazykovou výuku ještě mimo školu. Tato aktivita se potom projeví při studiu na vysoké škole. Takových studentů ale není na naší škole mnoho.

„Výuku cizích jazyků mimo školu navštěvovalo 21 % žáků základních škol. Ve středních odborných školách navštěvovalo další jazykovou výuku 11 % žáků prvního a 18 % žáků posledního ročníku. V gymnaziích je tento trend nejvyšší, výuky mimo školu se účastní téměř jedna třetina žáků. V souladu s Národním plánem výuky cizích jazyků jsou podporovány aktivity pro uplatnění osвоjených jazykových kompetencí žáků. Přesto podle dotazníkového šetření více než jedna třetina respondentů neměla možnost získané kompetence využít v praxi. Vzhledem k nedostatkům při zajišťování návaznosti a diferenciace výuky jedna pětina žáků navštěvuje výuku cizího jazyka ještě mimo školu.“ [2]

Existuje také námitka, že studenti vysokých škol si mohou zlepšovat svoji jazykovou úrověň studiem na různých jazykových školách. To je částečně pravda, ale jazykové školy poskytují převážně výuku jazyka obecného. Studenti odborně zaměřených škol by měli znát slovní zásobu orientovanou na danou specializaci. Je potřeba seznámit se alespoň rámcově s obsahem studia na dané škole a využít mezipředmětových vztahů.

Jazykové školy nabízejí možnost složení státní jazykové zkoušky nebo přípravy na další certifikované zkoušky. Problém státní jazykové zkoušky tkví v tom, že není uznávána celoevropsky a jedná se pouze o obecnou slovní zásobu.

„Pro vzdělávání v jazykových školách s právem státní jazykové zkoušky byl zpracován rámcový vzdělávací program. Vyhláška MŠMT č. 33/2005 Sb., o jazykových školách s právem státní jazykové zkoušky a státních jazykových zkouškách, nezohledňuje evropskou strategii prostupnosti a otevřenosti.“ [2]

Pro studenty je tedy lepší zvolit si možnost absolvovat některou z certifikovaných zkoušek. Přípravu na ně nebo jejich absolvování nabízejí i jiné instituce a školy.

V nedávné době bylo založeno zkouškové centrum British Council na naší škole, kde mají nejen naši studenti, ale i široká veřejnost možnost složit certifikáty podle úrovní Evropského referenčního rámce pro jazyky. Určitě je to nelehká a dlouhá cesta, dospět

k tomuto cíli, ale pro školu i pro výuku cizích jazyků je to velký přínos a velmi dobrá vizitka.

Dříve byla na naší škole možnost v rámci spolupráce s Goethe Institutem Praha, Rakouským institutem Brno a Rakouským kulturním forem účastnit se přípravného kurzu pro složení mezinárodně uznávaných zkoušek úrovně B1 a B2. V současné době došlo k pozastavení této činnosti, ale určitě se budeme snažit tuto možnost obnovit. Studenti to motivuje k učení se cizím jazykům, v tomto případě jazyka německého. A o to nám, učitelům německého jazyka, především jde.

Závěr

Jak už bylo zmíněno výše, podpora a rozvoj výuky cizích jazyků patří v rámci politiky EU k prioritám, proto by nebylo dobré opomíjet výuku cizích jazyků také na vysokých školách. Nezapomínejme, že jako příslušníci malého národa, a to nám nebrání v tom, abychom byli pyšni na svůj národ, bychom měli ovládat nejméně dva cizí jazyky. V tomto by nám měli být příkladem multilinguální země podobné velikosti, jako je Švýcarsko, Holandsko, Lucembursko nebo Belgie.

Angličtina je nezbytná pro dorozumění se z hlediska celosvětového a není pochyb, že má své výsadní postavení, ale pro potřeby Evropy a Evropské unie je třeba podporovat i výuku německého jazyka a dalších cizích jazyků. Nedejme se cestou, po níž se budeme muset, obtížnějším způsobem, zase vracet.

Zdroje

- [1] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. (Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.)
- [2] Podpora a rozvoj výuky cizích jazyků. *Česká školní inspekce* [online]. Praha, únor 2010 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Podpora-a-rozvoj-vyuky-cizich-jazyku>
- [3] Německý jazyk [online]. [cit. 2012-03-27] Dostupné z: <http://www.gymnaziumjihlava.cz/predmety/26.html?task=view>
- [4] Rámcové vzdělávací programy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2011 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>
- [5] HK ČR: otevření pracovního trhu v Německu a Rakousku je šancí pro české firmy. HOSPODÁŘSKÁ KOMORA ČR (HK ČR). *BusinessInfo* [online]. Datum: 29.04.2011 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/archiv-aktualit-pro-podnikatele/otevreni-pracovniho-trhu-v-srn-rakousku/1001627/60479/>

- [6] Dřív německy uměl každý vzdělaný Čech, podpořil kníže výuku jazyka. [online]. [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/driv-nemecky-umel-kazdy-vzdelany-cech-podporil-knize-vyuku-jazyka-10s-domaci.aspx?c=A110927_142117_domaci_brd
- [7] Národní plán výuky cizích jazyků Cílem [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-plan-vyuky-cizich-jazyku>
- [8] Tematická zpráva - Vyšší odborné školy ve školním roce 2010/2011. Česká školní inspekce [online]. Praha, 27.9.2011 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Tematicka-zprava---Vyssi-odborne-skoly-ve-skolnim>

Die Stellung der deutschen Sprache in dem Bildungssystem

Abstract

In meinem Beitrag beschäftige ich mich mit der Stellung der deutschen Sprache in der gegenwärtigen Gesellschaft und dem tschechischen Bildungssystem. Ich teile hier meine Erfahrungen aus der Arbeit mit Studenten an der Polytechnischen Hochschule in Jihlava mit, führe verschiedene Unterrichtsprobleme an, spreche von der Sprachkompetenz der kommenden Studenten, und deren Entwicklung im Laufe ihrer Ausbildung und erwähne auch mögliche Schwierigkeiten, die in der Zukunft vorkommen könnten.

Mit Hilfe einer kurzen Umfrage habe ich festgestellt, warum unsere Stunden nicht in einem größeren Maße an den angebotenen Auslandsaufenthalten teilnehmen.

Die meisten Informationen habe ich vor allem den Materialien der tschechischen Schulinspektion (Česká školní inspekce) und des Schulministeriums (Rámcový vzdělávací program) entnommen.

Schlüsselwörter

Fremdsprachen, Deutsch, primäre, sekundäre, tertiäre Ausbildung, Auslandsaufenthalte, multilinguale Länder, das Erasmus-Programm, Studienaufenthalte, Arbeitsaufenthalte

Kontaktní údaje

Lenka Vymazalová, Mgr.
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Katedra jazyků
e-mail: vymazalova@vspj.cz

LOGOS POLYTECHNIKOS

Odborný recenzovaný časopis Vysoké školy polytechnické Jihlava, který svým obsahem reflektuje zaměření studijních programů VŠPJ. Tematicky je zaměřen do oblastí společenskovědních a technických. Jednotlivá čísla jsou úzeji vymezená.

Časopis vychází 4x ročně v nákladu 150 výtisků

Šéfredaktor: doc. PhDr. Martin Hemelík, Ph.D.

Odpovědní redaktoři tohoto čísla:

RNDr. Eva Janoušková, Ph.D.

Ing. Libuše Měrtlová, Ph.D.

Ing. Miloslav Reiterman

Editor: Bc. Magda Malenová (komunikace s autory a recenzenty)

Technické zpracování: Ondřej Chalupa, DiS.

Web editor: Jitka Kalabusová

Redakční rada:

prof. Ing. Bohumil Minařík, CSc., prof. Ing. Tomáš Dostál, DrSc.,

prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph.D., prof. MUDr. Aleš Roztočil, CSc.,

doc. Mgr. Ing. Martin Dlouhý, Dr., prof. RNDr. Ivan Holoubek, CSc.,

doc. PhDr. Ladislav Benyovszky, CSc., prof. PhDr. Ivan Blecha, CSc.,

doc. PhDr. Karel Pstruzina, CSc., doc. PhDr. Ján Pavlík, Ing. Jiří Dušek, Ph.D.,

prof. Ing. Jan Váchal, CSc.

Pokyny pro autory a deklarovaná forma příspěvků jsou dostupné na
<https://www.vspj.cz/tvurci-cinnost/casopisy-vspj/logos-polytechnikos>

Zasílání příspěvků

Redakce přijímá příspěvky v českém, slovenském nebo světovém jazyce elektronicky
na adresu logos@vspj.cz

Adresa redakce:

Vysoká škola polytechnická Jihlava, Tolstého 16, 586 01 Jihlava

Distribuce: časopis je dostupný v elektronické podobě na webových stránkách školy.
V omezeném množství jej lze vyžádat zdarma na adresu redakce.

"

Vydání: červen 2012

© Vysoká škola polytechnická Jihlava

RECENZENTI ČÍSLA 2/2012

(DO ELEKTRONICKÉHO VYDÁNÍ DOPLNĚNO 15. 3. 2016)

PaedDr. Dana Bednářová (Vysoká škola ekonomická v Praze)

Doc. PhDr. Drahomíra Dlouhá, CSc. (Mendelova univerzita v Brně)

PhDr. Libuše Drnková (Univerzita Karlova v Praze)

doc. Ing. Milan Houška, Ph.D. (Česká zemědělská univerzita v Praze)

PhDr. Dana Hübelová, Ph.D. (Mendelova univerzita v Brně)

doc. RNDr. Jiří Ježek, Ph.D. (Západočeská univerzita v Plzni)

Ing. Stanislav Kološta, PhD. (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Ing. Karel Loucký (Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových)

Mgr. Jana Masaryková (Střední průmyslová škola Olomouc)

Mgr. Ivana Musilová (Vysoká škola ekonomická v Praze)

doc. RNDr. Svatopluk Novák, CSc. (Masarykova univerzita v Brně)

Mgr. Jan Pavlišta (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem)

Mgr. Jana Sekničková, Ph.D. (Vysoká škola ekonomická v Praze)

Ladislav Skořepa (Vysoká škola evropských a regionálních studií)

doc. Mgr. Peter Stoličný, ArtD. (Vysoká škola obchodní a hotelová v Brně)

doc. Dr. Jiří Štyrský, CSc. (Univerzita Hradec Králové)

PhDr. Renata Vystrčilová, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci)